

Zeldzaam Zilver uit de Gouden Eeuw

*De Utrechtse edelsmeden
Van Vianen*

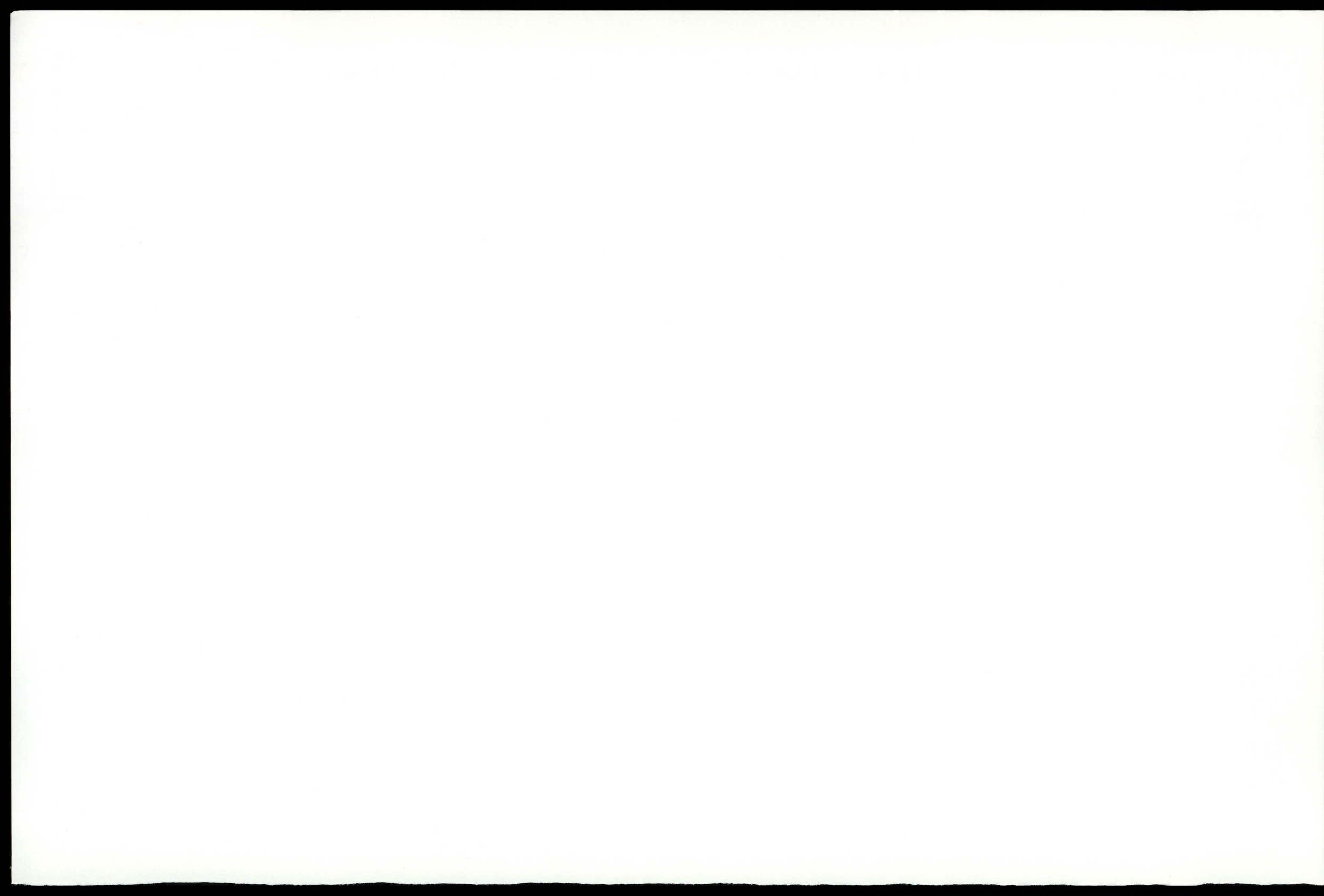

Zeldzaam Zilver uit de Gouden Eeuw

*De Utrechtse edelsmeden
Van Vianen*

Centraal Museum Utrecht
14 december 1984 t/m 10 februari 1985

Bibliotheek Centraal
Museum Utrecht

Inhoud

Lijst van subsidiegevers	4
Voorwoord	4
Verantwoording	5
Inleiding	7
Catalogus	31
Stamboom	128
Lijst van bruikleengevers	130
Fotoverantwoording	131

Voorwoord

De catalogus en de tentoonstelling kwamen mede tot stand dank zij een financiële bijdrage van:

Amev NV, Utrecht

Amro Bank, Utrecht

Van Boekhoven Bosch BV, Utrecht

Delta Lloyd NV, Amsterdam

Ministerie van WVC, Rijswijk

De Nederlanden van 1870, Amsterdam

Rabobank Nederland, Utrecht

Stichting Carel Nengerman Fonds, Utrecht

Tollenaar en Wegener, Amsterdam

In het Centraal Museum is altijd veel aandacht geschonken aan de Utrechtse edelsmeedkunst. Al in 1937 werd een 'Tentoonstelling van werken van den Utrechtschen zilversmid Adam van Vianen' gehouden. Zestien stukken van Adam van Vianen waren op deze expositie te zien — waarvan achteraf vijf verkeerd toegeschreven of vals bleken te zijn — te midden van 'gedekte tafels met zilver uit de 18de, 19de en 20ste eeuw'. Utrecht was daarmee de eerste stad die het belang van haar eigen edelsmeden inzag en naar buiten bracht. In de jaren vijftig werd dit voorbeeld door vele stedelijke musea gevolgd. Ook Utrecht was weer van de partij, in 1952, met een overzicht van al het Utrechtse zilver. Tenslotte werd in 1972 nog eens de eigen zilvercollectie van het museum getoond. Daarnaast is door verscheidene auteurs het bijzondere belang van het werk van de Van Vianens in detailstudies belicht. Tot nu toe had echter niemand zich gewaagd aan het schrijven van een monografie over deze edelsmeden en het samenstellen van een oeuvrecatalogus. Die ligt nu wel op tafel dankzij het uitgebreide onderzoek van de heer J.R. ter Molen die in juni 1984 promoveerde op dit onderwerp. Het verschijnen van zijn dissertatie 'Van Vianen, een Utrechtse familie van zilversmeden met een internationale faam' was voor het Centraal Museum een unieke aanleiding om in een veelomvattende tentoonstelling te laten zien dat deze internationale faam volkomen verdiend is. Het initiatief kwam van mevrouw drs. M.I.E. van Zijl, conservatrice van de afdeling kunstnijverheid, die bij de uitvoering van dit ambitieuze project terzijde werd gestaan door mevrouw L. van Oosten, museumassistente en de heer drs. L. Smit, medewerker van de afdeling Educatie en Voorlichting. Meer dan 70 zilveren objecten, waaronder alle topstukken, en een dertigtal tekeningen geven een indrukwekkend overzicht van het werk van de Van Vianens. Een aantal zeventiende eeuwse schilderijen, werk van leerlingen en navolgers tot in de negentiende eeuw en commentaren en lofdichten van tijdgenoten illustreren de toonaangevende positie die deze zilversmeden in de Nederlandse edelsmeedkunst hebben ingenomen. De sprong van zestien stukken in 1937 naar deze omvangrijke expositie zou zonder het onderzoek van de heer Ter Molen niet mogelijk zijn geweest. Bovendien heeft hij een essentieel aandeel gehad in de opzet van de tentoonstelling en ons ook bij de uitvoering met raad en daad terzijde gestaan. De redactie van de tekst en de beschrijvingen in de begeleidende catalogus, die door mevrouw Van Zijl en mevrouw Van Oosten op basis van zijn proefschrift werden samengesteld, is door de heer Ter Molen en mevrouw Van Zijl gezamenlijk uitgevoerd. Voor deze wel heel royale en loyale samenwerking zijn wij hem zeer erkentelijk.

Vanzelfsprekend was de tentoonstelling nooit tot stand gekomen zonder de bereidwilligheid van de vele bruikleengevers uit binnen- en buitenland die hun kostbare stukken ter beschikking wilden stellen om deze tentoonstelling te doen slagen. Wij zijn hen bijzonder dankbaar voor hun medewerking en het enthousiasme waarmee zij op onze plannen reageerden. Onze speciale dank gaat daarbij uit naar de grootste bruikleengever het Rijksmuseum te Amsterdam, dat op zeer collegiale wijze toestemde in deze tijdelijke plundering van de vaste opstellingen. Ook alle instellingen die door hun financiële bijdragen het mogelijk hebben gemaakt deze tentoonstelling te realiseren wil ik hartelijk danken. Tot slot wil ik mijn grote waardering uitspreken voor het werk dat door de medewerkers van het museum bij de totstandkoming van de tentoonstelling en de catalogus is verzet. Hopelijk is het resultaat van al deze inspanning dat de tentoonstelling 'Zeldzaam zilver uit de gouden eeuw, de Utrechtse edelsmeden Van Vianen', het werk van deze edelsmeden ook bij het grote publiek blijvend die bekendheid zal geven die het verdient.

Zowel de tentoonstelling 'Zeldzaam zilver uit de Gouden Eeuw, de Utrechtse edelsmeden Van Vianen' als de bijbehorende catalogus zijn gebaseerd op het wetenschappelijk onderzoek van de heer J.R. ter Molen, dat in juni 1984 resulteerde in het proefschrift 'Van Vianen, een Utrechtse familie van zilversmeden met een internationale faam.' De keuze om bij de tentoonstelling een aparte catalogus uit te geven had verscheidene redenen. In de eerste plaats heeft men daarmee een volledig overzicht van de aanwezige stukken. Bovendien is de catalogus door alle afbeeldingen een waardevolle aanvulling op het proefschrift. Omdat het proefschrift niet voor iedereen gemakkelijk toegankelijk is, worden de belangrijkste aspecten van het werk van de Van Vianens in een korte inleiding besproken. Deze gaat vooraf aan de beschrijving van de voorwerpen. Verwijzingen naar het proefschrift of andere noten zijn niet opgenomen omdat de tekst in zijn geheel op het boek van Ter Molen is gebaseerd. Wie meer wil weten kan zijn dissertatie raadplegen. Wel is bij de voorwerpen het corresponderende nummer van Ter Molen gezet, zodat men op eenvoudige wijze toegang heeft tot de uitgebreide beschrijving, de pedigree en het literatuuroverzicht van een stuk.

Zowel bij de tekst als bij de beschrijvingen van de voorwerpen is het uitgangspunt van de samenvattingen geweest die gegevens te vermelden die de toeschouwer in staat stellen beter te kijken en te waarderen. In de overstelpende hoeveelheid materiaal die de heer Ter Molen heeft aangedragen en geordend, was het vaak moeilijk een keus te maken en bepaalde facetten weg te laten. Wie eenmaal zijn hart heeft verpand aan deze fantastische zilverstukken, vindt alles wat er over te melden valt even interessant en belangwekkend. Hoewel het onderzoek en de zienswijze die eruit spreekt niet van mij zijn, ben ik wel verantwoordelijk voor de selectie van de gegevens en de nadruk die op sommige aspecten is gelegd. Ik hoop dat ik het onderzoek van de heer Ter Molen en natuurlijk het werk van de Van Vianens daarin recht heb gedaan.

Vaak komen in één familie verscheidene begaafde kunstenaars voor. De familie van de beroemde Utrechtse edelsmeden Adam en Paulus van Vianen is hiervan een sprekend voorbeeld. Aanleg, een milieu waarin talent zich kan ontwikkelen en kennis van het vak vormen samen een deel van het familiebezit.

Dit artistieke erfdeel wordt van de ene generatie op de andere overgedragen, soms verspreid over verschillende takken en mede in stand gehouden door huwelijken binnen de kring van vakgenoten en andere beeldende kunstenaars.

De naam Van Vianen is waarschijnlijk afgeleid van de oorspronkelijke plaats van herkomst het stadje Vianen in de buurt van Utrecht. Gijsbrecht van Vianen, de stamvader van de familie [zie stamboom], leefde aan het begin van de zestiende eeuw in Utrecht. In deze stad was

Willem van Vianen, de vader van Adam en Paulus, deurwaarder en rentmeester. Zijn broer Jan had een brouwerij in Vianen, die later eigendom werd van zijn zoon Ernst Jansz. van Vianen. Deze volle neef van Adam en Paulus heeft enkele schitterende zilverstukken op zijn naam staan. De derde zoon van Willem van Vianen, Gijsbrecht, is lange tijd in dienst van de V.O.C. geweest, o.a. als gouverneur op de Molukken. Na zijn terugkeer in Utrecht onderhield hij contacten met de culturele kringen waarin ook Adam verkeerde. Zijn interesse voor kunst spreekt eveneens uit zijn nalatenschap, waartoe porselein, edelsmeedwerk en zijn portret geschilderd door Paulus Moreelse behoorden. Een schoonzoon en een zwager van Adam zijn als leerling ingeschreven in het zilversmidsgilde van Utrecht, maar hebben nooit als zelfstandig meester gewerkt. Christiaan van Vianen, de tweede zoon van Adam, zette in alle opzichten de familietraditie voort. Na de dood van zijn vader in 1627 nam hij het atelier over. Twee maal heeft hij voor een langere periode in Engeland gewerkt. De eerste keer trad hij in dienst van Charles I, maar verliet het land weer na het uitbreken van de burgeroorlog. In 1660 vestigde hij zich opnieuw in Londen met Michiel de Bruyn van Berendrecht als compagnon. In 1663 werd hij tot zilversmid aan het hof van Charles II benoemd. Zijn schoonzoon John Cooques volgde hem in die functie op. Ook één van de zonen van Paulus van Vianen is, waarschijnlijk bij zijn oom en voogd Adam, opgeleid tot zilversmid. Deze Paulus jr. werd later brandewijnverkoper, maar was tevens lid van het St. Lucasgilde. Er is één, door hem gesigneerd schilderij bewaard gebleven.

Zijn zoon Martinus vestigde zich als edelsmid en winkelier in Parijs, waar hij waarschijnlijk veel voor het hof van Lodewijk XIV heeft gewerkt. Met Martinus sterft het geslacht kort na 1704 uit.

Paulus van Vianen
*Nereïde op het deksel van de
jaspiskan, 1608*
[cat. nr. 23]

1
Theodoor van Kessel
Adam van Vianen, ca. 1650
[cat. nr. 124]

Natuurlijk waren niet alle Van Vianens zilversmeden. Brouwer of wijnhandelaar zijn beroepen die regelmatig voorkomen, soms in combinatie met het edelsmidsambacht. Naspeuringen in archieven leveren het beeld op van een familie die redelijk welvarend was en tot de gegoede burgerij behoorde. Men had onderling veel contact en behartigde elkaars persoonlijke en zakelijke belangen. Wanneer de ouders stierven werden de minderjarige kinderen door hun verwanten opgevoed; de zonen kregen hun opleiding veelal bij familieleden. Een belangrijk aspect dat de hele familie kenmerkte was hun trouw aan het katholieke geloof. In het geestelijke klimaat van die tijd werd de keuze van hun vrienden en het milieu waarin zij verkeerden er mede door bepaald. Mogelijk is dit gegeven bij de beroemdste leden van de familie, Adam en Paulus van Vianen, ook indirect van invloed geweest op de relatie met hun opdrachtgevers en daardoor uiteindelijk op hun werk.

Adam van Vianen

Adam was de oudste zoon van Willem van Vianen en Elisabeth Pelser, een brouwersdochter. Hij werd eind 1568 of begin 1569 in Utrecht geboren en heeft er tot aan zijn dood in 1627 gewoond en gewerkt. Ongetwijfeld is hij bij een Utrechtse zilversmid in de leer geweest, misschien net als zijn broer Paulus bij Cornelis of Bruno Ellardsz. van Leijenberch. Vanaf 1591 is hij als zelfstandig meester werkzaam. Zijn naam en zijn meesterteken staan op de oudste insculptieplaat van het Utrechtse gilde uit 1598. Verschillende malen heeft hij bestuursfuncties in dit gilde bekleed. Daarnaast wordt hij in officiële stukken soms brouwer genoemd en bezat dus waarschijnlijk een brouwerij in de stad. Alles wijst erop dat Adam zijn geboorteplaats nooit voor langere tijd heeft verlaten. Voor een edelsmid van zijn niveau en ambities is dit opmerkelijk, maar kennelijk had hij voldoende aan het contact met zijn vaak zeer bereisde en internationaal georiënteerde vrienden en collega's. Misschien had hij geen zin zijn al snel gevestigde en comfortabele positie en de royale erkenning die hem in ons land ten deel viel in te ruilen voor het soms onzekere bestaan van een rondreizende edelsmid. Wat zijn motieven ook geweest mogen zijn, Adam van Vianen heeft zijn lange en produktieve leven in Utrecht gesleten en daardoor een diepgaande invloed op de Nederlandse edelsmeedkunst uitgeoefend.

Paulus van Vianen

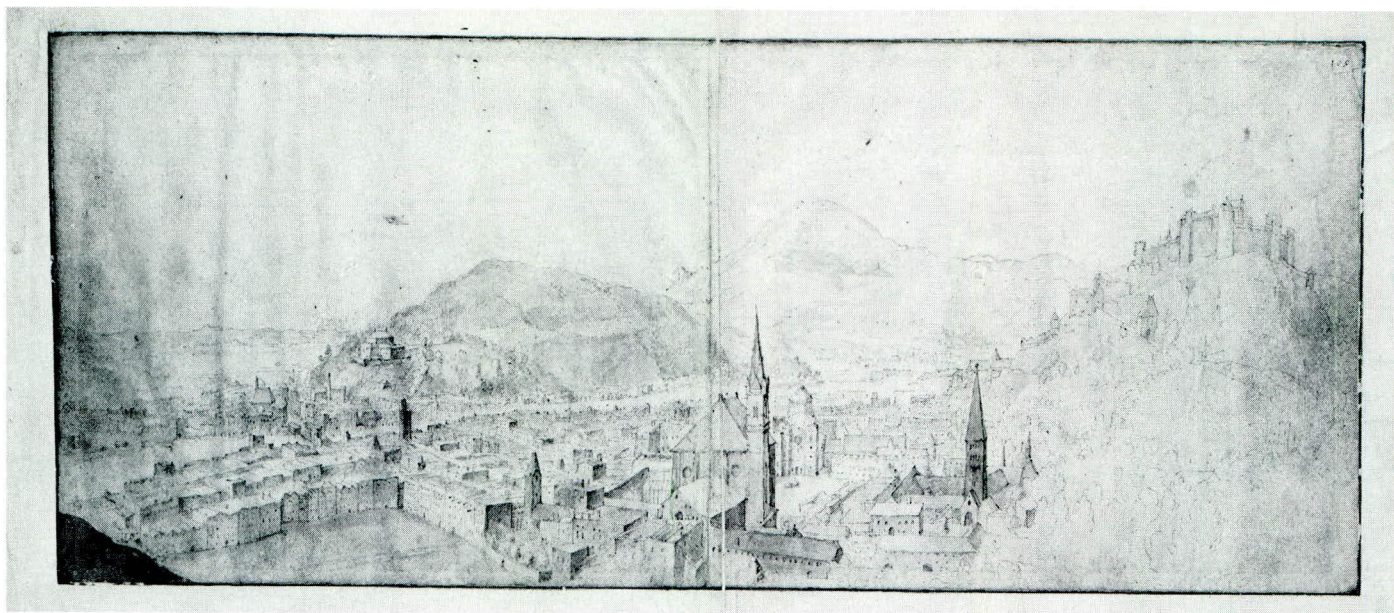
Over de levensloop van Paulus van Vianen zijn wij redelijk goed geïnformeerd door de zeventiende eeuwse beschrijving van de Duitse schilder en biograaf Joachim Sandrart. Later

2
Abraham Lutma
Paulus van Vianen, ca. 1650
[cat. nr. 125]

archiefonderzoek heeft enkele belangrijke correcties en aanvullingen opgeleverd, al zijn niet alle leemten in het verhaal opgevuld. Paulus' geboortedag is niet bekend, maar zal in 1570 of één van de volgende jaren hebben gelegen. Een document uit 1599, dat als een soort getuigenschrift aan het gilde in München werd overlegd, vermeldt de volgende gegevens: op tienjarige leeftijd kwam hij voor vier jaar bij Bruno Ellardsz. van Leijenberch in de leer. Daarna is hij nog twee jaar bij diens broer Cornelis leerjongen geweest. Vervolgens is hij naar Frankrijk, Duitsland en Italië afgereisd om zich verder in het vak te bekwamen. Op het tijdstip, waarop de akte werd opgemaakt, verbleef hij nog steeds in het buitenland. Wanneer men het vermoedelijke geboortjaar van Paulus combineert met zijn leertijd en het overlijden van Cornelis Leijenberch in 1591, is het aannemelijk dat hij tussen 1586 en 1591 Utrecht heeft verlaten. Frankrijk lag als reisdoel voor de hand. Heel veel Nederlandse kunstenaars en kunstminnaars trokken in die jaren naar Parijs. Sinds de regering van François I, met zijn ambitieuze bouwprogramma voor het paleis van Fontainebleau, was deze stad als artistiek centrum belangrijk geworden. Ook mensen uit de directe omgeving van de familie Van Vianen, bijvoorbeeld Abraham Bloemaert, Joachim Wtewael en Arent van Buchell waren in Frankrijk geweest. Paulus heeft waarschijnlijk als gezelschap bij verschillende meesters zijn opleiding afgerond. In 1596 werkte hij in München, waar hij, voorlopig onder de hoede van zijn stadsgenoot Hans Schwanenburg, kon profiteren van de vele opdrachten die de Beierse hertogen Willem V en zijn opvolger Maximilian I aan edelsmeden hebben gegeven.

Hans Schwanenburg, die in 1592 meester was geworden en de positie van 'Khamergoldschmidt' aan het hof bekleedde, zal Paulus een uitstekende introductie hebben bezorgd. Na het overlijden van Schwanenburg kostte het Paulus toch nog grote moeite om zelf ook toegelaten te worden tot het gilde. Dankzij zijn huwelijk met een dochter van Franz Kauffman, burger van München, en de persoonlijke bemoeienis van hertog Maximilian werd hij uiteindelijk in 1599 officieel als meester ingeschreven. Hij heeft voor Maximilian o.a. een zilveren beeld van keizer Heinrich II de Heilige gemaakt, dat nu nog alleen van een geaquarelleerde tekening bekend is. In 1601 kwam hij op verzoek van aartsbisschop Wolf Dietrich van Raitenau naar Salzburg en werd tot 'Hofgoldschmied' benoemd. Deze prachtlievende kerkvorst, die verschillende begaafde kunstenaars in dienst had, moet voor Paulus van Vianen een bijzondere waardering gehad hebben, want in 1602 aanvaardde hij het peterschap over diens pasgeboren zoon Wolffgang van Vianen. In deze jaren heeft Paulus talrijke

3
 Paulus van Vianen
Gezicht op Salzburg, 1601-1603
 [cat. nr. 40]

opmerkelijke landschapstekeningen gemaakt, waaronder enkele grote stadspanorama's van Salzburg [afb. 3]. Welke voorwerpen in de nog overgebleven schat van het aartsbisschoppelijk hof van Paulus' hand zijn, is niet meer met zekerheid vast te stellen. Niet lang daarna haalde Rudolf II, de Habsburgse keizer die meer kunstenaars van het Beierse hof heeft overgenomen, ook Paulus van Vianen naar Praag. Het lijkt er bijna op dat Rudolf II Paulus heeft weggekocht toen hij na het overlijden van Anton Schweinberger een nieuwe 'Kammergoldschmied' zocht. In vergelijking met andere hofsmeden kreeg Paulus een honorarium, dat bijna twee keer zo hoog was en bovendien al vijf maanden voor zijn officiële aanstelling werd uitbetaald. In 1603 arriveerde hij in Praag en met uitzondering van een reis naar de Nederlanden in 1610 is Paulus van Vianen daar tot aan zijn dood in het voorjaar van 1613 gebleven.

4
Jan J. van Royesteyn
Nautilusbeke, 1596
The Toledo Museum of Art,
Toledo

Utrecht was in de middeleeuwen het belangrijkste centrum voor de Noordnederlandse edelsmeedkunst, die floreerde dank zij de opdrachten van kerk en adel. Uit de boedelinventarissen van de Utrechtse kerken blijkt dat het kerkelijk bezit aan zilver indrukwekkend was. Het merendeel is echter in financieel benarde tijden omgesmolten, waardoor over de stijl en de makers van dit Utrechtse zilver weinig bekend is. Na de Reformatie verloor de stad haar dominerende positie, maar bleef niettemin een belangrijke rol spelen in het artistieke leven in de Noordelijke Nederlanden. Een enkel bewaard gebleven stuk bevestigt de veronderstelling dat de edelsmeedkunst aan het eind van de zestiende eeuw in Utrecht op een zeer hoog peil werd uitgeoefend. Een nautilusbeker door Jan Jacobszoon van Royesteyn uit 1596 kan hiervoor als voorbeeld dienen [afb. 4].

Uit 1594 dateert het oudste stuk dat wij van Adam van Vianen kennen. Het is een grote verguld zilveren bokaal met deksel die in 1599 door het Leidse stadsbestuur voor 314 gulden en 11 stuivers werd aangekocht bij de Haagse zilversmid Hans Bouwens van der Hoeven [cat. nr. 51]. Door enkele aanvullingen, zoals een plaat gegraveerd met een opdracht en het wapen van Leiden werd deze 'occasion' een passend geschenk voor het doopfeest van Albrecht van Duvendoire, aan wiens vader de stad zoveel te danken had. De cuppa van de beker heeft een gebolde onderrand, een verbrede bovenrand en een geprofileerde voet. In het midden van het geprofileerde deksel is een vaasvormige bekroning met open voluten aangebracht, waarop een gehelmde krijgsman is geplaatst. Op het bijna cilindrische middenstuk van de cuppa is rondom een voorstelling van de ontvoering van Europa gedreven. Allegorische en mythologische figuren zijn afgebeeld in de cartouches op de voet, het deksel en de randen van de cuppa. Palmetten, rolwerk, mascarons, leeuwecoppen en andere renaissance ornamenten bedekken het hele oppervlak. In vorm en decoratie behoort de beker tot een internationaal standaardtype dat in de tweede helft van de zestiende eeuw in talloze variaties is uitgevoerd.

Ook het vroege werk van Paulus van Vianen sluit aan bij de heersende tradities. De plaquettes die hij, naar men aanneemt, tussen 1595 en 1600 in München heeft gemaakt, zijn stilistisch zeer verwant aan de Neurenbergse en Augsburgse plaquettes uit dezelfde periode. De ronde exemplaren waren meestal bestemd voor het middenstuk van een tazzaschaal. Maar ook als losse objecten waren deze in zilver gedreven 'schilderijtjes' zeer in trek. Ze werden in grote aantallen vervaardigd, evenals de loden of bronzen afgietsels die als voorbeeld dienden voor

5

Paulus van Vianen
Watermolen, 1601-1603
 [cat. nr. 41]

6

Paulus van Vianen
Begroeide rots, 1601-1603
 [cat. nr. 42 verso]

edelsmeden, tingieters, pottbakkers en meubelmakers. Paulus zal deze, veel verhandelde voorwerpen, geregeld onder ogen hebben gekregen.

Bij zijn vroege plaquettes is de compositie zelden origineel, maar vaak gedeeltelijk ontleend aan het werk van Noord- en Zuidnederlandse schilders en graveurs, die beïnvloed waren door de school van Fontainebleau. Paulus had daar zelf enige tijd doorgebracht. Maar bovendien circuleerden in elk zilversmidsatelier prenten naar het werk van deze kunstenaars en ornament- en architectuurboeken die op deze stijl waren geïnspireerd en vaak nog tientallen jaren na hun ontstaan als voorbeeldenboeken in gebruik waren. Het gevolg is dat deze serie plaquettes stilistisch wat ouderwets aandoet.

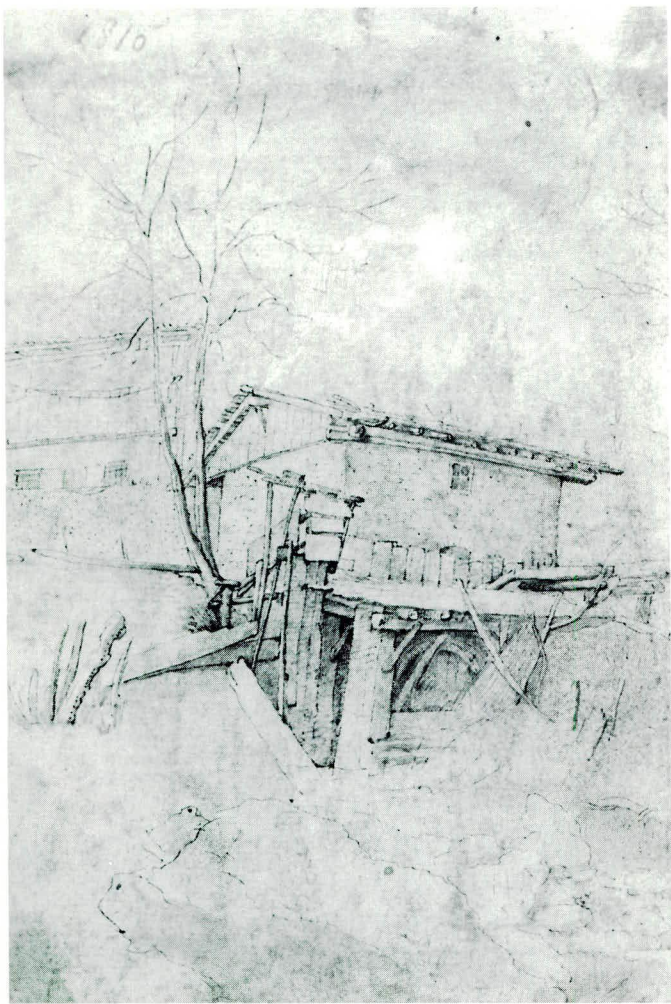
De voorstelling van David die voor koning Saul op de harp speelt [cat. nr. 4] is bijvoorbeeld gebaseerd op een compositie van Frans Floris uit 1555 en wordt gecombineerd met een architecturale achtergrond die aan Hans Vredeman de Vries is ontleend en voorkomt in een uitgave van 1560. Deze werkwijze die in onze ogen afbreuk doet aan de originaliteit van het ontwerp was toen heel normaal. Men beschouwde het juist als een verdienste wanneer een edelsmid ideeën van verschillende meesters tot een fraai geheel kon combineren. Toen Paulus er toe overging zijn in zilver gedreven voorstellingen zelf te ontwerpen was dit een uitzonderlijke stap die parallel liep aan ingrijpende stilistische veranderingen in zijn werk. Zijn natuurstudies uit de jaren 1601-1603 verschillen hemelsbreed van de in die tijd gebruikelijke schematische landschappen, die ook op zijn vroege plaquettes de achtergrond vullen. Deze latere tekeningen geven de natuur direct en realistisch weer. Soms zijn het weidse vergezichten van het Alpengebied rondom Salzburg. Andere keren concentreert hij zich op details van het landschap, enkele bomen of een begroeide rotspartij.

Het realiteitsgehalte wordt vergroot door de geringe afstand tussen landschap en beschouwer en door de aandacht die hij besteedt aan het weergeven van de materie. Het decorachtige karakter van de landschappen op zijn vroegere plaquettes is hier helemaal verdwenen. Paulus van Vianen is niet de enige kunstenaar bij wie deze omslag naar een veel realistischer weergave van de natuur is te constateren. Ook bij Hendrick Goltzius en Jacob de Geijn is eenzelfde ontwikkeling waar te nemen. Maar vooral bij Paulus is deze verandering overheersend en overtuigend over de hele linie van zijn werk. Dat maakt hem tot één van de belangrijkste landschapstekenaars uit die periode.

Uit 1603 dateert het eerste, ons bekende zilveren object, waarin Paulus deze stilistische vernieuwingen introduceert [cat.

nr. 10]. Het is een plaquette met een voorstelling van Pan en Syrinx. De vluchtende Syrinx wordt gadeslagen door een zittende stroomgod en drie nimfen. Links is Pan weergegeven die haar achterna zit. In de lucht vliegt Amor. Paulus heeft verschillende van zijn eigen schetsen voor de achtergrond gebruikt. De watermolen rechts en de met bomen begroeide rots in het midden gaan terug op twee in Salzburg gemaakte tekeningen [afb. 5 en 6]. Achter Pan is een klein stukje uit het grote stadspanorama van Salzburg overgenomen [afb. 3]. Daarmee is nog geen echt realistisch landschap ontstaan. Misschien zou men eerder moeten spreken van een ideaaltypen dat uit realistische elementen is opgebouwd, vergelijkbaar met het in die tijd vaak aangehaalde voorbeeld van de klassieke Griekse schilder Zeuxis die zijn ideaal van vrouwelijke schoonheid samenstelde uit de mooiste vrouwen die hij kende. Een enkele maal heeft Paulus een landschap als hoofdmotief voor een plaquette gebruikt, zoals het schitterend gedreven zilveren reliëf van een landschap met een bruggetje [cat. nr. 18; afb. 7].

Niet alleen het landschap is van karakter veranderd, ook de figuren hebben in deze periode een stilistische metamorfose ondergaan. Paulus neemt nu vaak een mythologische geschiedenis, veelal gebaseerd op de Metamorfosen van Ovidius als onderwerp. Dit biedt hem de gelegenheid een elegant gezelschap van naakte en half ontklede menselijke figuren in de vrije natuur uit te beelden. Een grote mate van verfijning kenmerkt deze figuren die zoveel mogelijk afwisseling in houding en gebaar vertonen. Zowel in de opbouw van de figuren als in de compositie van de voorstellingen en de keuze van de onderwerpen sloot Paulus hier duidelijk aan bij de beeldende kunst die aan het einde van de zestiende eeuw aan het hof van keizer Rudolf II werd gemaakt. In het internationale gezelschap dat Rudolf II om zich heen verzameld had, speelden Bartholomeus Spranger, Hans van Aken, en de beeldhouwer Adriaen de Vries, allen van Nederlandse herkomst, een belangrijke rol. Het Praags maniërisme, zoals deze hofstijl meestal wordt genoemd, heeft o.a. in hun werk vorm gekregen. In Nederland was zeer veel belangstelling voor hun werk, vooral in de kring rond Hendrick Goltzius en Karel van Mander, die in 1585 tekeningen van Spranger mee naar Haarlem nam, en bij de Utrechtse schilders Abraham Bloemaert en Joachim Wtewael. Via welke weg en op welk tijdstip Paulus van Vianen met deze ontwikkelingen in de beeldende kunst kennis maakte is niet precies vast te stellen. In zijn eigen werk hebben deze stilistische veranderingen waarschijnlijk omstreeks het jaar 1600, naar verhouding vrij laat, hun beslag gekregen. Deze veronderstelling is gebaseerd op een tekening die aan Paulus

7

Paulus van Vianen
Landschap met brug, 1606
 [cat. nr. 44]

8

Paulus van Vianen
Godenbijeenkomst, ca. 1600
 [cat. nr. 33]

wordt toegeschreven en door Ernst Jansz. van Vianen werd gebruikt voor een tazzaschaal uit 1602 (afb. 8; cat. nr. 1). Op de tekening is een bijeenkomst van op de wolken gezeten goden weergegeven. Jupiter met staf zit in het midden omringd door andere Olympische goden. De in een grillige lijnvoering getekende voorstelling is weer zeer verwant aan dergelijke composities van de Haarlemse maniëristische kunstenaars. Ornamentale randen sluiten de boven- en onderkant van het blad af.

Ernst Jansz. heeft niet alle figuren van de tekening overgenomen. Bovendien moest hij de compositie aanpassen aan de ronde vorm van een tazzaschaal. Onder het wolkendek voegde hij een bergachtig landschap toe. De meeste figuren zijn in het zilver gedetailleerder uitgewerkt en door hun attributen duidelijk herkenbaar gemaakt. Niettemin is het directe verband tussen tekening en tazzaschaal onloochenbaar. Ook de dekplaat tegen de onderkant van de schaal is met voorstellingen versierd. Drie in laag reliëf gedreven landschappen, die doen denken aan tekeningen van Paulus van Vianen, worden omlijst door rolwerk en bladeren waartussen satyrkoppen geklemd zitten. De voet en de nodus zijn gedecoreerd met bladmotieven en daarin verwerkte maskers. De rand van de tazzaschaal is gesigneerd door Ernst Jansz. van Vianen. Bovendien is het stuk gemerkt met de Utrechtse stadskeur, de jaarletter G en het meesterteken van de zilversmid Jan Sael van Vianen, die overigens geen familie is. Het merken van zilveren voorwerpen was alleen toegestaan aan de door het gilde erkende meesters. Het meesterteken was met de stadskeur en de jaarletter een waarborg voor het gehalte van het gebruikte zilver. Een andere tazza met dezelfde merken, mogelijk een pendant, kan ook aan Ernst Jansz. worden toegeschreven (cat. nr. 2). De voorstelling van de stervende Meleager in de armen van zijn vader en omringd door zijn zusters heeft dezelfde maniëristische kenmerken als de godenbijeenkomst. Ook de opbouw en de afmetingen zijn vrijwel identiek met de gesigeneerde tazza. Het drijfwerk van het ornament op de voet en de nodus, ramskoppen afgewisseld met bladmotieven, is van hetzelfde uitmuntende niveau. Bovendien is de ornamentrand van de voet identiek met de rand van het deksel van de Sint Maartensbeker, waarvan het drijfwerk door Ernst Jansz. van Vianen werd uitgevoerd (cat. nr. 3). Ook deze beker is niet door hem gesigneerd, maar wel door de Haarlemse zilversmid Jacob van Alckemade gemerkt. Uit de rekeningen van het Haarlemse brouwersgilde, waarvoor de beker in 1604 werd gemaakt, is precies bekend welke kunstenaars bij de vervaardiging betrokken waren. De Amsterdamse beeldhouwer Hendrick de Keyser leverde het model voor de beeldengroep, die het deksel bekroont:

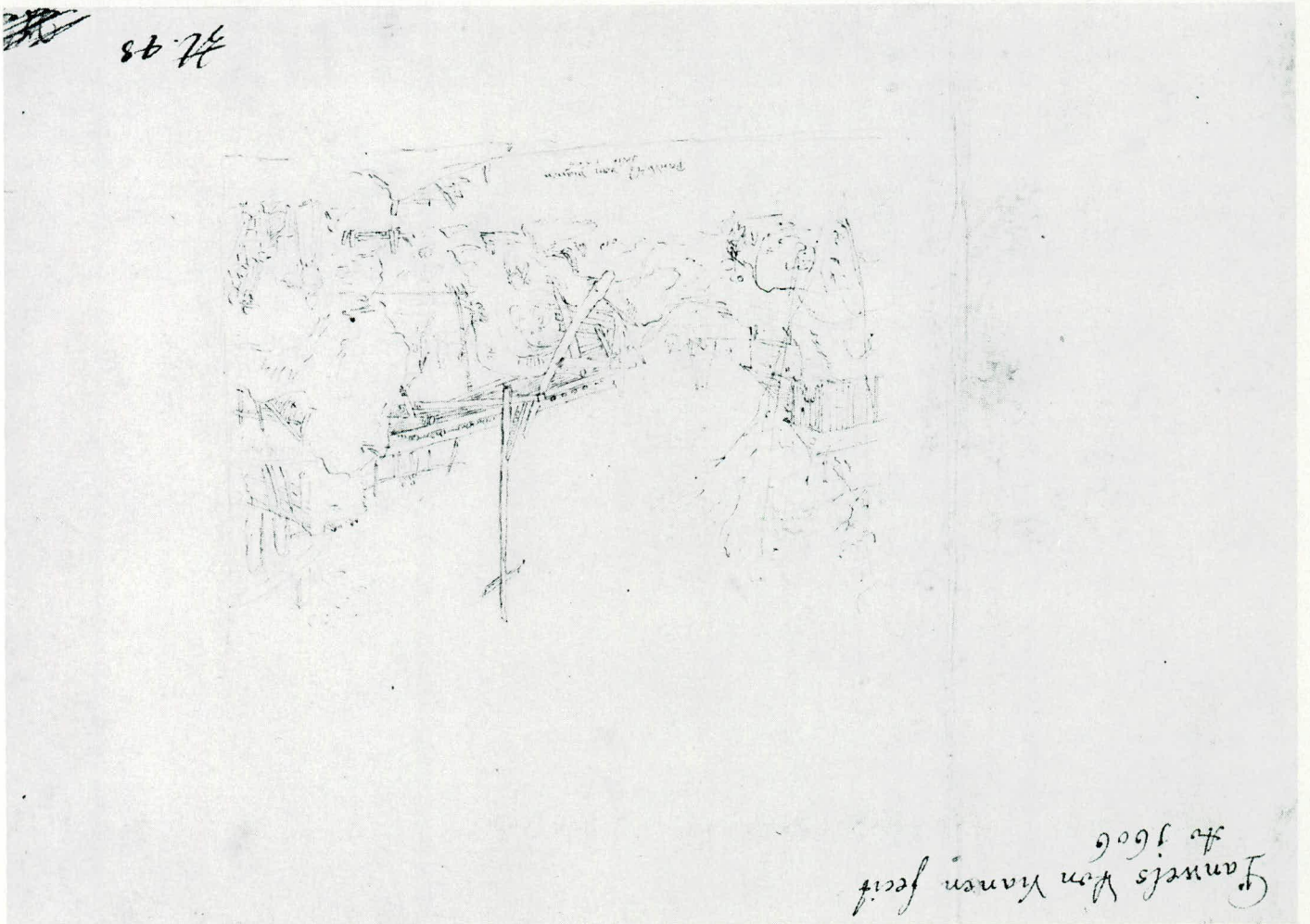
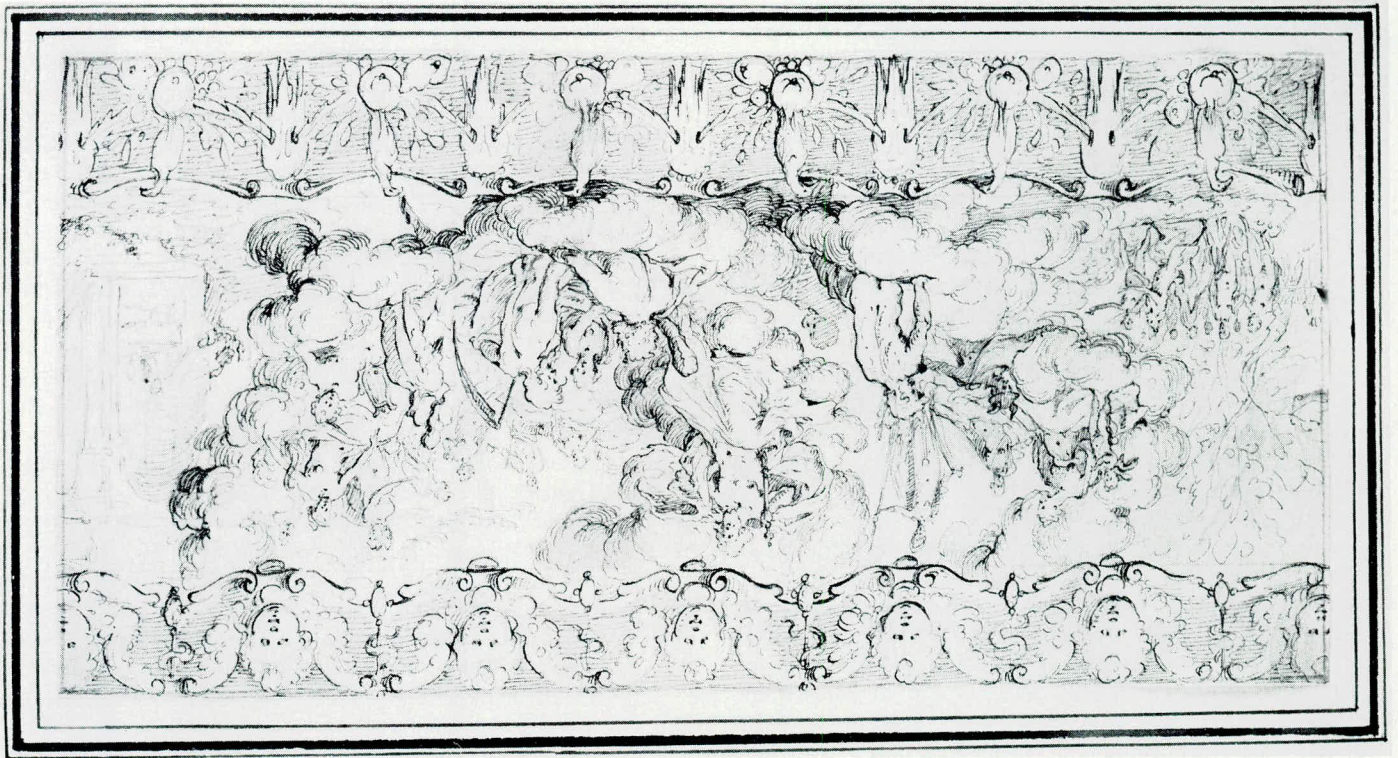
Sint Maarten te paard, die zijn mantel voor een bedelaar in tweeën snijdt. Hendrick Goltzius maakte de ontwerptekeningen voor de episoden uit het leven van Sint Maarten die de cuppa sieren. Aan Ernst Jansz. van Vianen werd de uitvoering van het drijfwerk toevertrouwd. Jacob van Alckemade trad kennelijk op als coördinator van de verschillende werkzaamheden.

Deze drie fascinerende stukken van Ernst Jansz. van Vianen zijn verhelderend voor een aantal aspecten van de Noordnederlandse edelsmeedkunst in deze overgangsjaren. In de eerste plaats blijkt dat deze kunstvorm niet alleen door de officieel ingeschreven meesters wordt beoefend, maar ook door begaafde amateurs. Ernst Jansz. van Vianen moet zelfs zo bekend zijn geweest dat het Haarlemse brouwersgilde de gangbare regels omzeilde en het drijfwerk van hun pronkbeker liet uitvoeren door een volstreekte buitenstaander, die geen erkend zilversmid was en evenmin een ingezetene van Haarlem. Hoe zij bij Ernst Jansz. terechtgekomen zijn is niet te achterhalen.

Ook wordt duidelijk dat Paulus van Vianen in contact stond met zijn familie in Nederland en hen op de hoogte hield van zijn artistieke doen en laten. Via welke wegen en welke mensen deze band werd aangehouden is niet bekend.

Tenslotte zijn deze drie stukken in stilistisch opzicht zeer interessant door de opmerkelijke combinatie van traditionele en nieuwe elementen. Traditioneel zijn de al tientallen jaren ingeburgerde vorm en opbouw en de ornamentiek die in grote lijnen de Italiaanse en Franse voorbeelden volgt. Nieuw is de stijl van de figurale voorstellingen, die aansluit bij de ontwikkelingen in de schilder- en beeldhouwkunst. Daar braken deze veranderingen overigens al ruim voor 1600 door. De edelsmeedkunst is echter in eerste instantie een traditioneel ambacht, waarin het gebruikelijk is naar voorbeelden te werken. Tegen deze achtergrond is het samengaan van uiteenlopende stilistische elementen begrijpelijk, evenals het relatief late tijdstip waarop sommige vernieuwingen worden overgenomen. Ook het vroege werk van Adam van Vianen zal waarschijnlijk dit hybride karakter hebben vertoond. Maar door het ontbreken van gedateerde stukken uit de periode rond 1600 moet dit een veronderstelling blijven. Wel mag men aannemen dat Adam en Paulus van Vianen, wanneer het werken naar eigen ontwerp en het ontwikkelen van een eigen stijl van essentiële betekenis worden, zichzelf meer als beeldend kunstenaar gaan beschouwen.

Ook op het ornamentale vlak creëerden Paulus en Adam van Vianen een nieuwe vormgeving die de Nederlandse

9

Paulus van Vianen
Ornamenten, 1606
 [cat. nr. 44 verso]

10

Paulus van Vianen
*Dekplaat van de tazza met het
 oordeel van Paris*, 1607
 [cat. nr. 20]

11

Adam van Vianen
Lambertus van der Burch, 1609
 [cat. nr. 83]

edelsmeedkunst diepgaand zou beïnvloeden. Het zoeken naar een nieuwe ornamentiek kan in het werk van Paulus van Vianen vrij nauwkeurig op het jaartal 1607 worden vastgepind. Uit dat jaar dateert namelijk een tazza waarop de eerste voorzichtige vormen van het kwabornament voorkomen (cat. nr. 20). De keerzijde van een landschapstekening uit 1606 is daarentegen volgeschetst met ornamentstudies die nog volkomen traditioneel zijn en direct aansluiten bij de door Ernst Jansz. gebruikte decoraties (afb. 9). Het kwabornament — een benaming die pas enkele generaties in zwang is — is van Noordnederlandse oorsprong. Al in het laatste decennium van de zestiende eeuw wordt het aangetroffen in het werk van een aantal bekende kunstenaars uit de kring rond Hendrick Goltzius. Vooral in de grafiek is dit ornament in eerste instantie een variant op de steeds weer herhaalde en uitgekauwde rolwerkkartouche, waarvan de strakke lijn en indeling plaats maken voor een ondefiniceerbaar en onbegrensd geheel van maskers, gezichten, huidplooiën, andere anatomische elementen, fabelwezens en diermotieven. In de tazza uit 1607 met een voorstelling van het oordeel van Paris op de schaal, nog omsloten door een bladerkrans, wordt dit nieuwe ornament toegepast voor de omlijsting van de landschapjes op de voet, de nodus en de dekplaat (afb. 10). De anatomische elementen die als inspiratiebron dienden zijn duidelijk herkenbaar. Op de dekplaat zijn het beenderen van het menselijk bekken en op de nodus langgerekte dierschedels. In een later stadium is deze directe gelijkenis verdwenen. Het kwabornament begint te zwellen en krijgt tenslotte bijna driedimensionale vormen, zoals we bij de kan en schotel met geschiedenissen van Diana (cat. nr. 32) kunnen zien. De rand van de ovale schaal bestaat uit kwabornamenten, waarin acht maskerachtige vormen met holle oogkassen en beurtelings samengeknepen en opengesperde monden zijn verwerkt. De kan, versierd met twee reliëfvoorstellingen, staat op een asymmetrisch kwabvormig voetstuk. Het handvat heeft een pezig structuur en eindigt in een kopje waar vellen vanaf hangen. Aan de voorzijde is op dezelfde wijze een uilemasker aangebracht. Ook de schenktuit en de hals zijn met kwabornamenten versierd en op het deksel is een kwabachtige knop aangebracht.

Deze schitterende kan en schotel zijn door Paulus van Vianen in 1613 gemaakt. In hetzelfde jaar is hij gestorven, waardoor deze stukken voor ons ongewild het karakter van een artistiek testament krijgen, te meer omdat ander werk uit dat jaar niet bewaard is gebleven. Misschien gold dit ook wel voor zijn tijdgenoten, want in tegenstelling tot het meeste werk dat voor Rudolf II bestemd was en in de keizerlijke verzameling werd opgenomen, zijn deze kan en schotel door Nicolaes Snouckaert

in Praag gekocht en door zijn zoon Maerten naar Nederland meegenomen. Een Amsterdamse zilversmid heeft er heimelijk een copie van vervaardigd, die aan de koning van Polen werd verkocht. Ook schijnen er verscheidene gipsafgietsels van de schotel in omloop geweest te zijn, die andere kunstenaars als voorbeeld hebben gebruikt. In 1641 was het stel in Engeland, onder beheer van Christiaan van Vianen die het voor Snouckaert moest verkopen.

De kan en schotel verenigen optimaal de meest virtuoze kanten van Paulus' meesterschap en zijn bovendien voorbeeldig voor de schoonheidsidealen van zijn tijd en zijn omgeving. In de voorstelling van Diana en Actaeon op de schaal volgt Paulus het in de maniëristische schilderkunst veelvuldig toegepaste compositieschema, waarbij de zijkanten van de voorgrond gevuld worden met figuren ten voeten uit en het midden wordt vrijgelaten om een doorblik te geven op het hoofdmoment van het verhaal. De figuren zijn in afzonderlijke groepen opgedeeld en zoveel mogelijk in houding gevarieerd. Op de achtergrond heeft Paulus een voor hem karakteristiek landschap weergegeven. Zijn fabelachtige drijftechniek zorgt voor een onovertroffen verfijning in de detaillering. De rand van de schotel levert als bijna zelfstandig element een eigen bijdrage aan het geheel. De combinatie van al deze verschillende visuele elementen is heel wezenlijk voor de stijl van deze edelsmeedobjecten. Een vergelijkbare manier van werken heeft de Neurenbergse edelsmid Wenzel Jamnitzer, één van de beroemdste edelsmeden uit die periode. Ook bij hem worden schijnbaar tegenstrijdige elementen, waaronder zeer realistische details zoals afgegoten insecten, samengevoegd tot een fantastisch geheel. Als voorwerpen passen de kan en schotel van Paulus van Vianen uitstekend in de maniëristische edelsmeedkunst, waar vaak een traditionele vorm als uitgangspunt werd genomen voor oneindige variaties. De oorspronkelijke gebruiksfunctie was van minder belang. Door de fraaie bewerking van de onderkant van de schaal onderstreepte Paulus van Vianen nog eens zijn opzet om in de eerste plaats een pronkobject te maken.

Na de beker met deksel uit 1594 is het eerste gedateerde stuk in het ons bekende werk van Adam van Vianen een tazzaschaal met een voorstelling van Odysseus bij Circe uit 1610 [cat. nr. 57]. Deze voorstelling wordt omlijst door een echte kwabrand. Een door Adam in 1609 gegraveerd portret van Lambertus van der Burch vertoont nog slechts een aarzelend begin van dit nieuwe ornament [afb. 11]. Deze late doorbraak is vooral zo verwonderlijk, omdat Adam veel dichterbij de bron van het kwabornament zat dan zijn broer Paulus. Bovendien was hij als graveur werkzaam geweest — de

stadsplattegrond van Utrecht uit 1598 is van zijn hand — waardoor de ontwikkeling van dit ornament in de prentkunst hem zeker niet ontgaan zal zijn. Bij Adam van Vianen zijn in dit stadium de anatomische elementen niet overheersend in de vorm. De kwabornamenten die de voorstelling van Odysseus en Circe omlijsten, grijpen veel meer terug op het oude rolwerk, gecombineerd met een soort dolfijnkoppen die sterk doen denken aan het drinkschaaltje op een prent van Hendrick Goltzius uit omstreeks 1596 met een voorstelling van Bacchus. Ook het koelvat op de voorgrond bij Odysseus en Circe herinnert in zijn grillige vorm vooral aan een dierlijk wezen. Pas later is bij Adam in het kwabornament een beenderstructuur te herkennen, bijvoorbeeld in de kan en schotel met geschiedenissen uit de Tachtigjarige Oorlog, uit 1614 (cat. nr. 60).

Tot 1614 staat Adam enigszins in de schaduw van zijn beroemde broer. De stukken die hij maakt zijn weliswaar in technisch opzicht uitstekend en volgen ook, enigszins vertraagd, de stilistische ontwikkelingen van die tijd, maar duidelijke voorboden van zijn latere opzienbarende prestaties zijn het niet. Toch moet Adam van Vianen toen al een zeker aanzien gehad hebben. Want het is niet aannemelijk dat het Amsterdamse zilversmidsgilde alleen op grond van de familieband aan hem de eervolle opdracht gaf een zilveren kan te maken ter nagedachtenis aan het overlijden van hun internationaal befaamde vakgenoot Paulus van Vianen. Het resultaat sloeg vast en zeker al hun verwachtingen en is ook in onze ogen nog steeds een verbijsterend stukje edelsmeedwerk (cat. nr. 61). Het is bijna onvoorstelbaar dat de hele kan uit één plaat zilver werd gedreven. De enigszins getordeerde cuppa gaat via een diepe insnoering over in een geribd onderstuk. Het geheel wordt gedragen door een ineengehurkte aap, die op een ronde voetplaat met een masker zit. Aan de achterzijde van de kan bevindt zich een geopende muil van een monster met spiraalvormige baardharen. Op de rand is een voorovergebogen vrouwenlichaam herkenbaar dat overgaat in een gebogen handvat. Het losse deksel lijkt op een wateroppervlak waaruit een zeemonster omhoogrijst. Adam van Vianen heeft het zilver een vorm gegeven die de indruk maakt elk moment te kunnen veranderen of in elkaar te kunnen zakken. Hij legt de nadruk op de tijdelijkheid van het object en op de zachtheid van het materiaal dat zich in alle denkbare vormen laat kneden en gaat daarmee lijnrecht tegen de tradities van zijn ambacht in. De vormgeving is zo verrassend, dat deze kan moeilijk als het logisch resultaat van een bepaalde stilistische ontwikkeling kan worden gezien. Wel zijn sommige aspecten beter te begrijpen, wanneer men het

werk van andere kunstenaars ernaast legt. In de grafiek hadden de onuitputtelijke mogelijkheden van het kwabornament al vorm gekregen. Allerlei uiteenlopende elementen, waaronder huid en huidplooien, spierbundels, oren en oogholten, beenderen, voluten, spiralen, palmetten, rozetten, grotesken, monsters, zeewezens en dieren worden via vloeiende overgangen in een weekdierachtige massa omgevormd, die permanent in beweging lijkt. Adam had zelf in het koelvat op de voorstelling van Odysseus en Circe een voorproefje gegeven hoe deze motieven in een driedimensionaal object uitgewerkt konden worden. Ook de knop van de gouden beker die Paulus van Vianen in 1610 voor hertog Heinrich Julius von Braunschweig maakt en de kwabmotieven op het deksel zijn al veel meer deel van het voorwerp geworden in plaats van apart aangebrachte ornamenten [cat. nr. 24]. Minstens even belangrijk voor de kan van Adam van Vianen zijn de in prent uitgegeven ontwerpen uit de tweede helft van de zestiende eeuw, waarop edelsmeedvaartwerk met allerlei fantastische figuren is gedecoreerd of helemaal uit hybride wezens is opgebouwd. De term fratsen en snakerijen die in de zeventiende eeuw werd gebruikt voor de kwabstijl herinnert nog aan deze invloed en is op veel werk van Adam van Vianen heel goed van toepassing. Maar ook al is het mogelijk de kan tegen deze achtergronden te plaatsen, het blijft een volkomen uniek stuk, waarmee Adam zich onverwachts als onafhankelijk beeldend kunstenaar presenteerde. In hoeverre deze vrijheid van vorm samenhang met de formulering van de opdracht is niet na te gaan, omdat niet meer bekend is met welke wensen het Amsterdamse zilversmidsgilde zich tot Adam van Vianen heeft gewend. Het is bovendien eigenaardig dat op geen enkele wijze, bijvoorbeeld in de vorm van een inscriptie, een wapen of een portret van Paulus van Vianen, het herdenkingsaspect van dit voorwerp duidelijk wordt gemaakt. Kennelijk was dit virtuoze staaltje edelsmeedkunst op zich voldoende om het meesterschap van de overledene te eren.

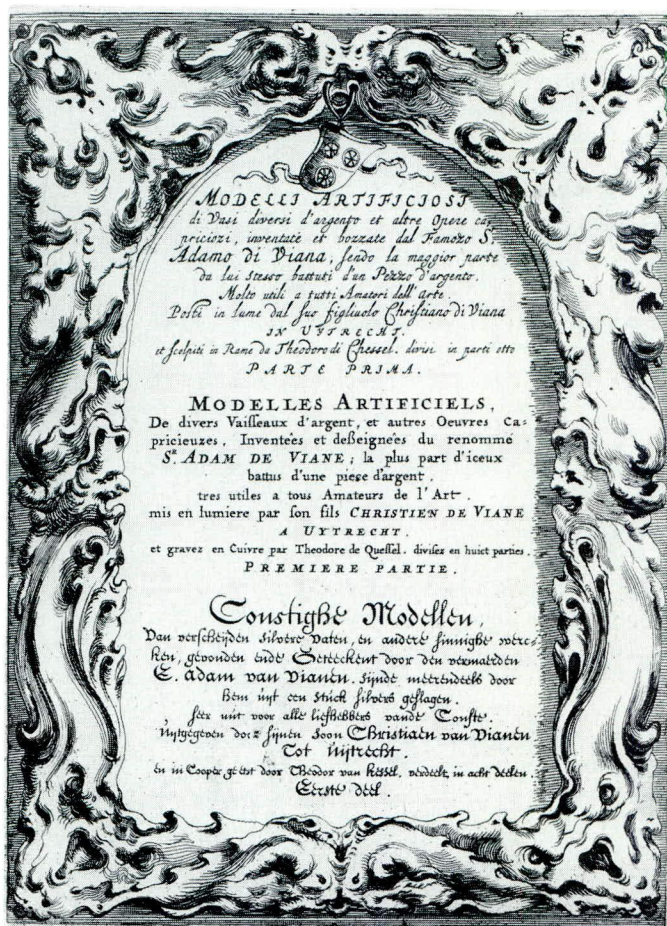
Na deze kan uit 1614 heeft Adam van Vianen een heel eigen stijl ontwikkeld, waarbij zijn kracht vooral ligt in het plastisch modelleren van het zilver. Bij deze objecten is het ornament geen toegevoegde decoratie, maar bepaalt samen met de figuren de vorm van het voorwerp. Bizarre combinaties vormen een geheel dat vaak subtiele toespelingen bevat op de vergankelijkheid van het aardse leven. Een drinkschaal met op de rand een minnend paar dat over een poepend kind heen ligt, blijkt naar de binnenkant van een menselijke schedel te zijn gemodelleerd (cat. nr. 64). Wie hier uit drinkt wordt onherroepelijk verleid tot al dan niet diepzinnige bespiegelingen over de liefde en het leven. Adam heeft zichzelf

12
Giovanni da Bologna
Doedelzakspeler, ca. 1600
[cat. nr. 118]

meer en meer als louter beeldend kunstenaar gezien en uitsluitend zijn eigen fantastische ontwerpen uitgevoerd. Na 1615 bracht hij alleen zijn signatuur en niet zijn meesterteken op de stukken aan en liet ze niet meer door het gilde keuren. Ook voor de verzamelaars van deze sierobjecten was dat voldoende. In het latere werk van Adam treedt een verandering op die logisch voortvloeit uit zijn talent de plastische mogelijkheden van het zilver ten volle uit te buiten. Bij de zoutvaten en tazza's wordt de stam, die uit één of meer figuren bestaat, het belangrijkste onderdeel. Het maken van bijna losstaande figuren werd in het algemeen als een bravourestukje beschouwd, dat de edelsmid op één lijn plaatste met de beeldhouwer. Ook Paulus van Vianen heeft zijn krachten hierop beproefd en op het deksel van de jaspiskan uit 1608 een schitterende vrijstaande nereïde in goud gedreven (cat. nr. 23). Adam heeft enkele malen beroemde Italiaanse beeldhouwwerken als voorbeeld gebruikt. Heel opvallend is de gelijkenis van de zittende doedelzakspeler bij een zoutvat uit 1621 met een bronzen beeldje van Giovanni da Bologna (cat. nr. 70; afb. 12). De oplossingen die hij bedenkt voor de overgang van de figurengroep naar het zoutbakje of de tazzaschaal zijn heel vindingrijk. In een vloeiende lijn worden voet, stam en bovenstuk verbonden, waarbij kwabornamenten de boven- en onderkant afsluiten. Bij de tazza's is er meestal een directe samenhang tussen de voorstelling op de schaal en de figuur die de stam vormt. Bij de winter- en zomertazza symboliseren beide hetzelfde jaargetijde (cat. nr. 78 en 79). Hoewel Adam ook bij deze voorwerpen nog volop het kwabornament gebruikt is het grillige en onverwachte karakter verdwenen. Wie de voorkant heeft gezien, weet wat hem aan de achterkant te wachten staat. De opbouw is evenwichtig; visueel kunnen de voet, de stam en het bovenstuk worden gescheiden. Het sterke accent op de figurale groep in het midden geeft de vorm een overzichtelijk karakter. Het maniëristische schoonheidsideaal, dat de figuren bij Paulus van Vianen zo beheerst, is door Adam uiteindelijk helemaal verlaten. De mannen- en vrouwenfiguur van zijn laatste werkstukken, de winter- en de zomertazza, zijn bijna gewoontjes neergezet.

Na het overlijden van zijn vader in 1627 heeft Christiaan van Vianen het atelier overgenomen. Hij werkte aanvankelijk helemaal in diens trant en onderstreepte dat zelfs door het uit de initialen AV samengestelde meesterteken van zijn vader te gebruiken [afb. 13]. Enkele onvoltooide stukken werden door hem afgemaakt. Veel ontwerpen en modellen van Adam zijn door Christiaan in enigszins gewijzigde vorm later nog eens uitgevoerd. Bij een schitterende kan en schotel uit

14
Christiaan van Vianen
Titelpagina van de
Constighe Modellen, ca 1650
[cat. nr. 94]

1632 zijn de opbouw en de decoratie van de kan direct geënt op twee exemplaren die al omstreeks 1619 door Adam werden gemaakt [cat. nrs. 65 en 66]. Christiaan gaf ook op een andere manier aan het werk van zijn vader bekendheid. Tussen 1646 en 1652 heeft hij 43 ontwerpen van zijn vader en gedeeltelijk ook van hemzelf uitgegeven. Deze *Constighe Modellen* waren bedoeld als voorbeeld voor andere zilversmeden [afb. 14]. Christiaan was zelf ook een begaafd edelsmid. Zijn belangrijkste werk, zeventien zilveren altaarvoorwerpen, die hij tussen 1634 en 1639 voor de St. George's Chapel te Windsor had gemaakt, werd in 1642 geroofd en is waarschijnlijk omgesmolten. Een schitterende schaal uit 1635 [cat. nr. 88], is één van de weinige stukken die van hem bewaard zijn gebleven. De schaal heeft een hoge golvende rand in de vorm van twee dolfinen waarvan de koppen aan één van de korte zijden samenkomen. Uit hun bekken stroomt water in de schaal. In het wateroppervlak is een dolfin zichtbaar die een kleine vis aanvalt. De mat geponste rand contrasteert fraai met het golvende wateroppervlak. Hoewel een algemene karakteristiek van Christiaan's werk slechts op enkele stukken gebaseerd kan worden, krijgt men de indruk dat hij vergeleken met zijn vader zijn aandacht vooral richtte op de totale harmonie van het object.

De periode waarin het werk van Ernst Jansz., Adam, Paulus en Christiaan van Vianen is ontstaan, bestrijkt bij elkaar bijna driekwart eeuw. In dit tijdsbestek vond de ingrijpende overgang plaats van een internationale renaissancistische stijl naar een specifiek Nederlandse uitwerking van de vormtaal van de Barok. De Van Vianens hebben deze ontwikkeling niet alleen gevolgd, maar voor een groot deel zelf gestuurd. Het belang van hun werk ligt dan ook niet alleen in de uitzonderlijke kwaliteit van de stukken, maar evenzeer in de blijvende invloed die zij op de Noordnederlandse edelsmedekunst hebben uitgeoefend.

Het werk van de Van Vianens kan niet echt vergeleken worden met ander Nederlands zilver. Niet omdat het kwaliteitsverschil zo groot is — er is meer uitstekend edelsmeedwerk in de Nederlanden vervaardigd —, maar vooral omdat de achtergronden zo verschillend zijn. Bij de familie Van Vianen wordt die achtergrond voornamelijk bepaald door hun vorstelijke opdrachtgevers. Hun lot is dan ook meer verbonden met de geschiedenis van het vorstelijk mecenaat in West-Europa dan met de ontwikkelingen in de Noordelijke Nederlanden. In de zestiende en zeventiende eeuw streefden de meeste Europese vorstenhuizen niet alleen naar politieke macht, maar wilden ook hun hof het artistiek en cultureel centrum van de wereld maken. Zij legden uitgebreide kunstcollecties aan, waarvan de schatkamers een onderdeel vormden. In die schatkamers werden 'naturalia' (uitzonderlijke produkten van de natuur), 'artificialia' (kunstvoorwerpen) en 'scientifica' (ingenieuze wetenschappelijke instrumenten) ondergebracht. Deze voorwerpen gaven met elkaar een gesystemiseerd beeld van alles wat de wereld te bieden had en plaatsten dat, bij wijze van spreken, binnen het vorstelijk handbereik. Deze vorsten verzamelden niet alleen kunst, maar lieten ook de beroemdste beeldende kunstenaars aan hun hof werken. Goudsmeden waren in hun ogen gelijkwaardig aan schilders, beeldhouwers en architecten en de mooiste edelsmeedprodukten werden onder de categorie 'artificialia' in de schatkamers geplaatst. Maar ook buiten deze schatkamers en kunstkabinetten speelde de kunstenaar via zijn werk een belangrijke rol in de beeldvorming en de afspiegeling van de vorstelijke macht.

Er zijn maar drie Nederlandse edelsmeden die het tot een vooraanstaande positie in het buitenland hebben gebracht: de Delftenaar Jaques Bylivelt die voor Francesco de Medici aan het Florentijnse hof werkte en Paulus en Christiaan van Vianen. Deze hofkunstenaars werkten onder heel andere omstandigheden dan het doorsneegildelid. Er was vaak sprake van een directe bemoeienis van de opdrachtgever met het ontwerp en de uitvoering van het stuk. Keizer Rudolf II was zelfs zo geïnteresseerd in de kunst van het edelsmeden, dat hij er les in nam. Voor de edelsmid betekende dit een persoonlijk contact met de machtigen der aarde. Soms strekte dit contact zich over heel andere zaken uit. Zo schijnt Christiaan van Vianen zich ingespannen te hebben voor de vrijlating van Adriaen van Reede, een Nederlandse krijgsgevangene die in 1666 in Londen werd vastgehouden. Vier jaar eerder had Christiaan van Charles II opdracht gekregen vierduizend lindebomen voor hem in Nederland te kopen.

15
Hans van Aken
*Hans van Aken,
Paulus van Vianen en
Adriaen de Vries, ca. 1613*
[cat. nr. 126]

Ook het werk van deze edelsmeden verschilde in allerlei opzichten van het normale zilveren gebruiksvoorwerp. Andere vormen en maatstaven waren bepalend voor de vorm en iconografie van deze voorwerpen, die in de eerste plaats als sierobject bedoeld waren. Thema's uit de klassieke oudheid, befaamde episoden uit de eigentijdse geschiedenis en ook wel bijbelse voorstellingen werden toegepast op bekers, drinkschalen, zoutvaten, en andere voorwerpen die pasten in de traditie van het pronkbuffet aan de Europese vorstenhoven. De waarde van deze stukken lag aanzienlijk hoger dan die van ander zilver, door het belang dat men aan het kunstenaarschap van de maker hechtte.

Aan het hof werden deze edelsmeden geconfronteerd met kunstwerken uit alle delen van de wereld en uit zeer verschillende tijden. Bovendien werkten de beste, internationaal meest beroemde kunstenaars in hun nabijheid. Een dergelijke omgeving vraagt om topprestaties en prestaties voortdurend tot nieuwe vormen en ideeën. Het contact tussen de kunstenaars lijkt heel intensief geweest te zijn. Het zou te ver voeren om alle verbanden tussen de verschillende takken van beeldende kunst uit te diepen, maar zonder meer kan worden aangenomen dat die wederzijdse beïnvloeding van essentieel belang was. Dit leidde tot een hofstijl die weer zijn invloed op de rest van Europa deed gelden. Paulus van Vianen was zeer bevriend met de schilder Hans van Aken, die in hetzelfde huis woonde, en met de uit Den Haag afkomstige beeldhouwer Adriaen de Vries [afb.15]. Ook met talloze andere kunstenaars onderhield hij relaties. Christiaan van Vianen heeft de schilder Cornelis Poelenburg, Alexander Keirinx en de miniaturist Georg Geldorp in huis gehad en stond waarschijnlijk in contact met de beeldhouwer Francesco Fanelli. De aan het hof verbonden kunstenaars leverden ook werk aan andere opdrachtgevers. Vaak waren dit vorsten, edelen en andere aanzienlijke personen die voor zakelijke aangelegenheden het hof bezochten en dan meteen de kans te baat namen voor hun eigen verzameling aankopen te doen bij bekende kunstenaars. Vooral het Praagse hof was bijna een internationaal handelscentrum voor de beeldende kunst.

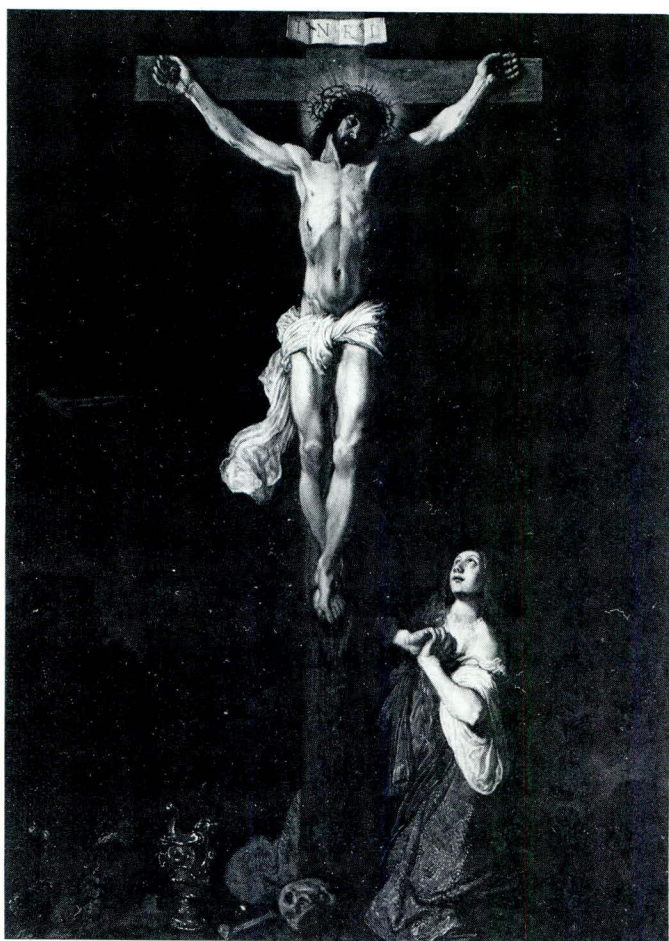
De verhouding tussen deze hofkunstenaars en de plaatselijke gilden was dan ook niet geweldig. De laatste probeerden op alle mogelijke manieren het beroep en hun leden te beschermen. De kern van hun maatregelen is altijd gericht op het uitschakelen van te grote concurrentie, die zou kunnen leiden tot een inkomensdaling voor de hele groep. Hofateliers waar, buiten alle bepalingen om, de vorst naar eigen believen mensen aanstelde, waren een steen des aanstoets. Te meer

16
Gerrit Pietersz. Sweelinck
Mercurius, voor 1593
[cat. nr. 128]

wanneer die meesters ook nog het recht hadden aan anderen werk te leveren. De Engelse zilversmeden protesteerden in 1664 heftig tegen de hoeveelheid werk die door buitenlanders werd uitgevoerd en noemden het broodroof. Ook Paulus van Vianen werd niet met open armen ontvangen toen hij zich als meester wilde laten inschrijven in het gilde van München. Natuurlijk waren de tegenstellingen niet altijd even scherp en profiteerden ook de gilden van een bloeiend hofleven en vorstelijke opdrachten. Maar een edelsmid in dienst van een vorst had toch een heel andere positie dan zijn zelfstandig gevestigde collega. Aan de ene kant was hij vrijer. Daar stond echter een afhankelijkheid tegenover, die het duidelijkst gevoeld werd, wanneer het centrum van de macht zich verplaatste of de bescherming van de vorst door andere oorzaken verdween. De dood van Paulus in 1613 viel ongeveer samen met het einde van de Praagse culturele dominantie. Maar Christiaan heeft het wel aan den lijve ondervonden. Na de dood van Charles I is hij naar Utrecht teruggekeerd. In Londen had hij kennelijk weinig te doen in de roerige periode van de burgeroorlog die volgde. Misschien was het zelfs wel riskant voor hem om te blijven. Tekenend is dat hij terug in Nederland zijn werkzaamheden als zilversmid tijdelijk gestaakt lijkt te hebben. Hij werd wijnkoper en herbergier en verrichtte daarnaast ook werkzaamheden die zijdelings met het vak te maken hadden. In 1649 trad hij op als taxateur bij een verloting van kunstvoorwerpen. Het uitgeven van de *Constighe Modellen* was zijn belangrijkste activiteit op het terrein van de edelsmeedkunst in die periode. Toen in 1660 de politieke situatie in Engeland veranderde en Charles II koning werd, was dit voor Christiaan direct aanleiding zijn oude vak weer op te nemen en zich samen met zijn twee zoons en zijn compagnon Michiel de Bruyn van Berendrecht als edelsmid in Londen te vestigen. Evenzo werd Christiaan's achterneef Martinus aangetrokken door het Franse hof van Lodewijk XIV, dat in de tweede helft van de zeventiende eeuw het cultureel centrum van Europa werd. Hij sluit de rij familieleden die hun leven in hoge mate lieten bepalen door de mogelijkheden die het vorstelijk mecenaat hen als kunstenaar bood.

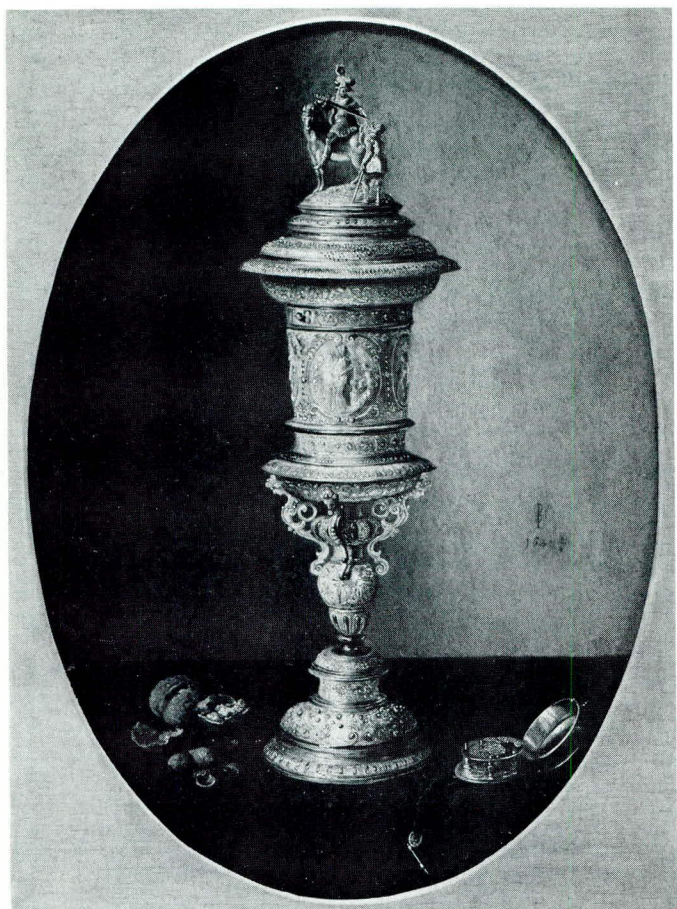
Adam van Vianen lijkt hierop de grote uitzondering te zijn, maar in een aantal essentiële aspecten is zijn positie vergelijkbaar met die van zijn in het buitenland werkende familieleden. In de eerste plaats genoot Adam zoveel aanzien dat hij min of meer boven de beperkende bepalingen van het gilde stond. Het bewijs hiervan leverde het gilde zelf, het Amsterdamse in dit geval, door een uitzonderlijke stap te doen en niet aan één van de eigen leden, maar aan Adam opdracht te geven een stuk te maken ter nagedachtenis van

17
Pieter Pietersz. Lastman
Bewening bij het kruis, 1615
[cat. nr. 112]

Paulus van Vianen. Andere kopers en opdrachtgevers van zijn werk kunnen gezien worden als een Nederlandse variant van de categorie vorsten en adellijke personen, waar zijn broer en zoon voor gewerkt hebben. Een echt vorstelijk mecenaat ontbrak, al hadden Frederik Hendrik en Amalia van Solms wel aspiraties in die richting. Deze mecenasrol werd in ons land overgenomen door de culturele elite van welgestelde kooplieden en regenten, kunstenaars en schrijvers, hoffunctionarissen en vertegenwoordigers van de stedelijke overheden. Voor Adam was het effect hetzelfde. Ook zijn produkten werden als kunstvoorwerpen aangekocht. Verschillende bestuurscolleges hebben bij hem stukken besteld, die zij aanzienlijke personen bij bijzondere gelegenheden ten geschenke gaven. De kan en de schotel met episoden uit de Tachtigjarige Oorlog, die in 1614 door de stad Amsterdam aan prins Maurits werd gegeven, en het, nu verloren gegane, zilveren ruitersandbeeld, dat Utrecht voor Frederik Hendrik had bestemd, zijn hiervan twee voorbeelden. Liefhebbers kochten zijn werk voor hun eigen kunstcollecties. Al in het midden van de zeventiende eeuw worden herhaaldelijk stukken van de Van Vianens genoemd in de boedels van bekende verzamelaars. Een tweede overeenkomst tussen Adam en zijn kunstenaars onderhield. Hij was goed bevriend met de toonaangevende Haarlemse kunstenaars, vooral met Hendrick Goltzius, Gerrit Pietersz. Sweelinck en Jan Saenredam, en met zijn bekende stadsgenoten Abraham Bloemaert, Joachim Wtewael en Paulus Moreelse [afb. 16].

Adam is één van de weinige edelsmeden die op voet van gelijkheid omgaat met andere beeldende kunstenaars en wiens prestaties zij met ontzag bekijken. Vooral zijn latere werk is talloze malen op schilderijen afgebeeld. De opmerkelijke kan uit 1614 bereikt een absoluut record met meer dan twintig schilderijen en tekeningen waar hij op te herkennen is. Het vroegste schilderij is een bewening bij het kruis uit 1615 van Pieter Lastman, waarop hij nog onverguld als de zalfpot van Maria Magdalena wordt weergegeven [afb. 17]. Ook het werk van Paulus en Christiaan van Vianen wordt herhaaldelijk geportretteerd. De Dianaschotel van Paulus komt samen met de kan uit 1614 voor op een schilderij van Claes Moeyaert dat de Verheerlijking van het Christelijk Geloof voorstelt. Willem Kalf en Willem van Aelst hebben beiden als centraal stuk op een stilleven een kwabkan van hetzelfde model weergegeven als de kan van Christiaan van Vianen die als een latere versie van de kannen met Romeinse historiën door Adam beschouwd kan worden [cat. nrs. 87, 65 en 66; afb. 18].

19
Pieter Claesz.
*Stilleven met de beker van het
Sint Maartensgilde te Haarlem,*
1641
[cat. nr. 113]

Deze en andere schilderijen bewijzen eens te meer hoe groot de waardering voor het werk van Adam, Ernst Jansz., Paulus en Christiaan van Vianen was. Deze waardering kwam niet alleen van beeldende kunstenaars. Ook bekende dichters als Vondel, Hooft en anderen hebben lovende woorden aan de Van Vianens gewijd.

De invloed van de Van Vianens op hun leerlingen en collega's en andere navolgers

Een directe invloed van het werk van de Van Vianens is in de eerste plaats bij hun leerlingen te verwachten. Van een aantal is de naam bekend en van enkelen zijn ook stukken bewaard gebleven. Verschillende familieleden zijn in het eerste hoofdstuk al genoemd, maar ook anderen werden door Adam, Paulus en Christiaan opgeleid. Michiel de Bruyn van Berendrecht is onder deze groep de belangrijkste. Hij werd in 1622 als leerjongen ingeschreven in het Utrechtse zilversmidsgilde en verwierf het meesterschap in 1630. In 1660 vertrok hij samen met Christiaan, als diens compagnon, naar Londen. Een van zijn zonen trouwde later met een dochter van Christiaan, waardoor hij ook min of meer lid van de familie werd. Michiel de Bruyn van Berendrecht, die vooral bekend is door het kerkzilver dat hij tussen 1630 en 1635 uitvoerde, heeft een aantal voorwerpen gemaakt die zeer verwant zijn aan het werk van zijn leermeester en diens zoon. Twee zoutvaten uit 1650, waarvan de stam bij de één wordt gevormd door een naast een wijnstok gezeten Bacchus en bij de andere door Ceres met aan de achterkant de in een laurierboom veranderende Daphne, lijken sterk op een tazza uit 1631 van Christiaan van Vianen en een zoutvat van Adam uit 1621 [cat. nrs. 70, 86, 104 en 105]. Ook het kwabornament wordt door Michiel de Bruyn van Berendrecht veelvuldig toegepast. In het algemeen is zijn werk wat grover en traditioneler van vorm. Een andere categorie navolgers vindt men onder de Amsterdamse zilversmeden die zich duidelijk door het werk van de Van Vianens hebben laten inspireren. Onder hen zijn opmerkelijk veel immigranten van Duitse herkomst. Johannes Lutma wordt door zijn tijdgenoten zelfs als dé opvolger van Paulus van Vianen gezien. Zijn virtuoze vakmanschap en verwante vormgeving en ornamentiek geven inderdaad alle aanleiding voor deze beeldspraak. Ook de reliëfs van Paulus van Vianen heeft Lutma als voorbeeld genomen. Voor het deksel van een ovale doos uit 1654 heeft hij de beroemde voorstelling van Diana en Actaeon gebruikt [cat. nr. 107]. Tenslotte heeft een groot aantal edelsmeden delen of elementen uit het werk van de Van Vianens overgenomen op hun eigen produkten, zowel de voorstellingen van de reliëfplaquettes als delen van de ornamentiek of de totale vorm van een voorwerp. Zij hadden hiervoor gipsen, bronzen of loden afgietsels en prenten en tekeningen naar het werk van de Van Vianens tot hun beschikking. De uitgave van de *Constighe Modellen* betekende zelfs een expliciete uitnodiging tot navolging, hoewel de oplage erg klein was. Vreemd genoeg is die navolging in sommige delen van ons land pas laat merkbaar. Onder het Poptazilver, door Rintie Jans omstreeks 1670 in Leeuwarden uitgevoerd, bevindt zich een schotel die versierd is met kwabornamenten en

20

Atelier van William Chaffers
Suzanna en de Ouderlingen, begin
 19de eeuw
 [cat. nr. 111]

21

Schenkkan met kreeften, tritonen
en schelpen, 19de eeuws
 [cat. nr. 142]

22

Willem J. Martens
De Van Vianens in hun atelier,
 1864
 [cat. nr. 136]

reliëfvoorstellingen, waarvan enkele teruggaan op plaquettes van Paulus [cat. nr. 109]. Een zilveren hostiedoos van de Nijmeegse meester Johannes Hermensz. Gramey van omstreeks 1660 heeft op het deksel een voorstelling, gebaseerd op een plaquette uit 1611 [cat. nr. 108].

Het kwabornament, dat door Paulus en Adam van Vianen in de edelsmeedkunst werd ontwikkeld, heeft veel sporen in de zeventiende eeuwse Nederlandse kunstnijverheid achtergelaten. Niet alleen in de edelsmeedkunst, maar ook op prenten, meubelen, koperen voorwerpen en in de bouwkunst werd deze ornamentiek tot ver in de tweede helft van de zeventiende eeuw toegepast. Ook buiten onze grenzen is de invloed van hun stijl merkbaar, wat gedeeltelijk veroorzaakt werd door de belangrijke posities die Paulus en Christiaan aan het Praagse, respectievelijk Engelse hof hebben bekleed. Maar het werk van de Van Vianens heeft zo'n uitzonderlijk hoge kwaliteit dat het ook in later tijden steeds weer de aandacht trok. In de edelsmeedkunst en in andere takken van kunstnijverheid werden nog in de negentiende eeuw plaquettes van Paulus van Vianen nagevolgd [afb. 20]. De toegenomen belangstelling voor kunstnijverheidsprodukten uit vroeger eeuwen leidde er in de tweede helft van de negentiende eeuw toe, dat vele te goeder trouw gemaakte copieën in de handel werden gebracht. De Engelse firma Elkington vervaardigde galvanoplastische copieën naar uitzonderlijk fraai geachte edelsmeedobjecten. Vier Van Vianenstukken waren daarbij. Ook hebben enkele edelsmeden uit die tijd zich gespecialiseerd in het maken van Van Vianenzilver naar eigen ontwerp, veelal voorzien van valse merken (afb. 21). Deze falsificaties en andere misvattingen over de Van Vianens hebben het beeld over hun werk vrij lang vertroebeld. In de twintigste eeuw daalde de belangstelling voor dit zilver tot een minimum, waar pas na de tweede wereldoorlog, dankzij de hernieuwde interesse voor de kunst van het maniërisme weer enige kentering in kwam. Het Van Vianenzilver steeg in aanzien en in waarde en gelukkig werd een groot aantal stukken door de belangrijkste Europese musea aangekocht.

Hopelijk volgt de belangstelling van het grote publiek deze stijgende lijn en krijgt de naam Van Vianen weer die bekende klank, die tot ver in de negentiende eeuw associaties oproep met de mooiste stukken uit de Nederlandse edelsmeedkunst.

Catalogus

Ernst Jansz. van Vianen	32
Paulus van Vianen	35
Adam van Vianen	68
Christiaen van Vianen	95
Invloed op andere edelsmeden	109
Navolgingen in ander materiaal	114
Schilderijen met zilver van de Van Vianens	115
Giovanni da Bologna	118
Archivalia	119
Vrienden, collega's en bewonderaars	121
Waardering in de negentiende en begin twintigste eeuw	124

Adam van Vianen
*Voorkant van de schenkan met
de geschiedenis van Marcus
Curtius, 1619*
[cat. nr. 65]

1

Ernst Jansz. van Vianen
Tazza met een Godenbijeenkomst op de Olympus, 1602

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een geprofileerde voet. Op de schaal is een bijeenkomst van op de wolken gezeten Olympische goden weergegeven. Jupiter, met scepter en adelaar, wordt omgeven door onder andere Minerva, Neptunus, Hermes en Mars, herkenbaar aan hun attributen. Zij bevinden zich boven een bergachtig landschap. Op de dekplaat zijn landschappen en lachende satyrkoppen aangebracht en op het voetstuk en de nodus plantaardige motieven en maskers. De voorstelling op de schaal hangt samen met een aan Paulus van Vianen toegeschreven tekening [cat. nr. 33]. Ook de landschappen op de dekplaat zijn verwant aan zijn schetsen. Op stilistische gronden kunnen niet alleen de gesigeneerde schaal, maar ook de andere delen van de tazza aan Ernst Jansz. van Vianen worden toegeschreven. Het op de tazza voorkomende meesterteken heeft vermoedelijk aan Jan Sael van Vianen toebehoord, die als bij het Utrechtse gilde aangesloten meester de verplichte keurtekens kon laten aanbrengen.

Zilver; h. 16,5 cm, Ø schaal 21,7 cm;
 signatuur: (op de schaal) EDV
 (Ernestus de Viana); merken: stadskeur
 Utrecht, jaarletter G (1602), meesterteken drie
 ruiten (Jan Sael van Vianen?)
 TM 1/7
 Rijksmuseum, Amsterdam

Ernst Jansz. van Vianen

Ernst Jansz. van Vianen

Tazza met de Dood van Meleager, 1602

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een geprofileerde voet. Op de schaal is de stervende Meleager weergegeven, omringd door zijn vader en zusters. De scene speelt zich af in een bosrijk landschap waar een rivier doorheen stroomt met enkele huizen en een kerk op de achtergrond. De dekplaat is versierd met acanthusbladeren. Op het voetstuk en op de nodus zijn plantaardige motieven en ramskoppen aangebracht. Het stuk heeft dezelfde merken als de tazza met een godenbijeenkomst op de Olympus [cat. nr. 1] en wordt min of meer als een pendant beschouwd. De renaissance-ornamenten op de voetrand zijn identiek aan de motieven op de rand van het deksel van de beker van het Sint Maartensgilde te Haarlem [cat. nr. 3].

Verguld zilver; h. 17 cm, Ø schaal 21,5 cm;
merken: stadskeur Utrecht, jaarletter G
(1602), meesterteken drie ruiten
(Jan Sael van Vianen?)

TM 2/8

The Trustees of the Victoria and Albert
Museum, Londen

Ernst Jansz. van Vianen
*Beker van het Sint Maartens- of brouwersgilde
 te Haarlem, 1604*

De beker is opgebouwd uit een cuppa, geplaatst op een voet met een balustervormige stam en vier voluten die eindigen in vrouwenkopjes. Op de verbrede rand van de cuppa rust een deksel, bekroond met een beeldengroep voorstellende Sint Maarten, die zijn mantel in tweeën snijdt voor een bedelaar. De vier ovale medaillons van het middenstuk geven scènes uit het leven van Sint Maarten weer: de bekering van twee rovers, het opwekken van een jongen uit de dood, Sint Maarten leidt de bouw van een kerk, Sint Maarten op zijn sterfbed. Op het hele voorwerp zijn renaissance-ornamenten aangebracht: bladmotieven, rolwerk, bloemenguirlandes, satyrfiguren en engelenkopjes. Onder de voet is het jaartal 1.6.0.4 gegraveerd.

De beker werd in opdracht van het brouwersgilde van Haarlem vervaardigd. Uit de rekeningen blijkt dat Jacob van Alckemade een meer uitvoerende taak had. De Amsterdamse beeldhouwer Hendrick de Keyser maakte het model voor de beeldengroep, de Haarlemse kunstenaar Hendrick Goltzius ontwierp de scènes uit het leven van Sint Maarten en Ernst Jansz. van Vianen voerde voor een belangrijk deel het drijfwerk uit.

Zilver; h. 45,5; merken: stadskeur Haarlem, jaarletter H (1604-1605), meesterteken A tussen drie sterren (Jacob van Alckemade), herkeuringsteken Haarlem 1795

TM 3

Frans Halsmuseum, Haarlem

Paulus van Vianen
Tazzaschaal met Saul en David, ca. 1595

Op de ronde schaal is een voorstelling van Saul en David aangebracht. Koning Saul, op zijn troon gezeten onder een baldakijn, wordt door enkele dienaren in bedwang gehouden. Vóór hem speelt David op zijn harp. Enkele gewapende soldaten staan achter David. Op de voorgrond speelt een kind met een leeuw; er naast ligt een tweede leeuw. De achtergrond wordt gevormd door een renaissancistische zuilengalerij, waarin een beeld van Minerva staat. Links is een bergachtig landschap zichtbaar met een meer en enkele gebouwen. Paulus van Vianen heeft deze schaal waarschijnlijk tijdens zijn verblijf in München vervaardigd.

Zilver; Ø 23 cm; signatuur:
 PAVLVVS.DE.VIANA.FE.
 TM 67
 Centraal Museum, Utrecht

Paulus van Vianen

5

Paulus van Vianen
Plaquette met Venus, Adonis en Amor

De voorstelling die Venus en Adonis weergeeft, wordt omsloten door een bladerkrans. Het reliëf toont in het midden Venus, die Adonis omarmt en met haar hoofd op zijn rechterknie steunt. Amor bevindt zich juist achter hen. Op de voorgrond zitten twee hondjes. Links van dit tafereel, dat zich afspeelt voor een grote boom, is een rivierlandschap te zien met ruïnes en bergen. Rechts wordt een latere episode van het verhaal weergegeven: de zwijnejacht waarbij Adonis wordt gedood.

Paulus van Vianen heeft deze plaquette tijdens zijn verblijf in Duitsland vervaardigd. Er zijn verscheidene loden afgietsels bekend. De compositie is door anderen als voorbeeld gebruikt, onder andere voor een polychrome loodglazuren plaque van aardewerk [cat. nr. 110].

Lood; Ø 16,3 cm; signatuur: PAVL.DE.VIANA.
 FE.

TM 70
 Rijksmuseum, Amsterdam

6

Paulus van Vianen
Plaquette met Marcus Curtius

De voorstelling waarop de Romeinse held Marcus Curtius is weergegeven, wordt omsloten door een bladerkrans. Marcus Curtius springt met zijn paard in een kloof op het Forum Romanum waaruit giftige rook opstijgt. Door dit offer zou de kloof zich vanzelf hebben gesloten. Links en rechts staan mensen die het gebeuren gadeslaan. Een rivier met aan weerszijden klassieke obeliskken, ruïnes en andere gebouwen, waarmee ongetwijfeld de aan de Tiber gelegen stad Rome wordt bedoeld, vormt de achtergrond. Paulus van Vianen heeft deze plaquette omstreeks 1590-1600 vervaardigd.

Lood; Ø 17 cm

TM 71
 Rijksmuseum, Amsterdam

7

Paulus van Vianen
Plaquette met Horatius Cocles

De voorstelling waarop de Romeinse held Horatius Cocles is weergegeven, wordt omsloten door een bladerkrans. Horatius Cocles te paard tracht een Etruskisch leger tegen te houden. Links op de achtergrond is de stad Rome uitgebeeld. Een aantal mannen breekt de brug over de Tiber af om te voorkomen dat de aanvallers de stad zullen binnendringen.

De plaquette wordt aan Paulus van Vianen toegeschreven op grond van de stilistische overeenkomst met een door hem gesigneerd exemplaar uit deze vroege periode.

Lood; Ø 17 cm

TM 72

Rijksmuseum, Amsterdam

8

Paulus van Vianen
Plaquette met Mucius Scaevola

De voorstelling, waarop de Romeinse held Mucius Scaevola is weergegeven, wordt omsloten door een bladerkrans. Mucius Scaevola steekt zijn rechterhand in het vuur om koning Porsenna te laten zien hoe moedig hij is. Achter Porsenna bevinden zich enkele bewapende soldaten. In de verte is een heuvelachtig rivierlandschap weergegeven met rechts de stad Rome en links een tentenkamp. Hier zit een man achter een tafel te schrijven. Mucius Scaevola, hier nogmaals uitgebeeld, ziet hem voor koning Porsenna aan en wil hem doden.

Lood; Ø 17,2 cm

TM 73

Koninklijke Bibliotheek Albert I;
 penningkabinet, Brussel

9

Paulus van Vianen
Plaquette met Lot en zijn dochters, ca. 1600

De voorstelling die Lot en zijn dochters weergeeft, wordt omsloten door een bladerkrans en een gladde rand. Eén van de dochters ligt naakt in de armen van haar vader en houdt een tazza omhoog; de andere ligt, rechts van hen, op een draperie en een peluw. Achter hen bevindt zich een begroeide rotspartij met een poortvormige doorgang. In de verte zijn de in een zoutpilaar veranderde vrouw van Lot en de brandende steden Sodom en Gomorra te zien in een vlakte met obeliskken, zuiltrommels en andere bouwfragmenten.

Zilver; Ø 17,3 cm; signatuur: PAVL.D.V.F.
 TM 69
 Rijksmuseum, Amsterdam

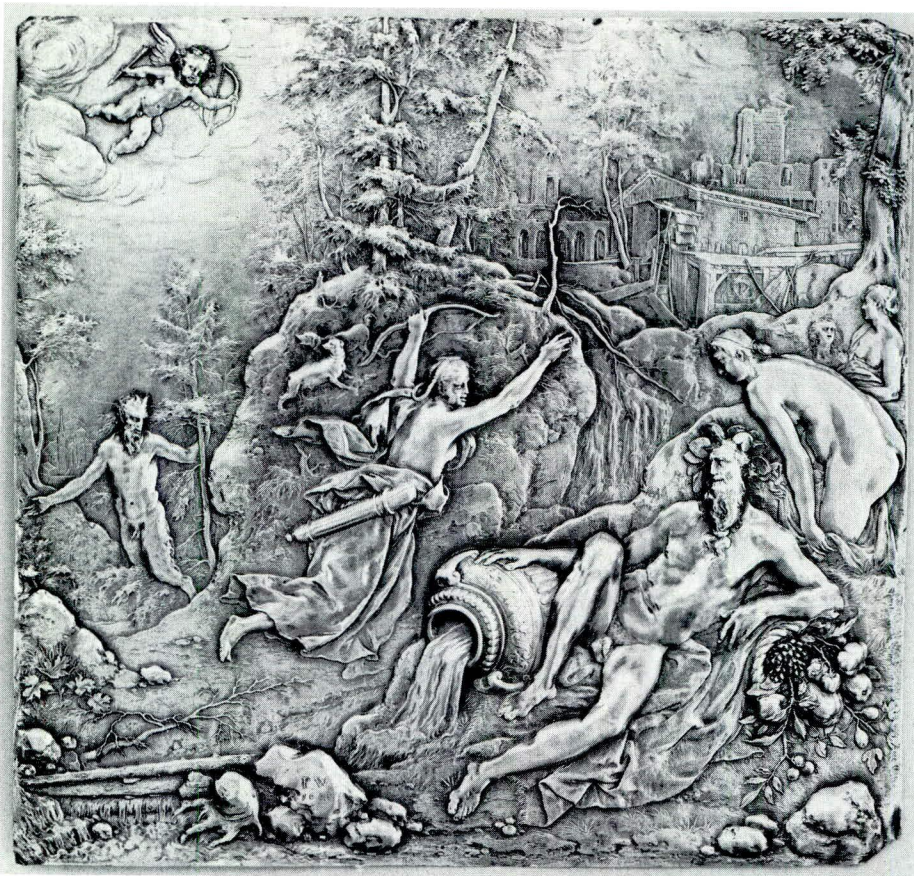
10

Paulus van Vianen
Plaquette met Pan en Syrinx, 1603

In het midden van het rechthoekige reliëf wordt weergegeven hoe Syrinx vlucht voor haar achtervolger Pan. De in de wolken vliegende Amor, die zijn pijl en boog gereed heeft, houdt hen in de gaten. Rechts ligt een naakte stroomgod wiens rechterhand rust op een leegstromende waterkruik. Zijn linkerarm ligt op een mand met vruchten. Achter hem bevinden zich drie nimfen. Op de achtergrond staan op een met bomen begroeide rotspartij, een watermolen en enkele gebouwen. Een aantal onderdelen van deze voorstelling heeft Paulus van Vianen ontleend aan zijn eigen tekeningen. Het Domplein van Salzburg — dat op de plaquette achter Pan is afgebeeld — komt voor op een groot stadsgezicht van Salzburg [cat. nr. 40]. Ook de watermolen en de met bomen begroeide rotspartij hangen samen met door hem vervaardigde tekeningen [resp. cat. nrs. 41, 42].

Zilver; h. 17,5 cm, b. 19 cm; signatuur: P VV
 1603

(de laatste twee letters aaneen)
 TM 76
 Rijksmuseum, Amsterdam

11

Paulus van Vianen
Plaquette met Lot en zijn dochters, 1604

Op de ronde plaquette is Lot met zijn dochters weergegeven. Lot zit voor een tent. Zijn rechterarm ligt om de schouders van één van zijn naakte dochters die haar vader een tazza voorhoudt. Achter hen staat Lots andere dochter met een schenkan in haar hand. In het landschap rechts bevindt zich de in een zoutpilaar veranderde vrouw van Lot. In de verte is de brandende stad Sodom zichtbaar.

Zilver; Ø 8,5 cm; signatuur: P V VIANEN 1604
TM 77
The Trustees of the Victoria and Albert
Museum, Londen

12

Paulus van Vianen
Plaquette met een Feestmaal der goden, 1604

De voorstelling die op de rechthoekige plaquette is weergegeven speelt zich af in een heuvelachtig boslandschap. Een aantal goden is voor een feestelijke maaltijd bij elkaar gekomen. Op de voorgrond zitten Neptunus en Saturnus met Cupido tussen hen in. Aan een lange tafel achter hen zitten Bacchus, Minerva, Diana, Juno en Jupiter. Jupiter laat zich door Ganymedes een schelpvormige beker volschenken. Onder de bomen staan Mercurius, Pan en Apollo, die respectievelijk een fluit, een pansfluit en een lier bespelen. Van twee muzen speelt er één op een spinet en de ander op een mandoline. De godin rechts op de voorgrond is vermoedelijk Lucina. Zij staat, in gezelschap van twee leeuwen, voor een buffet met vaatwerk, waarbij ook Vulcanus en twee dienaressen zich bevinden. In het landschap in de verte zijn een watermolen en een brug over een dal te zien. De watermolen komt ook voor op enkele andere plaquettes [o.a. cat. nr. 10] en is uitgevoerd naar een tekening die eveneens door Paulus van Vianen is vervaardigd [cat. nr. 41]. Ook het buffet met vaatwerk hangt samen met een door Paulus van Vianen vervaardigde tekening [TM 290].

Zilver; h. 25 cm, b. 34,8 cm; signatuur: PV
VIANEN
1604

TM 78
Rijksmuseum, Amsterdam

13

Paulus van Vianen
Plaquette met Minerva en de Muzen,
 waarschijnlijk 1604

De voorstelling op het rechthoekige reliëf speelt zich af in een heuvelachtig boslandschap waar een beekje doorheen stroomt.

In het midden staat de met lans en schild bewapende Minerva, die een helm op haar hoofd draagt. Zij is omringd door de negen muzen van wie er twee zingen. De overigen bespelen een harp, een luit, een fluit, een cello, een mandoline, een lyra en een tamboerijn. De gebouwen rechts op de achtergrond stellen een kerk en een tempeltje uit Rome voor. Zij komen ook voor op een door Paulus van Vianen in 1611 vervaardigde plaquette [cat. nr. 27]. Van Paulus van Vianen is een tekening bewaard gebleven met een concert op de

Parnassus waarvan sommige onderdelen op vergelijkbare wijze op de plaquette zijn toegepast [cat. nr. 34].

De hoogte van het reliëf is zeer verschillend; de achtergrond blijft vrij vlak terwijl de figuren op de voorgrond juist sterk omhoog komen.

De cello is apart gemaakt en vervolgens op de plaquette bevestigd, evenals enkele andere onderdelen.

De plaquette kan beschouwd worden als een pendant van de in 1604 door Paulus van Vianen vervaardigde plaquette met een feestmaal der goden [cat. nr. 12].

Zilver; h. 25,7 cm, b. 36,5 cm; signatuur: P
 V

TM 79
 Rijksmuseum, Amsterdam

14

Paulus van Vianen

Plaquette met het Oordeel van Midas, 1605

In het midden van de rechthoekige plaquette is Apollo uitgebeeld. Hij speelt op zijn lier. De tegen een rotsblok zittende oude berggod Tmolus luistert naar zijn spel. Rechts staan Pan en koning Midas te praten en links Minerva met enkele muzen. Op de voorgrond zitten twee vrouwen, van wie er één een luit bespeelt, en twee satyrs. Een van de satyrs heeft een doedelzak bij zich. Naast hem staat een bok. Een kip en een haan zoeken naar voedsel. Op de achtergrond is aan weerszijden een met bomen begroeide heuvel weergegeven waarop zich een bok en een aantal mensen bevinden. De man met viool is waarschijnlijk Orpheus. Een door Paulus van Vianen vervaardigde ontwerpschets voor de voorstelling op deze plaquette is bewaard gebleven [cat. nr. 47]. Bij de uitvoering van het reliëf heeft hij echter nogal wat veranderingen aangebracht.

Zilver; h. 7,9 cm, b. 11,3 cm; signatuur: P

V

1605

TM 80

Cyril Humphris, Londen

15

Paulus van Vianen

Plaquette met de Opstanding van Christus, 1605

De voorstelling, die de opstanding van Christus weergeeft, speelt zich af in een rotsachtig landschap. Op de voorgrond bevinden zich enkele soldaten van wie sommigen slapen. Rechts staat een bewapende soldaat. Achter hem bevindt zich een figuur met ontbloot bovenlijf. Op de grond liggen wapens. Ook staan er een schenkan en een mand met etenswaren. Links is het gedeeltelijk dichtgemetselde graf van Christus te zien. Een grote steen waarmee de opening was afgesloten, is opzij geschoven. Christus, met in zijn linkerhand een kruisvaan, zweeft in het midden omhoog. In de verte, tussen de heuvels, naderen drie vrouwen vanuit de stad Jeruzalem.

Zilver; h. 31 cm, b. 22 cm; signatuur: P

V

1605

TM 81

Rijksmuseum, Amsterdam

16

Paulus van Vianen
Plaquette met Mercurius en Argus, 1606

De voorstelling op de plaquette wordt omsloten door een bladerkrans en toont hoe Mercurius Argus in slaap fluit. Links zit Mercurius op een dwarsfluit te spelen. Argus, die slaapt in plaats van de in een koe veranderde Io te bewaken, zit tegenover hem, leunend tegen een rotspartij. Achter de rots kijkt Io toe. Tussen Mercurius en Argus in bevinden zich twee hondjes. Enkele nimfen en een stroomgod kijken naar de achtervolging van Syrinx door Pan die in het midden van de plaquette op de achtergrond is weergegeven. Deze achtervolging is door Paulus van Vianen op vergelijkbare wijze op een in 1613 vervaardigde plaquette uitgevoerd [cat. nr. 31]. De plaquette is het pendant van een door Paulus van Vianen in 1607 vervaardigd exemplaar, waarop Mercurius het hoofd van Argus in zijn hand houdt [cat. nr. 19].

Zilver; Ø 16,8 cm; signatuur: P
 V
 16 06

TM 83
 Hermitage, Leningrad

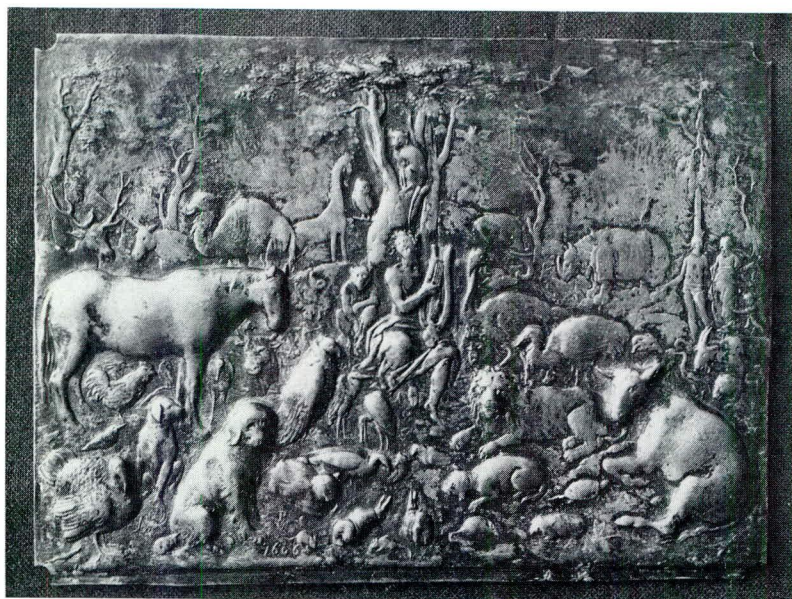
17

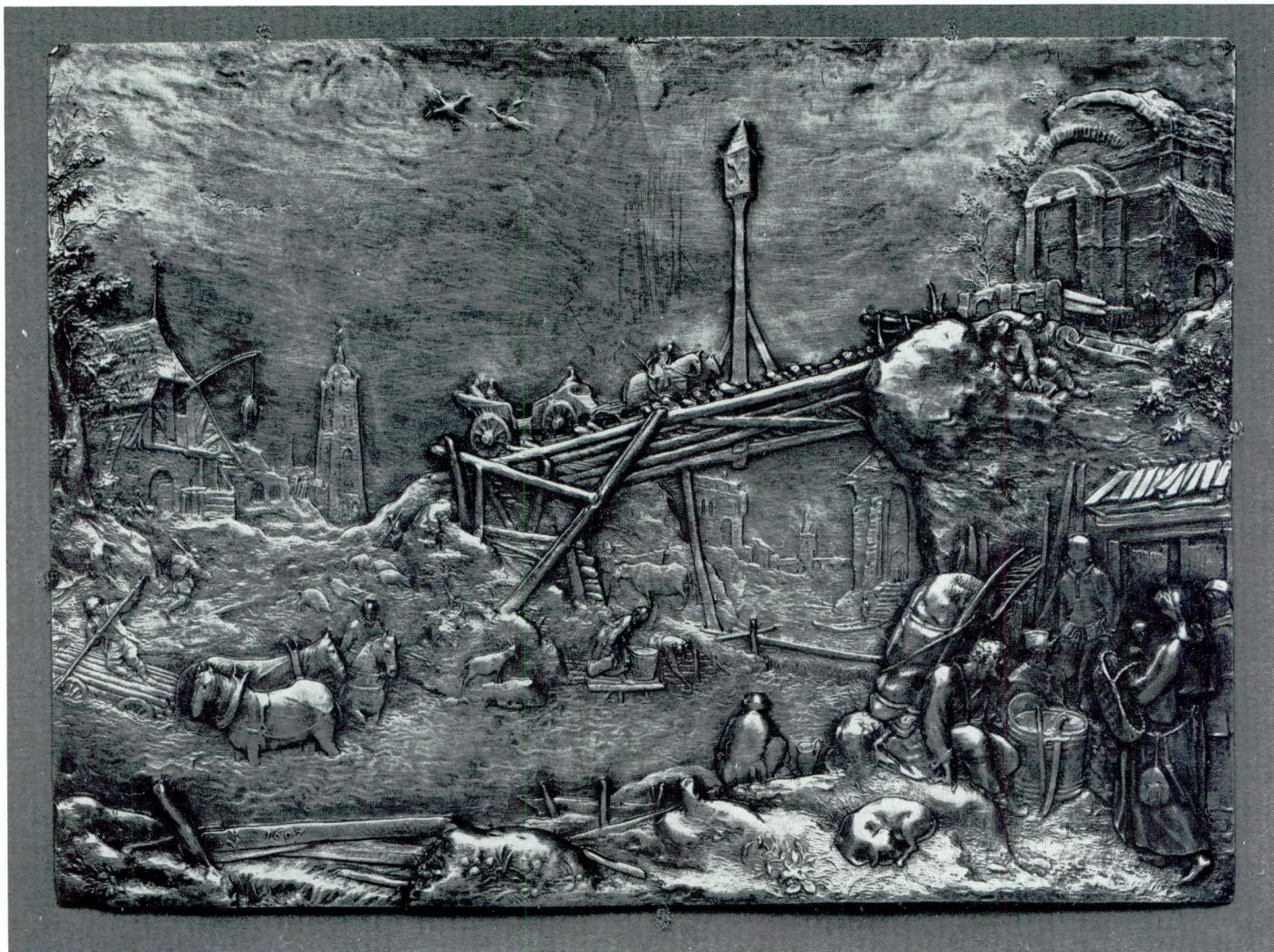
Paulus van Vianen
Plaquette met Orpheus die voor de dieren speelt, 1606

De rechthoekige plaquette, die op een marmeren plaat gemonteerd is geweest, toont de op zijn lier spelende Orpheus. Hij is omringd door een aantal dieren, onder meer een eenhoorn, een neushoorn, een olifant, een struisvogel, enkele ooievaars, honden en konijnen. Rechts ziet men hoe Orpheus door Eurydice uit de onderwereld wordt gevolgd, terwijl Amor hen begeleidt.

Zilver; h. 6,9 cm, b. 9,6 cm; signatuur: P
 V
 1606

TM 82
 S.D. Joachim Fürst zu Fürstenberg,
 Donaueschingen

18

Paulus van Vianen
Plaquette met Landschap en brug, 1607

De rechthoekige plaquette toont een landschap waar een riviertje doorheen stroomt. In het water worden enkele paarden gedrenkt en aan de oever zijn twee vrouwen aan het wassen. Rechts, bij een schuurtje staan onder andere een marskramer, enkele soldaten en twee vrouwen. Op de grond ligt een slapend hondje. Boven op een helling leidt een weg naar een houten brug, waar een door paarden getrokken wagen overheen rijdt. Aan de overzijde, links, is een herberg weergegeven, waarvoor zich onder andere een varkenshoeder bevindt. De plaquette is grotendeels uitgevoerd naar een door Paulus van Vianen in 1606 vervaardigde tekening [cat. nr. 44]. Uit een inventarislijst van 1750 blijkt dat de plaquette zich toen in de keizerlijke schatkamer van Wenen bevond.

Zilver; h. 8,3 cm, b. 12 cm; signatuur: P
 V 1607

TM 87
 Rijksmuseum, Amsterdam

Paulus van Vianen

Tazza met Mercurius en Argus, 1607

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een voetstuk. De voorstelling op de schaal toont Mercurius met in zijn rechterhand een zwaard en in zijn linkerhand het hoofd van Argus, wiens bloedende lichaam op de grond ligt.

Op de achtergrond, rechts, is weergegeven hoe Argus de in een koe veranderde Io naar Juno brengt. De wagen van Juno bevindt zich in de wolken. In de verte is de Hradschin in Praag te herkennen met links daarvan enkele bouwvallige huizen, een hek en een boom. De dekplaat is versierd met bladornamentiek. Op de nodus van het voetstuk zijn drie voluten aangebracht, met daartussen telkens een bokkekop. Deze komen sterk overeen met de koppen op de gouden voet van de jaspiskan, die door Paulus in 1608 is gemaakt [cat. nr. 23]. Het onderstuk van de voet is versierd met drie, door palmtakken omgeven, gevleugelde engelenkopjes; de geprofileerde rand heeft symmetrische ornamenten. Uit een inscriptie op de rand van de schaal blijkt dat Michiel van Son de tazza in 1717 ter nagedachtenis aan zijn ouders aan de Hervormde Kerk van Rijswijk heeft geschonken.

Zilver; h. 15,5 cm, Ø schaal 18,7 cm;

signatuur: P

V

1607

TM 13/84

Stedelijk Museum 'Het Prinsenhof' [bruikleen
Ned. Hervormde Gemeente van Rijswijk],
Delft

Paulus van Vianen

Tazza met het Oordeel van Paris, 1607

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een voetstuk. De dekplaat is versierd met dorpsgezichten en kwabornamentiek waarin anatomische motieven zijn te herkennen. De voorstelling op de schaal toont hoe Mercurius, na het oordeel van Paris, de appel aan Venus overhandigt. Rechts zit Paris, met herdersstaf, in gesprek met Juno, die vergezeld is van haar pauw. Twee helpsters reiken Juno haar kroon en gewaad aan, terwijl haar wagen klaar staat in de wolken. Rechts wordt Minerva van haar helm en wapenrusting voorzien. Op de voorgrond ziet men Amor en een hond. Enkele boerderijen en een dorpsstraatje vormen de achtergrond. De ontwerptekening voor deze voorstelling, eveneens door Paulus van Vianen gemaakt, toont enkele kleine verschillen met het uitgevoerde object [cat. nr. 45]. Van de kunstenaar Roelant Savery, die ook in Praag heeft gewerkt, is een tekening bewaard gebleven, waarop hetzelfde straatje met huizen is weergegeven. Het voetstuk is eveneens met landschapjes versierd, gescheiden door uit beenderen samengestelde maskers. Op de nodus bevinden zich drie ovale medaillons met bomen, waartussen ornamenten in de vorm van langgerekte dierlijke schedels. Een aantal natuurstudies van Paulus van Vianen is verwant met deze landelijke voorstellingen [cat. nrs. 36, 37, 42].

De tazza en een verdwenen pendant zijn onder meer eigendom geweest van Hendrick Trip te Amsterdam en van de Rotterdamse verzamelaar Jan Bisschop.

Zilver; h. 17 cm, Ø schaal 20,3 cm; signatuur (op schaal) P

V

1607

(op plaat) P

V

TM 14/85

Rijksmuseum, Amsterdam

Paulus van Vianen

Plaquette met de Aanbidding der herders, 1607

In het midden van de rechthoekige plaquette is Maria met het in een mand liggende Christuskind weergegeven. Jozef staat bij de os en de ezel. Drie herders, van wie er één neerknielt, kijken met eerbied naar het kind. Achter hen slaan enkele mensen het tafereel gade. Op de voorgrond ligt een slapende hond. Een dode haan, een lam en een mand met eieren zijn als offergaven neergelegd. Aan de hemel straalt een grote ster te midden van engelen. Eén van hen heeft een banderol vast met het opschrift:

GLORIA.IN.EXCELSIS.DEO.ET.IN.TERRA.
PAX.HOMINIBVS.BONAE.V(olu)NTATIS. In de verte staan ruïnes met enkele mensen ertussen; onder andere een vrouw die met een kind op de arm en een mand in de hand met een andere vrouw praat die een mand op haar hoofd draagt. Deze vrouwenfiguren zijn uitgevoerd naar een door Paulus van Vianen vervaardigde schets [cat. nr. 38]. De bovenlichamen van de herders links en rechts, zijn apart vervaardigd en nadien op het reliëf gemonteerd.

Zilver; h. 31,8 cm, b. 22,9 cm; signatuur: P
1607
V

TM 86

Rijksmuseum, Amsterdam

Paulus van Vianen

Plaquette met de Heilige Drieëenheid, 1608

Op het midden van het rechthoekige reliëf is God de Vader weergegeven als een oude bebaarde man in een wijde mantel met een tiara op het hoofd. Het lichaam van Christus rust op zijn schoot. Boven God zweeft de Heilige Geest in de gedaante van een duif. Achter de Heilige Drieëenheid bevinden zich gevleugelde engelen met het kruis, de geselpaal en de andere lijdensattributen. Het geheel speelt zich af boven een wolkenlaag. Beneden is in de verte een stad te zien, die aan de toenmalige woonplaats van Paulus van Vianen Praag doet denken. Vermoedelijk heeft hij hiermee Jeruzalem willen aanduiden.

Verzilverd messing; h. 24,1 cm, b. 18 cm;
signatuur P

V

1608

TM 89

Museen der Stadt Gotha, Gotha (DDR)

Paulus van Vianen
Jaspiskan met gouden montuur, 1608

De uit jaspis gesneden schenkan heeft een lichtbruine kleur die op sommige plaatsen in geel en rood overgaat. De buik is versierd met twee horizontale banden waaronder een knerrenrand. Op de bovenzijde van het gebogen handvat van de kan is een kariatide uitgebeeld die overgaat in de kop van een draak. De decoratie langs de bovenrand lijkt op de vleugels van een vleermuis. Onder de schenklip bevindt zich een masker in de vorm van een satyrkop met uitgestoken tong, die een verenkroon draagt en een doek onder de kin. Paulus van Vianen heeft de kan, die waarschijnlijk omstreeks 1590 in het atelier van de Miseroni in Milaan is vervaardigd, in 1608 van een gouden deksel en voetrand voorzien. Op het deksel dat doet denken aan een golvend wateroppervlak, rijst een nereïde omhoog. De ketting in haar linkerhand is verbonden met de halsband van de draak. In haar rechterhand hield zij oorspronkelijk waarschijnlijk een of ander attribuut vast. Op de voetrand zijn vier goden liggend afgebeeld: Jupiter met een adelaar en bliksemschicht, Juno met een pauw, Pluto met Cerberus en Amphitrite met een drietand en een dolfin. Ze symboliseren respectievelijk de elementen Lucht, Aarde, Vuur en Water en worden afgewisseld met steenbökkoppen, een verwijzing naar het sterrenbeeld van keizer Rudolf II. De houding van de figuren herinnert aan de vier jaargetijden op de voet van het beroemde zoutvat van Cellini.

Na de dood van Rudolf II is de kan in bezit gekomen van zijn opvolger keizer Matthias die hem naar Wenen heeft overgebracht. Keizerin Maria Theresia is er in de achttiende eeuw in geslaagd de kan, die door keizer Ferdinand II was verkocht of verpand, weer terug te kopen.

Jaspis en goud; h. (totaal) 36 cm, Ø voet 13,5 cm, h. deksel 10,5 cm; signatuur: P.D.V.F 1608 TM 15

Kunsthistorisches Museum, Sammlung für Plastik und Kunstgewerbe, Wenen

Paulus van Vianen

Beker met Diana en Actaeon, 1610

De gouden beker heeft een kelkvormige cuppa met deksel en is geplaatst op een ronde voet. De rondomlopende voorstelling op de cuppa toont twee episoden uit het verhaal van Diana en Actaeon. In een bosrijk landschap met rotsblokken bespiedt de jager Actaeon de godin Diana. Zij is aan het baden in gezelschap van een aantal gezellinnen; Actaeon wordt door haar in een hert veranderd. De andere episode toont hoe de in een hert veranderde Actaeon door zijn eigen vrienden wordt opgejaagd en aangevallen; ook dit tafereel speelt zich af in een heuvelachtig met bomen begroeid landschap.

Het voetstuk is versierd met drie kwabachtige maskers, afgewisseld door motieven die aan een wervelkolom doen denken. De cuppa is van het voetstuk gescheiden door een onversierde nodus. Op het deksel, bekroond met een vaasvormige knop, zijn Ceres met korenschoof en sikkel, Venus met Amor en Bacchus met wijnvat uitgebeeld, gescheiden door kwabornamenten. Aan de binnenzijde van het deksel is in reliëf een portret van Heinrich Julius von Braunschweig aangebracht.

Het opschrift langs de bovenrand luidt:
HENRICVS.IVLIVS.D.G.P.E.H.D.B.E.L.

Een vergelijkbare voorstelling van Diana en Actaeon heeft Paulus toegepast op een in 1613 vervaardigde zilveren schotel [cat. nr. 32] en op een plaquette uit 1612 [cat. nr. 30]. De voorstelling hangt samen met een tekening van zijn hand (TM 304).

Waarschijnlijk heeft Heinrich Julius de beker laten maken tijdens zijn bezoek aan het door Rudolf II in 1610 georganiseerde vorstencongres. Hij liet het stuk vermoedelijk na aan zijn dochter Sophia Hedwig, die in 1607 gehuwd was met Ernst Casimir van Nassau-Dietz. Via Johan Willem Friso is de beker in bezit gekomen van het huis van Oranje Nassau en door het huwelijk van prinses Maria met Wilhelm Prinz von Wied werd deze laatstgenoemde familie eigenaar van de beker.

Goud; h. 18,5 cm; signatuur:

S:Caes.M^{tis} aur.

Paulus de Viana. Vltraiectensis.fe.

. 1610 .

TM 16

S.D. Friedrich Wilhelm Fürst zu Wied,
Neuwied

25

Paulus van Vianen
Plaquette met de Heilige Familie, Elisabeth en de kleine Johannes, 1610

Links op de rechthoekige plaquette is de zittende Maria weergegeven met het naakte Christuskind op schoot. Jozef staat, geleund op een stok, achter hen. Rechts knielt Elisabeth neer. Zij duwt Johannes, die een vogel aan een touwtje vasthoudt, naar voren in de richting van Jezus. Boven de figuren hangt een draperie en op de achtergrond staan enkele bomen. Paulus van Vianen heeft een tekening gemaakt die als voorstudie voor dit reliëf heeft gediend [cat. nr. 49].

De plaquette die vervaardigd is voor keizer Rudolf II in Praag, wordt op inventarislijsten tezamen genoemd met een verwant exemplaar uit 1611, eveneens van de hand van Paulus van Vianen [cat. nr. 28].

Van de plaquette zijn zeer veel afgietsels gemaakt; ook werd zij verscheidene keren gekopieerd.

Zilver; h. 13,6 cm, b. 10,5 cm;
 signatuur: PV (als monogram)
 1610

TM 107
 Kunstsammlungen zu Weimar, Weimar (DDR)

26

Paulus van Vianen
Plaquette met Mercurius en Argus, 1610

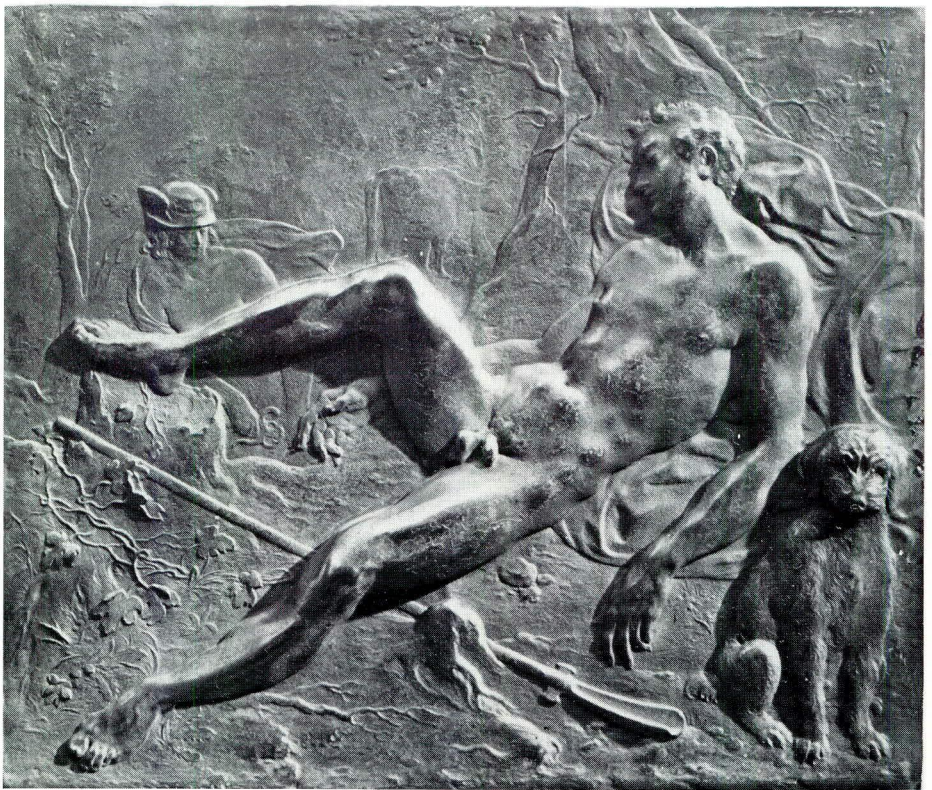
De voorstelling waarop Argus en Mercurius zijn weergegeven, speelt zich af in een bosrijk landschap. Argus ligt naakt te slapen tegen een heuvelruggetje. Onder zijn bovenlichaam is een kleed op de grond uitgespreid. Onder zijn linkerbeen ligt een herdersstaf. Op de achtergrond staan de in een koe veranderde Io en Mercurius. De laatste pakt zijn zwaard en is van plan Argus hiermee te doden. Rechts op de voorgrond zit een hondje.

Dit hondje is door Paulus van Vianen ook op enkele andere plaquettes weergegeven en werd op vrijwel dezelfde wijze afgebeeld op een door hem in 1607 vervaardigde tazzaschaal [cat. nr. 19].

In het begin van de achttiende eeuw was de plaquette gemonteerd op het ebbenhouten voetstuk van een zilveren Atlasbeeld in het bezit van de Amsterdamse goudsmid Anthony Grill.

Zilver; h. 13,2 cm, b. 15,6 cm;
 signatuur: PV (als monogram)
 1610

TM 109
 Rijksmuseum, Amsterdam

27

Paulus van Vianen

Plaquette met een Caritasvoorstelling, 1611

De voorstelling op de ronde plaquette geeft een heuveltje met enkele bomen weer. Hiervoor zit een vrouw met een kind op haar schoot. Zij kijkt naar een naakt jongetje dat een stokpaardje bij zich heeft. Links van haar speelt een kind met een hondje. Op de voorgrond ligt een andere hond te slapen. In de verte zijn enkele gebouwen zichtbaar. Het gebouw rechts komt ook voor op een door Paulus van Vianen in 1604 vervaardigde plaquette [cat. nr. 13]. Het is een in Rome, aan de Via Sacra gelegen kerk. Een vergelijkbare voorstelling, maar dan sterk vereenvoudigd, komt voor op het deksel van een zilveren hostiedoos die omstreeks 1660 door de zilversmid Jan Hermensz. Gramey in Nijmegen werd vervaardigd [cat. nr. 108].

Zilver; Ø 12,9 cm;
signatuur: PV (als monogram)
1611

TM 115
Particuliere collectie

28

Paulus van Vianen

Plaquette met de Heilige Familie, Anna, Joachim en Johannes de Doper, 1611

Rechts op de rechthoekige plaquette is Maria met het Christuskind op schoot weergegeven. Tegenover hen zit de kleine Johannes die een vogel aan een touwtje vasthoudt. Iets hoger staat Anna. Jozef en Joachim bekijken het tafereel van enige afstand. Er is een door Paulus van Vianen vervaardigde ontwerpschets voor de figuur van Anna bewaard gebleven [cat. nr. 50]. Uit inventarislijsten blijkt dat de plaquette in bezit geweest is van keizer Rudolf II en diens opvolger keizer Matthias.

Zilver; h. 12,7 cm, b. 9,7 cm;
signatuur: PV (als monogram)
1611

TM 116
Rijksmuseum, Amsterdam

29

Paulus van Vianen
Tazzaschaal met Suzanna en de ouderlingen,
 1612

De voorstelling, die Suzanna en de ouderlingen weergeeft, wordt omsloten door een bladerkrans. In een rotsachtig landschap zit de wanhopig kijkende naakte Suzanna. Zowel links als rechts van haar bevindt zich een ouderling. De linker man draagt een zwaard en een sleutelbos bij zich. Rechts op de achtergrond staat een gebouw.

Bij de schaal behoren een verguld zilveren onderplaat en een voetstuk, die zoals uit de merken en de inscriptie blijkt in 1821 te Londen zijn vervaardigd. Zowel op de onderplaat als op het voetstuk zijn mythologische voorstellingen naar voorbeeld van prenten van of naar Hendrick Goltzius aangebracht.

Koning Charles I is vermoedelijk in bezit geweest van een bronzen afgietsel van de

plaquette. Van de plaquette bestaan nog enkele afgietsels in lood, brons en tin. Dergelijke exemplaren zijn vaak als studiemateriaal gebruikt door andere zilversmeden.

De tazzaschaal staat afgebeeld op een schilderij van Thomas de Keyser uit 1660 met een voorstelling van koning Cyrus die schatten ontvangt voor de bouw van een tempel. De Amsterdamse zilversmid Lucas Draef heeft de voorstelling in zijn geheel overgenomen op een in 1657 vervaardigde schotel. Nog in de vroege negentiende eeuw is de compositie toegepast op een porseleinen plaque, die waarschijnlijk in het atelier van W. Chaffers te Liverpool is ontstaan [cat. nr. 111].

Verguld zilver; Ø 20,5 cm;
 signatuur: PV (als monogram)
 1612

TM 117
 Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

30

Paulus van Vianen

Plaquette met Diana en Actaeon, 1612

De voorstelling die op het rechthoekige reliëf is weergegeven, speelt zich af in een heuvelachtig landschap waar een riviertje doorheen stroomt. De badende godin Diana kijkt naar de jager Actaeon die haar bespiedt. Zij zal hem in een hert veranderen. Op de voorgrond slaan enkele nimfen het gebeuren gade. Bij hen bevinden zich drie honden. Op de grond ligt een koker met pijlen.

De compositie van de voorstelling is gebaseerd op een door Paulus van Vianen zelf vervaardigde ontwerp-tekening (TM 304). Een vergelijkbare voorstelling komt voor op de gouden beker die Paulus van Vianen in 1610 vervaardigde voor Heinrich Julius von Braunschweig [cat. nr. 24] en eveneens op de ovale zilveren schotel uit 1613 [cat. nr. 32]. Deze compositie is door verscheidene kunstenaars nagevolgd. Johannes Lutma bijvoorbeeld, heeft in 1654 een zilveren doos vervaardigd met een identieke voorstelling op het deksel [cat. nr. 107].

Verguld zilver; h. 8,3 cm, b. 11,2 cm;
signatuur: PV (in monogram)
1612

TM 118

Centraal Museum, Utrecht

31

Paulus van Vianen

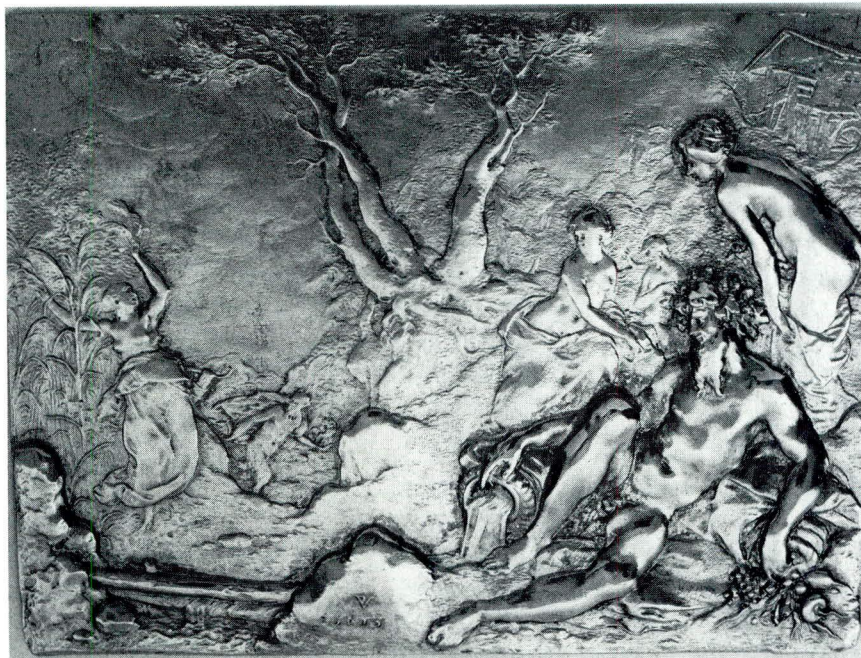
Plaquette met Pan en Syrinx, 1613

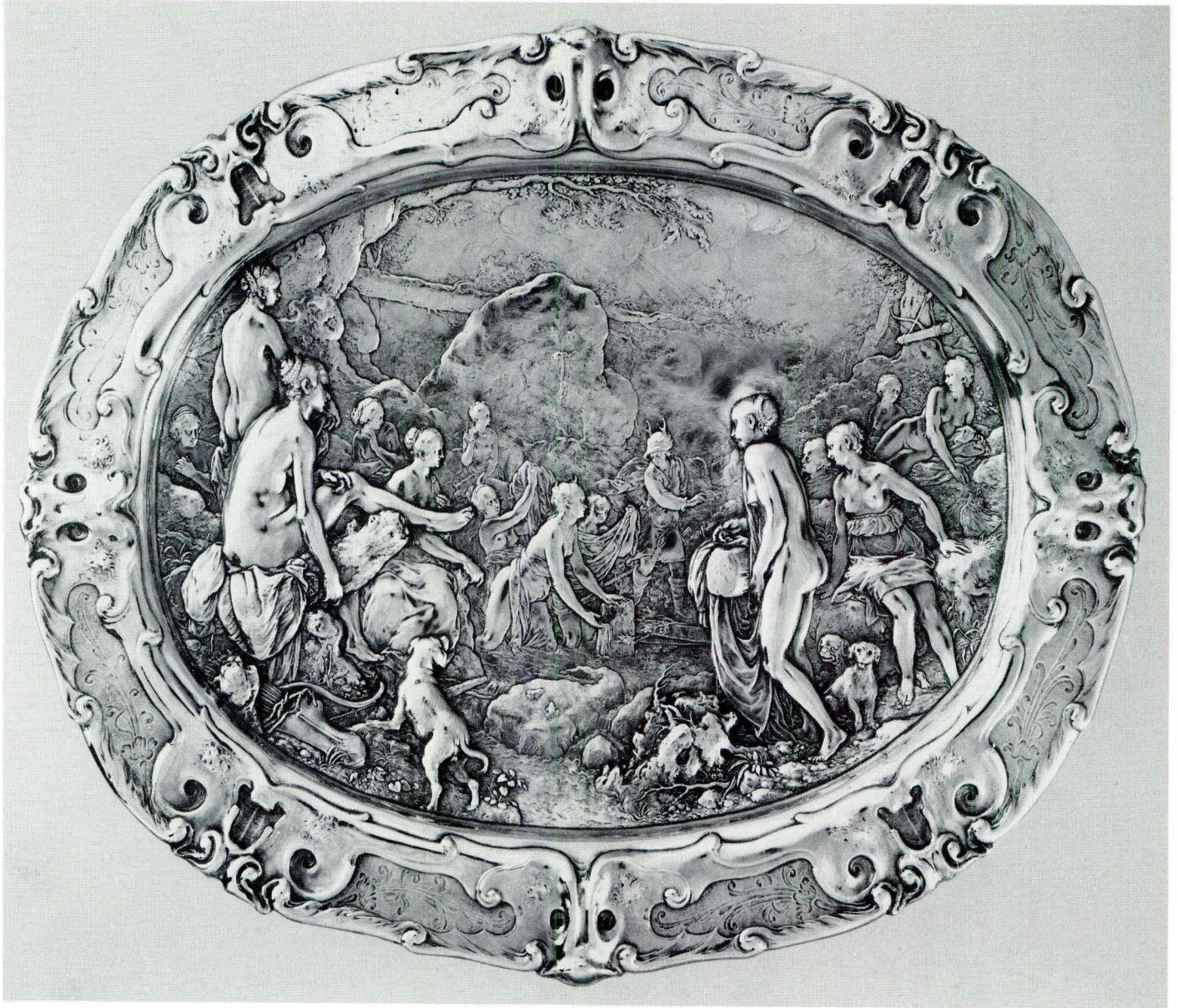
Links op de rechthoekige plaquette is de vluchtende Syrinx weergegeven. Haar armen veranderen in rietstengels. Zij vlucht voor haar achtervolger Pan. Het tafereel wordt gadeslagen door een liggende riviergod met een leegstromende waterkruik en een mand met vruchten. Achter hem bevinden zich drie nimfen. De voorstelling speelt zich af in een bergachtig landschap met rechts enkele gebouwen, waaronder een watermolen. De plaquette kan gezien worden als een pendant van het in 1612 vervaardigd exemplaar met Diana en Actaeon [cat. nr. 30]. De stroomgod, de gebogen nimf en de watermolen komen op vrijwel gelijke wijze voor op een door Paulus van Vianen in 1603 vervaardigd reliëf [cat. nr. 10]. De watermolen is ontleend aan een tekening door Paulus van Vianen [cat. nr. 41].

Verguld zilver; h. 8,3 cm, b. 11,2 cm;
signatuur: PV (in monogram)
1613

TM 119

Centraal Museum, Utrecht

Paulus van Vianen

Kan en schotel met voorstellingen uit de geschiedenis van Diana, 1613

Het deksel, de schenktuit, de hals en het asymmetrische voetstuk van de kan zijn versierd met kwabornamenten. Het hoog oprijzende handvat heeft een pezige structuur en eindigt aan de onderzijde in een kopje, waarvan vellen naar beneden hangen. Een dergelijk motief met een uilenmasker is op de voorzijde van de kan onder de tuit aangebracht. Het deksel heeft een kwabvormige knop.

Op de buik van de kan is aan de ene zijde uitgebeeld hoe Callisto, een gezellin van Diana, onteerd wordt door Jupiter in de gedaante van Diana. Op de achtergrond rechts ziet men de episode waarin Diana ontdekt dat Callisto zwanger is. De voorstelling op de andere zijde toont hoe Callisto door Juno wordt geslagen en vervolgens in een beer wordt veranderd. In het landschap links voorkomt Jupiter dat de in een beer veranderde Callisto door haar zoon Arcas wordt gedood. Jupiter laat beiden als sterren aan de hemel schitteren. Rechts op de achtergrond beklaagt Juno zich hierover bij Oceanus. Vergelijkbare voorstellingen komen ook voor op door Paulus van Vianen vervaardigde plaquettes [TM 110, 111].

De ovale schaal heeft een met kwabornamenten versierde rand waarin acht maskers zijn opgenomen. De voorstelling op het plat toont de badende Diana in een bergachtig landschap. Zij verandert de jager Actaeon, die haar en haar gezellinnen bespiedt, in een hert. Paulus van Vianen heeft deze voorstelling ook op de in 1610 vervaardigde gouden beker weergegeven [cat. nr. 24].

De plaat aan de onderzijde van de schotel heeft een met kwabornamenten versierde rand. Dit reliëf toont het moment, waarop Actaeon, die in een hert is veranderd, door zijn eigen honden en enkele jagers aangevallen wordt. Het gebeuren speelt zich af in een rotsachtig landschap en wordt gadegeslagen door twee mannen op een bruggetje. De schotel rust op vier wervelvormige kwabpootjes.

Er schijnen verscheidene gipsafgietsels van de schotel gemaakt te zijn. Claes Moeyaert heeft de schotel afgebeeld op een rond 1651 vervaardigd schilderij [cat. nr. 114]. Johannes Lutma vervaardigde omstreeks 1654 een zilveren doos met een vergelijkbare voorstelling van Diana en Actaeon op het deksel [cat. nr. 107].

Paulus van Vianen heeft de kan en schotel in Praag verkocht aan Nicolaes Snouckaert. Zijn zoon, Maerten Snouckaert, bracht de voorwerpen mee naar Nederland. Na diens dood heeft Christiaan van Vianen de stukken in Londen onder zijn beheer gehad om ze aldaar te verkopen.

Zilver; h. kan 34 cm, schotel 41 x 52 cm;
signatuur PV (in monogram) 1613
TM 19
Rijksmuseum, Amsterdam

33 [afb. 8]

Paulus van Vianen
Godenbijeenkomst

Deze compositie werd door Ernst Jansz. van Vianen in 1602 toegepast op een tazzaschaal [cat. nr. 1].

Pen in donkerbruin, penseel; 11,1 x 23,3 cm
TM 286
Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
Kupferstichkabinett, Berlijn

34

Paulus van Vianen
Concert op de Parnassus

Pen in bruin, penseel in roodbruin; 14,6 x 19,8 cm
TM 287
Graphische Sammlung Albertina, Wenen

35

Paulus van Vianen
Berglandschap met een alpenhut

Paulus van Vianen heeft deze natuurstudie ongetwijfeld gedurende zijn verblijf in Salzburg vervaardigd.

Pen in bruin, penseel in blauw; 19,1 x 29,3 cm;
opschrift: N.5., alsmede een grotendeels
afgesneden tekst

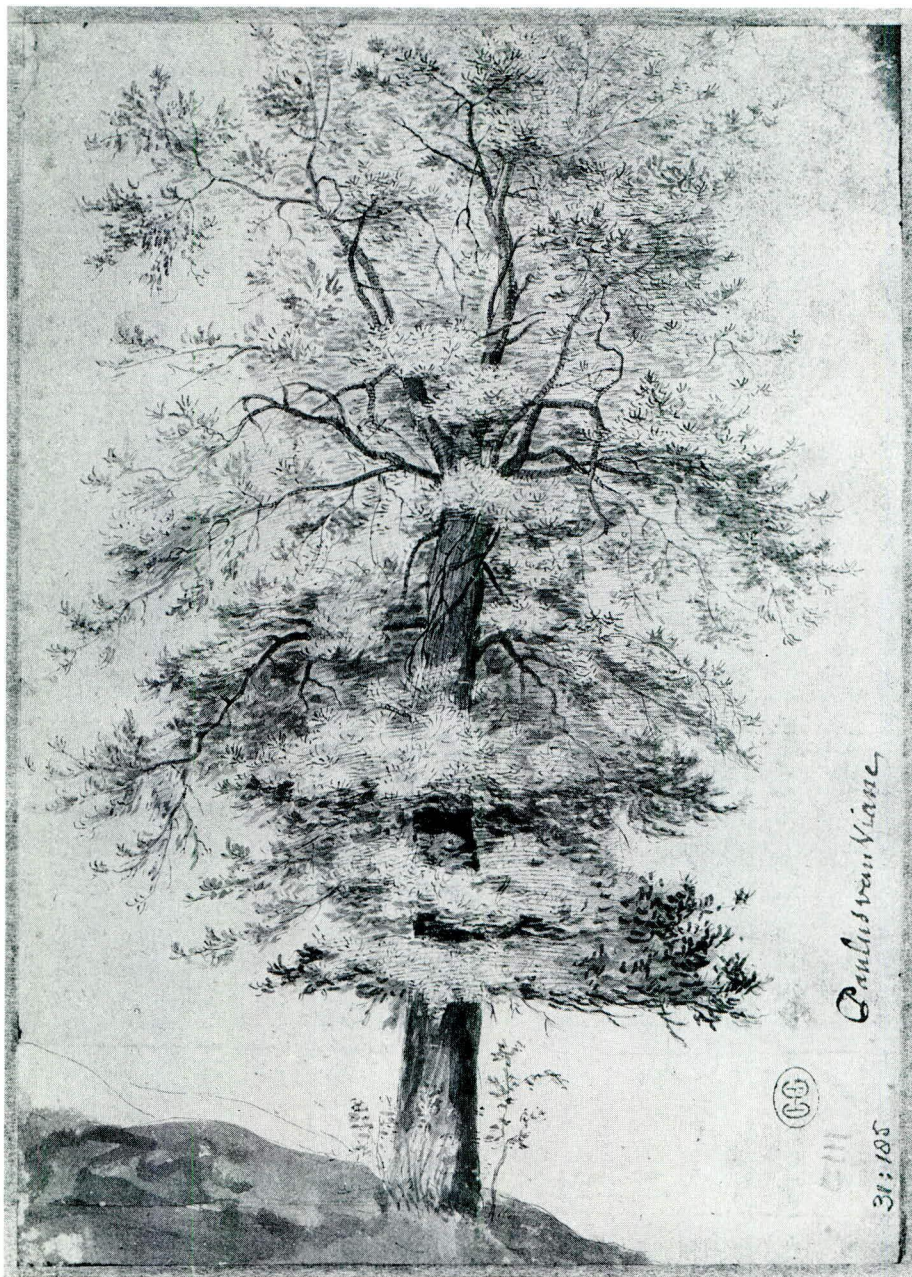
TM 219

Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
Kupferstichkabinett, Berlijn

Paulus van Vianen
Bosgezicht; boomstudie (verso)

Dit landschap is waarschijnlijk in de omgeving van Salzburg getekend. De boom op de achterzijde doet sterk denken aan één van de bomen op de nodus van de in 1607 door Paulus van Vianen vervaardigde tazza met het oordeel van Paris [cat. nr. 20].

Pen en penseel in grijs; 14,8 x 19,8 cm;
 opschrift: Paulus van Viane (verso)
 TM 234
 Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet,
 Amsterdam

Paulus van Vianen
*Bergbeek in een boslandschap; twee
 boomstudies (verso)*

De boomstudies op de achterzijde doen
 denken aan de bomen op de nodus van de in
 1607 door Paulus van Vianen vervaardigde
 tazza met het oordeel van Paris [cat. nr. 20].

Pen, penseel in grijs en groen-bruin; 15 x 20
 cm; opschrift: P.V.V. P:V:Vianen (verso)
 TM 235
 Centraal Museum, Utrecht

38

Paulus van Vianen
Bosgezicht; drie schetsen van een staande vrouw (verso)

De linker en de middelste vrouwenfiguur op de achterzijde van de tekening zijn door Paulus van Vianen als voorbeeld gebruikt voor de twee vrouwen op de achtergrond van de plaquette met de aanbidding der herders uit 1607 [cat. nr. 21].

Pen en penseel in bruin (recto); pen in bruin (verso); 15,1 x 19,2 cm; opschrift: 56 TM 238

Statens Museum for Kunst, afdeling Prenten en Tekeningen, Kopenhagen

39

Paulus van Vianen
Berglandschap met Argus en de in een koe veranderde Io

Dit thema komt enkele malen voor in het oeuvre van Paulus van Vianen; onder meer op een plaquette, waarvan de compositie in 1671 door Rintie Jans is toegepast op een zilveren schotel [cat. nr. 109].

Pen en penseel in bruin; 11,4 x 14,5 cm; opschrift:

Pauwels van Vianen
 in Saltzburch A° 160.
 den 28 Januari

TM 240

Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig

40 [afb. 3]

Paulus van Vianen

Gezicht op Salzburg vanaf de Mönchberg; bosgezicht, studie van een boom en enkele figuren (verso)

Het Domplein met de daaraan gelegen kerken is door Paulus van Vianen als voorbeeld gebruikt voor de gebouwen op de achtergrond van zijn uit 1603 daterende plaquette met Pan en Syrinx [cat. nr. 10].

Pen en penseel in bruin; 15,5 x 40,1 cm;
opschrift: 105 (recto); 104 (verso)
TM 270
Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig

41 [afb. 5]

Paulus van Vianen

Watermolen; enkele Oosterse figuren (verso)

Paulus van Vianen heeft deze watermolen op enkele plaquettes weergegeven: op een exemplaar met Pan en Syrinx uit 1603 [cat. 10], op een groot reliëf met een feestmaal der goden uit 1604 [cat. nr. 12] en op een tweede plaquette met Pan en Syrinx uit 1613 [cat. nr. 31].

Pen en penseel in bruin; 14,2 x 9,9 cm
TM 274
Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

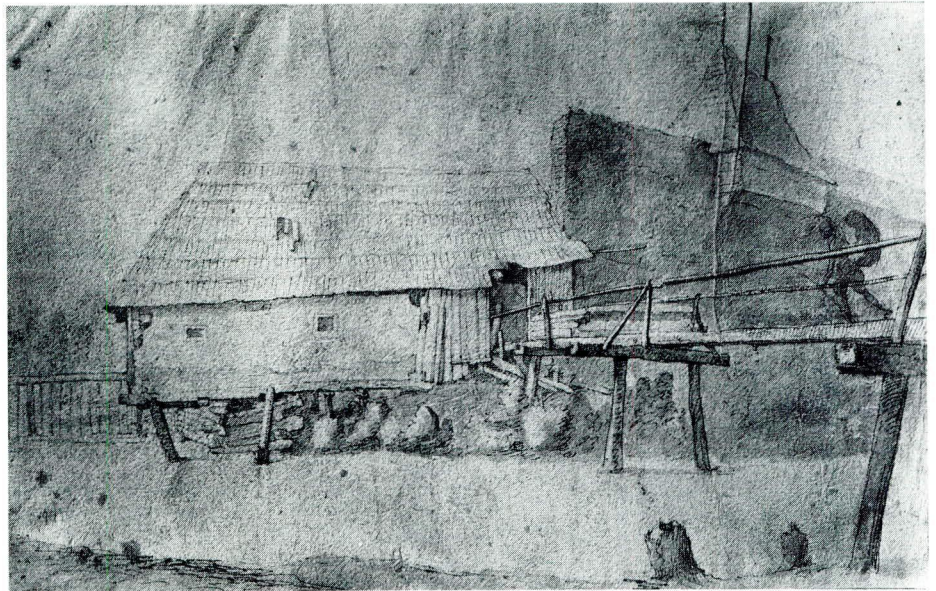
42 [verso afb. 6]

Paulus van Vianen

Boerderij; begroeide rots in een boslandschap (verso)

De compositie met de boerderij en een daarvoor gelegen bruggetje is door Paulus toegepast op de voet van de uit 1607 daterende tazza met het oordeel van Paris [cat. nr. 20]. De studie van een boomgroep op de achterzijde van de tekening heeft hij verwerkt in de achtergrond van de plaquette met Pan en Syrinx uit 1603 [cat. nr. 10].

Pen in grijs, penseel in grijs en roze (recto);
pen in grijs, penseel in bruin en grijs (verso);
12 x 19,2 cm; opschrift: PV:Vianen (verso)
TM 275
Verzameling J.Q. van Regteren Altena,
Amsterdam

43

Paulus van Vianen

Twee tekenaars in een bosrijk berglandschap, 1603

Pen in bruin, penseel in blauw; 19,2 x 28,2 cm;
opschrift: No. 17 (recto); PV Pauvels von
Vianen 1603 (verso)
TM 227
Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
Kupferstichkabinett, Berlijn

44 [afb. 7, verso aff. 9]

Paulus van Vianen

*Landschap met brug; menselijke figuren,
fabelwezens, ornamenten en onderdelen van
voorwerpen (verso), 1606*

De voorstelling van het landschap met een houten brug over een riviertje is door Paulus van Vianen in een wat gewijzigde vorm toegepast op een plaquette uit 1607 [cat. nr. 18]. Op het voetstuk van een door Paulus van Vianen in 1607 vervaardigde tazza met Mercurius en Argus [cat. nr. 19] komen enkele decoraties van de keerzijde van deze tekening voor op vrijwel identieke wijze uitgevoerd.

Pen in bruin; 18,2 x 26,7 cm;
signatuur: Pauwels van Vianen
fecit 1606

TM 292

Österreichisches Museum für angewandte
Kunst, Wenen

45

Paulus van Vianen

Het Oordeel van Paris

De tekening is door Paulus van Vianen als ontwerp gebruikt voor de compositie op de schaal van een uit 1607 daterende tazza [cat. nr. 20].

Pen en penseel in bruin; Ø 16,2 cm

TM 294

L'Ecole des Beaux-Arts, Parijs

46

Paulus van Vianen
*De Heilige Familie te midden van een aantal
andere personen*

De tekening blijkt het ontwerp te zijn voor een
in 1608 door Paulus van Vianen vervaardigde
plaquette [TM 88].

Pen, penseel in bruin; Ø 17,5 cm
TM 298

Fondation Custodia (coll. F. Lugt), Institut
Néerlandais, Parijs

47

Paulus van Vianen
Het Oordeel van Midas

De tekening kan als het ontwerp worden
beschouwd voor een in 1605 door Paulus van
Vianen vervaardigde plaquette [cat. nr. 14].

Krijt en penseel in grijs, wit gehoogd, op grijs
papier; 39,7 x 49,2 cm

TM 293

Musée du Louvre, Cabinet des Dessins, Parijs

48

Paulus van Vianen
Maria met kind

Krijt op bruin papier, wit gehoogd: 49,4 x 39
cm

TM 299

Musée du Louvre, Cabinet des Dessins, Parijs

49

Paulus van Vianen
De Heilige Familie met Elisabeth en Johannes

De compositie is door Paulus van Vianen
toegepast op een plaquette uit 1610 [cat. nr.
25].

Bruin krijt op grijs papier, penseel in grijs; 50,3
x 40 cm; opschrift: 23 (verso)

TM 300

Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet,
Amsterdam

Paulus van Vianen
Oude vrouw

Paulus van Vianen heeft deze figuur toegepast op een plaquette met de Heilige Familie uit 1611 als voorbeeld voor de daarop eveneens weergegeven H. Anna [cat. nr. 28].

Zwart krijt, penseel in grijs en blauw, bruin papier; 25,2 x 14,6 cm
TM 301

Fondation Custodia (coll. F. Lugt), Institut Néerlandais, Parijs

Adam van Vianen
Beker met deksel, 1594

De beker bestaat uit een cuppa, die rust op een balusterstam en een geprofileerde voet versierd met open voluten. Op de voet zijn drie ovale voorstellingen aangebracht: een zittende vrouw met zeis en korenschoof (Ceres), een vrouw met herten, een pijlkoker en een boog (Diana) en een liggende vrouw met een dierekop achter haar.

De voorstelling op het cilindrische tussenstuk van de cuppa toont de ontvoering van Europa. Op de gebolde rand aan de onderzijde zijn in het rolwerk leeuwekoppen afgewisseld met ovale voorstellingen aangebracht: Leda en de zwaan, een zittende man met een hoorn des overvloeds en een figuur met een bloemenmand. Op het geprofileerde deksel zijn vier vrouwen uitgebeeld die onder andere korenschoven, een boek en een kelk bij zich hebben. Een gehelmde krijger, die waarschijnlijk in zijn linkerhand een lans heeft vastgehouden, vormt de bekroning van het deksel.

In 1599 kreeg de goudsmid Claes Cornelisz. van Noordt, lid van de Leidse vroedschap, een onkostenvergoeding voor zijn bezoek aan Den Haag waar hij de beker had gekocht. Diens zoon, Cornelis Claesz., kreeg voor het opknappen van de beker eveneens een vergoeding. In het deksel is een door hem gegraveerde plaat gemonteerd met een leeuw die in zijn poten een zwaard en het Leidse stadswapen vasthoudt. Uit het opschrift blijkt dat het Leidse stadsbestuur de beker geschonken heeft aan Johan van Duvenvoirde bij de doopplechtigheid van diens zoon Albrecht van Duvenvoirde op 5 september 1599. Johan van Duvenvoirde had zich tijdens het beleg van Leiden in 1574 zeer verdienstelijk gedragen.

Verguld zilver; h. 59,5 cm, Ø deksel 18,5 cm;
 merken: stadskeur Utrecht, jaarletter Y (1594),
 meesterteken AV dooreen (Adam van Vianen),
 herkeuring L (Amsterdam 1795)

TM 406

Hermitage, Leningrad

Adam van Vianen

52

Adam van Vianen

Plaquette met de bekering van Paulus op weg naar Damascus

De voorstelling, die de bekering van Paulus op zijn tocht naar Damascus weergeeft, wordt omsloten door een bladerkrans. Op het ronde reliëf is te midden van enkele andere ruiters de met zijn paard voorovervallende Paulus uitgebeeld. Vanuit de wolken, waar Christus is te zien, straalt een fel licht naar beneden. Het landschap toont een rivier met een stad, enkele heuvels in de verte en op de voorgrond twee hoge bomen.

Van de plaquette zijn enkele loden en bronzen afgietsels bewaard gebleven. Bij sommige exemplaren is de signatuur van Adam van Vianen aangebracht op een schild dat één van de ruiters omhoog houdt.

Brons; Ø 19,5 cm; signatuur: .A.DE.VIANA.F.

TM 528

Centraal Museum, Utrecht

53

Adam van Vianen

Plaquette met de bekering van Paulus op weg naar Damascus

Op de ronde plaquette is rechts in de verte een bos en links een stad weergegeven. Enkele wandelaars lopen over een brug. Paulus, die van zijn paard is gevallen, wordt door enkele ruiters overeind geholpen. De anderen kijken met angstige gezichten naar de wolken waarin Christus zich vertoont. Een fel licht straalt naar beneden. Op de voorgrond liggen, naast een boomstronk, een lans en een schild. De signatuur is op de rand van het schild aangebracht.

De wijze waarop de boomstronk als repoussoir en de boomgroep op de achtergrond zijn uitgevoerd lijkt op een door Adam van Vianen in 1613 vervaardigde tazzaschaal [cat. nr. 59].

Zilver; Ø 17 cm; signatuur: .A.D.V.F.

TM 529

Particuliere collectie

54

Adam van Vianen
Plaquette met David en Abigaël

De voorstelling op het ronde reliëf die de ontmoeting van David en Abigaël weergeeft, wordt omsloten door een bladerkrans. Rechts knielt Abigaël neer. Zij heeft een met kwabornamenten versierde kom voor zich staan. Twee dienaressen houden de sleep van haar mantel vast. Achter haar bevinden zich enkele helpers bij de ezels die bepakt zijn met proviand. Links nadert de geharnaste David met zijn leger. Op een vaandel dat één van zijn ruiters omhoog houdt is de signatuur van Adam van Vianen aangebracht.

Zilver; Ø 19,5 cm; signatuur: A.D.
 VIANA
 F.

TM 530
 Particuliere collectie

55

Adam van Vianen
Plaquette met de bruiloft van Peleus en Thetis

De voorstelling op het ronde reliëf, ook wel aangeduid als een godenfeest, wordt omsloten door een bladerkrans. Peleus en Thetis zitten met een aantal gasten aan een grote tafel onder een baldakijn. In de lucht zweven talloze liefdesgodjes en Eris die met haar gouden twistappel het gezelschap aan tafel nadert. Op de voorgrond bevinden zich onder andere de vrijende Mars en Venus, evenals Bacchus die een tazza in zijn hand houdt.

De compositie van de voorstelling vertoont overeenkomsten met werk van de Utrechtse en Haarlemse maniëristen.

Van de plaquette bestaan nog enkele afgietsels in lood en brons, waarvan één met de op een liggende kan aangebrachte signatuur van Adam van Vianen.

Lood; Ø 18,4 cm
 TM 531
 Rijksmuseum, Amsterdam

56

Adam van Vianen
Plaquette met oude man en vrouw

De voorstelling op het ronde reliëf die een oude man en vrouw weergeeft, wordt omsloten door een gevlochten bladerrand. De man en vrouw lopen, beiden steunend op een stok, naar elkaar toe. Op de grond ligt een hondje. Op de achtergrond staat een gedeeltelijk vervallen bouwwerk.

Brons; Ø 6,8 cm; signatuur: A.DE.VIANA.F
 TM 532
 Koninklijke Bibliotheek Albert I,
 penningkabinet, Brussel

57

Adam van Vianen
Tazzaschaal met Odysseus bij Circe, 1610

Odysseus en zijn makkers zijn op bezoek bij de onder een baldakijn gezeten tovenares Circe. Zij bevinden zich in een grote zaal, zittend rond de eettafel. Op de voorgrond staat een koelvat dat versierd is met kwabornamenten. Links op de achtergrond bevindt zich een varkenshoeder met zijn kudde in een bergachtig landschap. Enkele metgezellen van Odysseus zijn door Circe in varkens veranderd; één verlaat juist de zaal. Rondom de voorstelling is een gladde rand aangebracht met twee kwabmaskers. De dekplaat van de schaal is versierd met acanthusbladeren. In het midden bevinden zich enkele kleine beschadigingen waaruit blijkt dat de schaal op een voetstuk was gemonteerd.

Zilver; Ø 18,2 cm; merken: stadskeur Utrecht, jaarletter P (1610), meesterteken AV in monogram
 TM 534
 Rijksmuseum (bruikleen uit particulier bezit), Amsterdam

58

Adam van Vianen
Tazza met het Oordeel van Salomo, 1612

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een voetstuk. De schaal heeft een gladde rand die aan de buitenzijde versierd is met S-vormige voluten en maskers. De voorstelling toont een renaissance-paleis. Op de voorgrond, rechts, zit koning Salomo met een scepter in zijn hand op een troon. Een dienaar met een zwaard in de hand die het nog levende kind aan een been omhoog houdt, staat voor hem samen met de beide moeders. Het dode kind ligt op een kleed.. Op de dekplaat zijn grote acanthusbladeren aangebracht. De balustervormige stam van het voetstuk is versierd met rolwerk, mascarons en vruchtentrossen. De ornamentale motieven op de geprofileerde voetrand komen ook voor op de beker uit 1594 [cat. nr. 51].

Zilver; h. 16 cm, Ø schaal 20,5 cm; merken:
 stadskeur Utrecht, jaarletter R (1612),
 meesterteken AV dooreen (Adam van Vianen)
 TM 407/535
 The Trustees of the Victoria and Albert
 Museum, Londen

Adam van Vianen

Tazza met Jupiter en Io, 1613

De tazza bestaat uit een schaal en een waarschijnlijk later toegevoegd voetstuk. De rand van de schaal is versierd met kwabornamenten. De voorstelling op de schaal geeft een boslandschap weer, waarin Jupiter onder een boom zit. Hij draagt een kroon op zijn hoofd en houdt een scepter omhoog. Tegenover hem ligt de in een koe veranderde Io. In de wolken rijdt Juno in haar wagen. Op de achtergrond is een liefdesscene uitgebeeld, een eerdere episode uit dit mythologische verhaal. Het voetstuk wordt gevormd door een schildpad met een triton op zijn rug. De triton draagt een soort kapiteel met wolkachtige motieven.

De compositie van het voetstuk komt overeen met een ontwerp op prent 38 uit de *Constighe Modellen* [cat. nr. 94; TM 709]. Uit een inscriptie op de rand van de schaal blijkt dat deze tazza door de Haagse Lutherse kerk aan Hans Wolff Schonat is aangeboden. Schonat had in 1648 opdracht gekregen een nieuw orgel voor de kerk te maken. Wellicht heeft de uit 1613 daterende schaal in die tijd dit voetstuk gekregen en werd deze toevoeging gemaakt door de Haagse zilversmid Hans Coenraadt Breghtel. De naam van Breghtel, die ouderling van de kerk was, is te zamen met de namen van zes andere ouderlingen en diakenen op de rand van de schaal gegraveerd.

Zilver; h. 12 cm, Ø schaal 19,7 cm; merken: (op de schaal) stadskeur Utrecht, jaarletter S (1613), meesterteken AV dooreen (Adam van Vianen)

TM 432/536

Rijksmuseum, Amsterdam

60

Adam van Vianen
*Kan en schotel met voorstellingen uit de
 Tachtigjarige Oorlog, 1614*

Op het plat van de schotel is rondom de umbo, waarop het geëmailleerde stadswapen van Amsterdam en het jaartal 1614 zijn aangebracht, de slag bij Nieuwpoort weergegeven. De rand toont acht andere gebeurtenissen uit de Tachtigjarige Oorlog; deze voorstellingen worden afgewisseld door kwabornamenten. Volgens de opschriften gaat het om de belegeringen en veld- en zeeslagen bij Bergen op Zoom (1574), Middelburg (1574), de overwinning op de Armada (1588), Breda (1590), Geertruidenberg (1593), Turnhout (1597), St. Andries (1600), Zaltbommel (1599), Grave (1602) en Gibraltar (1607). Sommige hiervan zijn te samen op een voorstelling weergegeven. Takken en oranjeappels scheiden de rand van het middenstuk van de schaal. De kan bestaat uit een ovale romp op een geprofileerde voet. De hals heeft een wijduitlopende schenktuit. Op het hoog

oprijzende handvat is een driedimensionaal kopje geplaatst. De voorzijde van de hals draagt een door een draperie omsloten gezicht. Op de buik van de kan geven drie voorstellingen het beleg van Leiden (1574) en van Alkmaar (1573), en de slag op de Zuiderzee (1573) weer. Rondom deze voorstellingen zijn uit beenderen samengestelde kwabornamenten aangebracht; de tussenliggende zwikken zijn met maskers opgevuld. Het wapen van Amsterdam en de oranjeappels, die beide op de schotel voorkomen, zouden erop kunnen wijzen dat deze kan en schotel door de stad Amsterdam aan Prins Maurits zijn geschonken naar aanleiding van zijn bezoek in 1613.

Verguld zilver; h. kan 38,5 cm, Ø schotel 52,5 cm; merken: stadskeur Utrecht, jaarletter T (1614), meesterteken AV dooreen (Adam van Vianen).
 TM 408
 Rijksmuseum (bruikleen Stad Amsterdam), Amsterdam

Adam van Vianen
Kan met deksel, 1614

De kan die uit één stuk zilver is gedreven, heeft een enigszins getordeerde cuppa die via een diepe insnoering overgaat in een geribt onderstuk. Een ineengehurkte aap die op een ronde voetplaat met een masker zit, draagt het geheel. Aan de achterzijde van de kan bevindt zich een geopende muil van een monster met spiraalvormige baardharen. Op de bovenrand is een voorovergebogen vrouwenlichaam aangebracht dat overgaat in een gebogen handvat. Het losse deksel doet denken aan een wateroppervlak waaruit een zeemonster omhoog rijst. In de cuppa bevindt zich een later toegevoegd bakje, met twee vechtende hagedissen op de bodem.

Adam van Vianen heeft de kan gemaakt in opdracht van het Amsterdamse zilversmidsgilde, ter nagedachtenis aan de in 1613 overleden Paulus van Vianen. Het grillig gevormde object staat afgebeeld op prent 42 van de *Constighe Modellen* [cat.nr. 94; TM 713].

Deze uitzonderlijke kan is altijd bijzonder gewaardeerd en werd talloze malen op schilderijen uitgebeeld. Al in 1615 komt de toen nog onvergulde kan als zalfpot voor op een bewening van de gekruisigde Christus door Pieter Lastman [cat. nr. 112]. Op een schilderij van Claes Moeyaert dat de verheerlijking van het Christelijk Geloof voorstelt, is de kan samen met een schotel van Paulus van Vianen en ander zilver te zien [cat. nr. 114].

Verguld zilver; h. 25,5 cm; signatuur:
 A.D.VIANA.FE.A°.1614; merken: stadskeur
 Utrecht, jaarletter T (1614), meesterteken AV
 dooreen (Adam van Vianen)
 TM 409
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen
Plaquette met de Hemelvaart van Maria, 1614

De twaalf apostelen bevinden zich rondom het lege graf van Maria waarnaar zij met verbazing kijken. Tegelijkertijd wordt de biddende Maria, omgeven door engelen, ten hemel gevoerd. De afgeronde bovenzijde van de plaquette wijst erop dat zij waarschijnlijk was bevestigd op een tabernakeldeel.

Verguld zilver; h. 14,9 cm, b. 13,1 cm;
 signatuur: AVV (de drie letters als monogram)
 1614

TM 537
 The Trustees of the Victoria and Albert
 Museum, Londen

Adam van Vianen
Ciborie, 1615

Op het voetstuk zijn vier gevleugelde engelenkopjes aangebracht die glimlachen, schaterlachen, slapen en huilen. Tussen deze kopjes bevinden zich vier bijbelse voorstellingen, die Abraham en Melchisedek, Abraham en Isaak, het Laatste Avondmaal en de Kruisiging weergeven en omsloten worden door kwabornament. Hieronder zijn in gelijksoortige cartouches de vier evangelisten met hun symbolen uitgebeeld. De stam van de voet heeft in het midden een verdikking die aan de onderkant geplooid is en aan de bovenkant van parelsnoeren is voorzien. De nodus is versierd met gevleugelde engelenkopjes. De gladde cuppa wordt aan de onderzijde omsloten door een opengezaagde rand, eveneens met gevleugelde engelenkopjes. Op het deksel is een bol met daarop de gekruisigde Christus geplaatst. Het deksel is versierd met voorstellingen van Christus die zijn kruis vasthoudt, Maria met kind, de op een orgel spelende St. Cecilia en St. Gertrudis. Op de rand van het deksel is in het Latijn een opschrift gegraveerd waarvan de vertaling luidt: 'Zijn naam zal Emanuel zijn' en 'Het Woord is vlees geworden'.

Verguld zilver; h. 37 cm; merken: stadskeur Utrecht, jaarletter V (1615), meesterteken AV dooreen (Adam van Vianen)
 TM 410
 Rijksmuseum Het Catharijneconvent, Utrecht

Adam van Vianen

Tazza met een elkaar omarmend paar, 1618

De tazza bestaat uit een ovaal schaalte gemonteerd op een voetstuk. Op de rand van het schaalte zijn een man en een vrouw weergegeven, opgenomen in de ornamentiek. Zij omarmen elkaar en lijken over het voorovergebogen onderlichaam van een kind heen te liggen. De symmetrische versiering op de bodem van het schaalte doet denken aan de binnenzijde van een menselijke schedel. Waarschijnlijk heeft Adam van Vianen prenter uit de in 1616 in Leiden verschenen Nederlandse uitgave van Vesalius' 'De humani corporis fabrica' als voorbeeld gebruikt. De zeszijdige stam heeft in het midden een verdikking die overgaat in een gevleugeld monstertje. Het voetstuk is versierd met een draperie met kwabornamenten, die drie gezichten omsluit.

Zilver; h. 12,8 cm, schaalte 16,3 x 12 cm;
 signatuur: A.DE.VIANA.FE.a° 1618
 TM 411
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen

*Schenkkan met voorstellingen uit de
geschiedenis van Marcus Curtius, 1619*

De kan rust op een voetstuk dat versierd is met kwabornamenten. Op de buik wordt in drie voorstellingen in laagrelief de legende van Marcus Curtius uitgebeeld. Uit een kloof op het forum te Rome, veroorzaakt door een aardbeving, stijgt giftige rook op, die al enkele mensen heeft gedood. Marcus Curtius springt met zijn paard in de kloof en maakt daarmee een eind aan het kwaad. De dankbare bevolking van Rome brengt een brandoffer. De voorstellingen worden door een verdikte rand omsloten, vergelijkbaar met de vormgeving van een kan die Adam van Vianen rond 1620 vervaardigde [cat. nr. 66]. Tegen de achterzijde van de kan wordt een oude man vastgeklemd door een draperie die uit de bek van een monster aan de zijkant komt. Aan weerszijden bevindt zich hierboven een grijnzende boerenkop. Op de hals is aan de voorzijde het bebaarde gezicht van een oude man weergegeven. Het omhoogrijzende handvat heeft de vorm van een slang. Het deksel wordt gevormd door een dolfinnekop met daarop een kever met twee voelsprietten. Een vergelijkbaar insect komt voor op prent 14 van de *Constighe Modellen* [cat. nr. 94; TM 685].

Christiaan van Vianen maakte in 1632 een schenkan met een soortgelijke vorm, maar zonder voorstellingen [cat. nr. 87].

Zilver; h. 22 cm; signatuur: A.DE.VIANA

FE. a°.1619.

TM 412

Particuliere collectie

Adam van Vianen
Schenkkkan met voorstellingen uit de Romeinse geschiedenis, ca. 1620

De kan rust op een voetstuk dat versierd is met dolfijnen. Op de verdikking tussen de buik en het voetstuk zijn gevleugelde vrouwenfiguren en kwabornamenten aangebracht. Op de voorzijde van de hals is een gezicht met gesloten ogen weergegeven. Het hoog oprijzende handvat heeft de vorm van een slang. Op de buik van de kan zijn vier voorstellingen uit de Romeinse geschiedenis in laag reliëf aangebracht: Mucius Scaevola steekt, in het bijzijn van koning Porsenna, zijn hand in het vuur; de strijd tussen de Horatii en de Curiatii; de beide zonen van Brutus die op zijn bevel worden onthoofd; Claelia die op een ezel via de Tiber vlucht voor Porsenna. De min of meer ronde voorstellingen zijn omsloten door een verdikte rand waartussen zich kariatiden bevinden.

Een vergelijkbare kan is weergegeven op prent 9 uit de *Constighe Modellen* [cat. nr. 97]. Mogelijk is de kan, met een bijbehorende schaal, in bezit geweest van koning-stadhouder Willem III. In dat geval heeft er oorspronkelijk een deksel in de vorm van een slak bijgehoord.

Zilver; h. 30 cm; signatuur: AD VIANA (eerste twee letters aaneen)
 TM 413
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen
Tazza met Apollo en Python, 1620

De tazza bestaat uit een schaal die gemonteerd is op een voetstuk. De schaal heeft een met kwabornamenten versierde rand. De voorstelling op de schaal toont links Apollo met pijl en boog; in het midden ligt de getroffen Python, terwijl rechts een gevleugelde Amor het gebeuren gadeslaat. De scene speelt zich af in een heuvelachtig landschap waar een beekje doorheen stroomt, met op de achtergrond een boerderij. Het voetstuk wordt gevormd door Daphne, die in een laurierboom begint te veranderen, en Apollo die haar omhelst. Christiaan van Vianen heeft in 1631 een tazza vervaardigd met een vergelijkbare randversiering op de schaal [cat. nr. 86].

Zilver; h. 18 cm, Ø schaal 21; signatuur:
 A.D.VIANA.FE.1620; merken: herkeuring L
 (Amsterdam 1795)
 TM 414/538
 Centraal Museum, Utrecht

Adam van Vianen
Zoutvat met Kaïn en Abel, 1620

Op de met kwabornamenten versierde voet bevindt zich een figurale groep die het zoutbakje draagt. Deze groep laat twee vechtende figuren zien voor een boom. De takken van de boom bedekken de onderkant van het zoutbakje; een guirlande met vruchtentrossen hangt langs de zijwand. De staande man houdt in zijn rechterhand een ezelskinnebak vast en met zijn linkerhand de enkel van zijn liggende tegenstander. Hij heeft zijn rechterschoet op diens borst geplaatst en staat op het punt hem te doden.

Meestal wordt aangenomen dat de figurale groep Simson en de Philistijn voorstelt. Waarschijnlijker is echter de veronderstelling dat hier Kaïn, die zijn broer Abel doodt, wordt weergegeven. Het feit dat het pendant van dit zoutvat het offer van Abraham laat zien [cat. nr. 69] en de vermelding in een inventaris uit 1662 wijzen in die richting.

Uit de compositie van de figurale groep blijkt dat Adam van Vianen naar voorbeelden uit de beeldhouwkunst heeft gewerkt, met name van Giovanni da Bologna en Adriaen de Vries. Ook bij hun werk worden de titels van beide voorstellingen door elkaar gebruikt. Bij beide zoutvaten, laat de binnenzijde van het bakje een vierkant gat zien. Dit wijst erop dat zij in de achttiende eeuw tot kandelaars zijn omgevormd.

Zilver; h. 26,3 cm; signatuur: a°
 1620

A.D. VIANA.FE.
 merken: herkeuring M (Leiden 1795)
 TM 416
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen

Zoutvat met het Offer van Abraham, 1621

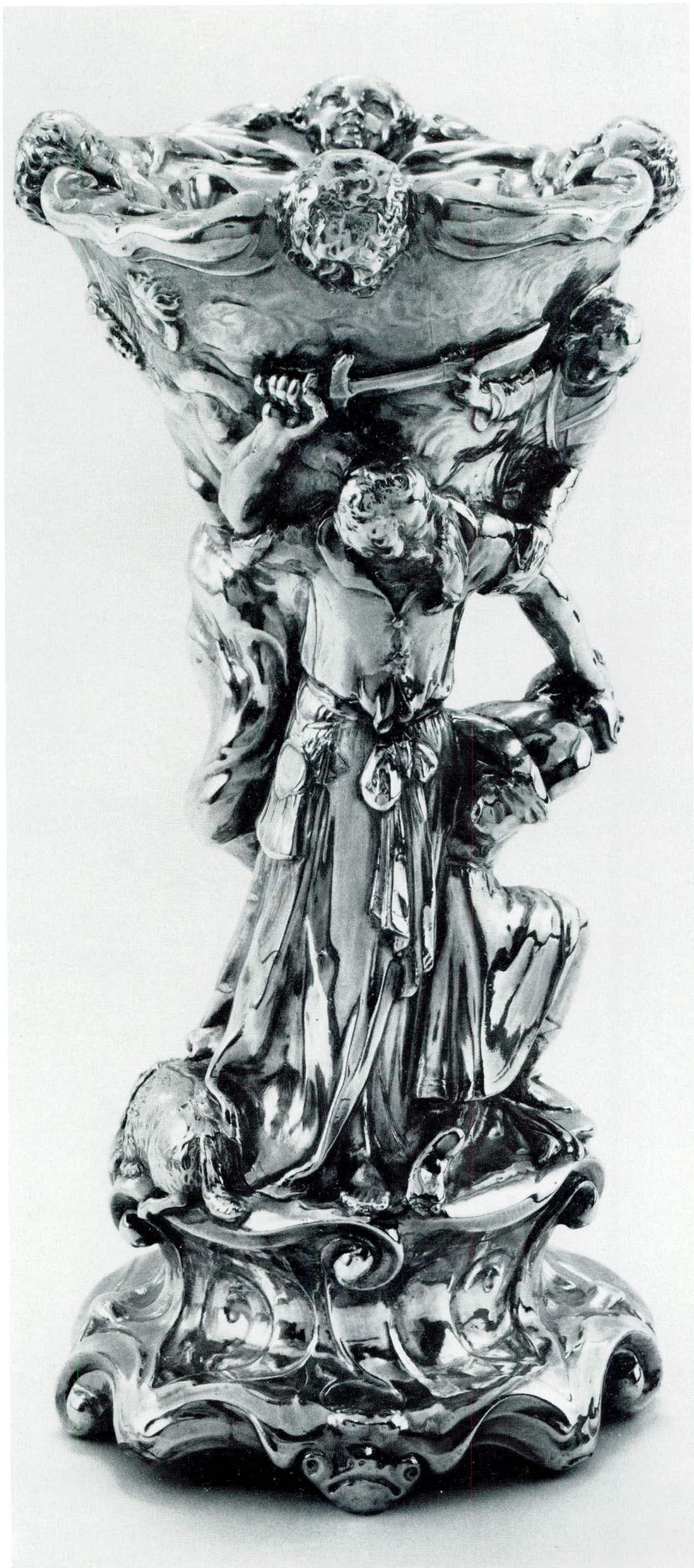
Op de met kwabornamenten versierde voet bevindt zich een figurale groep die het zoutbakje draagt. Deze groep stelt het offer van Abraham voor. Een geveugelde engel tegen de onderzijde van het zoutbakje pakt het zwaard vast en houdt met de andere hand Abrahams arm vast om te verhinderen dat Abraham zijn zoon Isaac offert. Achter hen staat een metalen kookpot waaruit een rookkolom opstijgt. Het zoutbakje is versierd met vier gezichten en enkele engelenkopjes. De compositie van de voorstelling toont Adam van Vianens belangstelling voor renaissancesculptuur. Met name zijn er overeenkomsten aan te wijzen met werk van Michelangelo. Het zoutvat vormt een stel met het in 1620 door Adam van Vianen vervaardigde zoutvat met Kaïn en Abel [cat. nr. 68]. Bij beide zoutvaten wijst een vierkant gat in de binnenzijde van het bakje erop dat de zoutvaten vermoedelijk in de achttiende eeuw tot kandelaars zijn omgebouwd.

Zilver; h. 26,5 cm; signatuur: A.D. VIANA
FE. a° 1621

merk herkeuring M (Leiden 1795)

TM 417

Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen
Zoutvat met doedelzakspeler, 1621

Het zoutvat bestaat uit een zoutbakje met enkele voluten op de rand, een figurale stam en een voetstuk versierd met kwabornamenten. De voorzijde van de stam wordt gevormd door een zittende doedelzakspeler waarvoor een bronzen beeldje van Giovanni da Bologna als voorbeeld is gebruikt [cat. nr. 118]. De achterzijde toont Daphne, veranderend in een laurierboom. Deze voorstelling is ook te zien op een door Michiel de Bruyn van Berendrecht in 1650 vervaardigd zoutvat [cat. nr. 105]. Op het voetstuk zijn vier ronde medaillons aangebracht waarop nog nauwelijks zichtbare wapens zijn gegraveerd. Een latere eigenaar, Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield heeft in de negentiende eeuw een helmteken, in de vorm van een toren, hier overheen laten aanbrengen. Op dezelfde wijze heeft de verzamelaar Burdett-Coutts zijn gekroonde initialen toegevoegd.

Zilver; h. 20 cm;
 signatuur: 1621
 ADV (in monogram)
 TM 419
 Particuliere collectie

Adam van Vianen
*Zoutvat met een staande vrouw met
 bloemenmand, 1621*

Het zoutvat bestaat uit een zoutbakje in de vorm van een gevlochten mand met bloemen op de rand, een figurale stam en een voetstuk versierd met kwabornamenten. De stam wordt gevormd door een vrouwenfiguur die waarschijnlijk Flora of een personificatie van de zomer voorstelt. Met haar linkerhand houdt zij de mand vast die ze op een kussen op haar hoofd draagt en aan haar rechterarm hangt een bloemenmandje.

Een vergelijkbare figuur treft men aan bij de door Adam van Vianen in 1627 vervaardigde tazza [cat. nr. 78]. In de cartouche op het voetstuk is een negentiende eeuws helmteken gegraveerd, in de vorm van een pelikaan die zijn jongen uit zijn borst voedt, dat wellicht door de Engelse familie Stuart is gebruikt. Het bovenstuk van dit zoutvat is op minder vakkundige wijze uitgevoerd. Mogelijk heeft dit deel een restauratie ondergaan. Het kan ook een negentiende eeuwse aanvulling zijn. Het meesterteken, waarschijnlijk van J.J. Moonen (van 1820-1856 werkzaam in Oosterhout) wijst in die richting. Een identiek voetstuk, waarop een nautiluschelp is geplaatst, is te zien op een stilleven van Nicolaas van Gelder. Misschien is het zoutbakje op dit voetstuk geplaatst, nadat de kwetsbare nautiluschelp verloren was gegaan.

Zilver; h. 20,3 cm;

signatuur: ADV (in monogram);

1621

merken: meesterteken IM (aaneen, vermoedelijk van J.J. Moonen te Oosterhout)
 TM 420

Particuliere collectie

72

Adam van Vianen
Tazza met Bacchus, Ceres, Venus en Cupido,
 1621

Het ovale schaalje heeft een druk bewerkte rand. De bodem is versierd met een kwabmasker. Op de achterkant bevindt zich een zittende Bacchus, geflankeerd door Ceres met korenschoof en Venus die met Cupido speelt. Het voetstuk is aan de bovenzijde versierd met maskers. De stam gaat over in een brede voetrand, waarvan de vorm doet denken aan een kleed dat op vier plaatsen is opgelicht om gezichten die verschillende gemoedstoestanden uitdrukken, te laten zien. De figuren op de rand zijn door Adam van Vianen ook toegepast op een in 1622 vervaardigd schaalje [cat. nr. 75].

Zilver; h. 15,5 cm, schaalje 17,5 x 14,5 cm;
 signatuur: A.D.VIANA.F.1621
 TM 418
 Rijksmuseum, Amsterdam

73

Adam van Vianen
Twee zoutvaten met satyrs, 1621 en 1622

De driezijdige zoutvaten staan op drie omkrullende pootjes. Op de hoeken bevinden zich satyrs die door een band om hun arm met elkaar zijn verbonden; hun koppen steken boven het bakje uit. Op de horens van de satyrs kan een schoteltje worden gezet. Op de vlakken tussen deze figuren bevindt zich een rolwerkartouche met daarboven een gevleugeld engelenkopje; aan de onderzijde hangt een masker. Opmerkelijk is het feit dat deze zoutvaten door hun typische renaissance-ornamenten nogal sterk afwijken van het overige werk van Adam van Vianen.

Zilver; h. 17 cm;
 signatuur: ADV 1621 (de letters in monogram)
 ADV 1622 (de letters in monogram)
 merken: herkeuring L (Amsterdam 1795)
 TM 421
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen
Zoutvat met satyr en bacchante, 1622

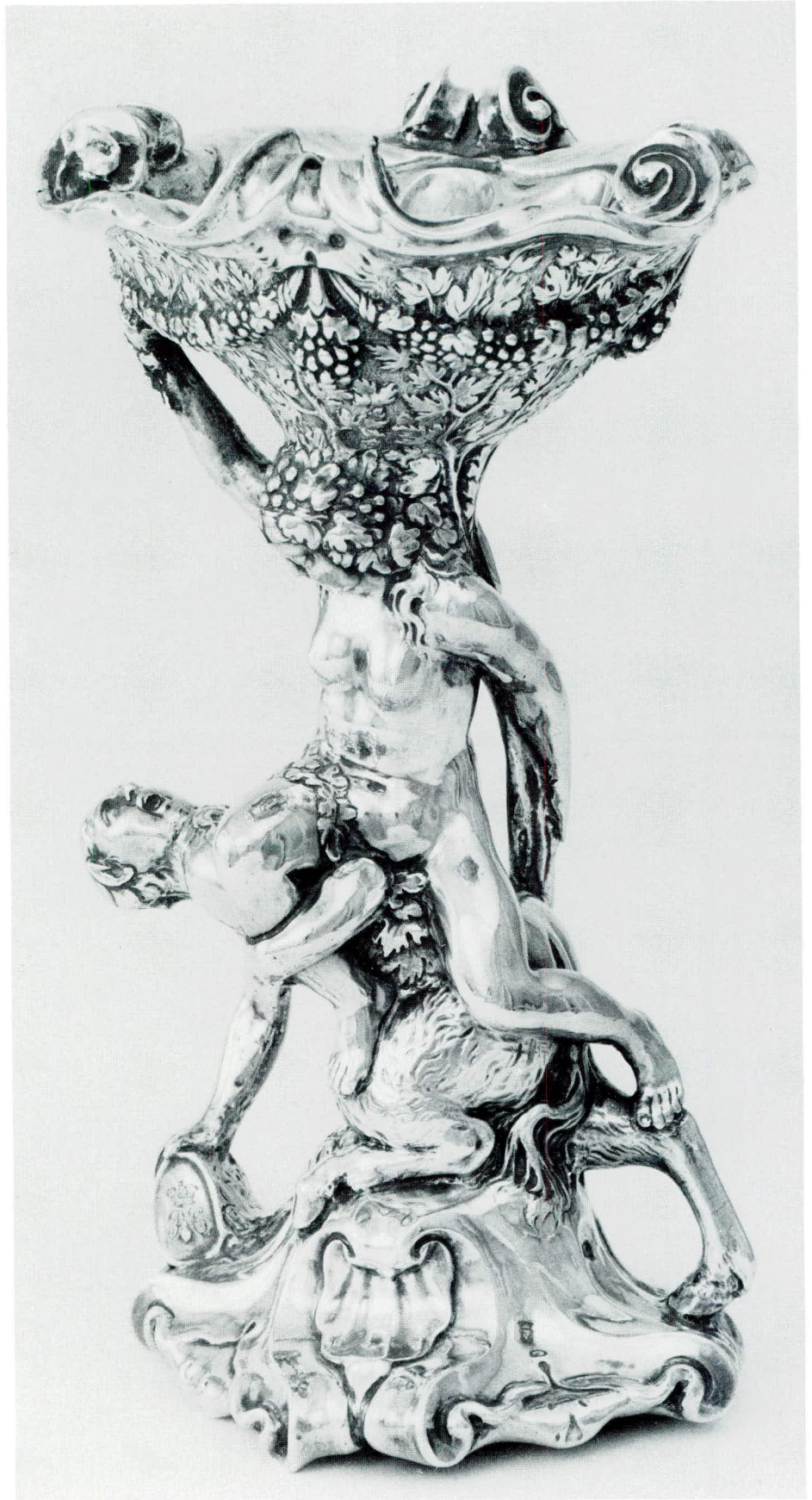
Het zoutvat bestaat uit een zoutbakje, waarvan de rand op vier plaatsen naar binnen krult, een figurale stam en een voetstuk versierd met kwabornamenten en schelpmotieven. De stam wordt gevormd door een vrouwelijke bacchante die op de rug van een satyr zit. De satyr omklemt met een arm het rechterbeen van de bacchante; zijn andere hand steunt op een vaatje. Achter hen groeit een wingerdrank omhoog, waarvan de bladeren de onderzijde van het zoutbakje bedekken. Hier overheen hangen guirlandes met druiventrossen, bevestigd aan grillige maskers.

Op het vaatje zijn een negentiende eeuws helmteken, in de vorm van een toren, van de staatsman Benjamin Disraeli en de gekroonde initialen BC van de verzamelaar Burdett-Coutts gegraveerd.

Zilver; h. 20,6 cm; signatuur: ADVIANA . 1622
 (de eerste drie letters in monogram)

TM 422

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

75

Adam van Vianen
Drinkschaaltje met Bacchus, Ceres, Venus en Cupido, 1622

De bodem van het schaalte is versierd met symmetrische kwabornamenten. Aan de achterzijde is op de rand een zittende Bacchus met druiventrossen weergegeven, geflankeerd door Ceres met een korenschoof en Venus met Cupido.

Deze compositie is gelijk aan die van een in 1621 door Adam van Vianen vervaardigde tazza [cat. nr. 72].

Zilver; l. 17,2 cm, b. 14 cm;
 signatuur: ADVIANA FE (de eerste drie letters
 .1622. in monogram)

TM 423
 Particuliere collectie

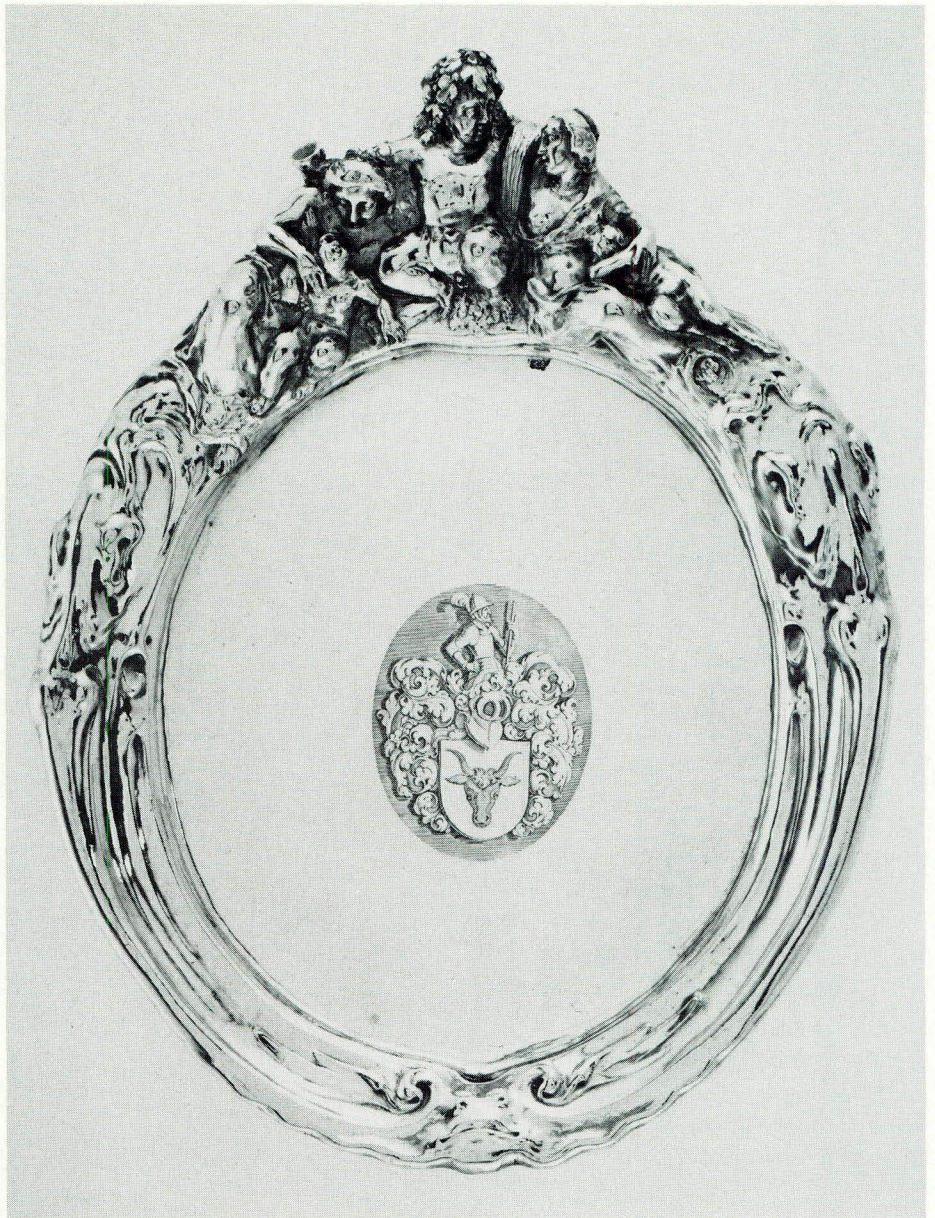
Adam van Vianen

Schaaltje met Bacchus, Ceres en Venus, 1624

De rand van het ovale schaalje is versierd met kwabornamenten. Aan één kant is een grillig masker aangebracht. Aan de andere kant bevindt zich een groep die Bacchus in gezelschap van Ceres met korenschoof en een kleine sileen, en Venus met Amor voorstelt. Op het gladde middenstuk is een wapen gegraveerd dat uit een koeiekop en een helmteken in de vorm van een krijgsman bestaat. Het is mogelijk dat dit het wapen is van de Utrechtse familie Van Aller.

Zilver; l. 25,7 cm; b. 20,9 cm;
 signatuur: .AD.VIANA.FE(de eerste twee letters
 .1624. aaneen)

TM 424
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen
Schelpvormige beker, 1625

Beker in de vorm van een grote harpschelp of Davidsharp. Aan de achterzijde kijkt een nereïde over de rand naar binnen. De beker rust op twee worstelende meermannen; een van hen ligt met het hoofd naar beneden en kijkt angstig vanaf het wateroppervlak omhoog. De beker staat afgebeeld op prent 3 uit de *Constighe Modellen* [cat. nr. 94; TM 674].

Zilver; h. 18,3 cm; signatuur: ADVIANA. 1625
 (de eerste drie letters in monogram)

TM 425
 Rijksmuseum, Amsterdam

Adam van Vianen

Tazza, de zomer symboliserend, 1627

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een voetstuk. Op de schaal is een landschap weergegeven waarin mensen schapen scheren en hooi binnenhalen. De rand van de schaal wordt gevormd door vier halfronde lobben afgewisseld door kwabornamenten met maskers. De dekplaat is versierd met vruchtentrossen en korenschoven. Het voetstuk wordt gevormd door een vrouwenfiguur met op haar hoofd een korf en aan haar rechterarm een bloemenmandje. Een soortgelijke vrouwenfiguur treffen we ook aan bij een door Adam van Vianen in 1621 vervaardigd zoutvat [cat. nr. 71] en op een stilleven van Nicolaas van Gelder als voetstuk van een nautilusschelp.

Verguld zilver; h. 17 cm, Ø schaal 18 cm;
 signatuur: (op de dekplaat)
 .A.D.VIANA.FE. 1627
 TM 429/539
 Centraal Museum, Utrecht

Adam van Vianen
Tazza, de winter symboliserend, 1627

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een voetstuk. De rand van de schaal is samengesteld uit vier halfronde lobben, afgewisseld door kwabornamenten met maskers. De voorstelling op de schaal toont een binnenhuis. In een groot vertrek bevinden zich een aantal mensen en drie honden. Op de voorgrond warmt een oude man zich bij het haardvuur. Door een poortopening is een binnenplaats te zien. De dekplaat is versierd met onder andere stoven, brandende houtblokken en takkenbossen. Het voetstuk wordt gevormd door een winters geklede man, die gesprokkeld hout op zijn rug, een kolfstok in zijn hand en schaatsen aan zijn gordel meedraagt. Bij zijn voeten zit een hond.

Verguld zilver; h. 17 cm, Ø schaal 18 cm;
 signatuur: (op de dekplaat)
 .A.D.VIANA.FE. 1627
 TM 430/540
 Centraal Museum, Utrecht

80

Adam van Vianen

Portret van Willem van Diemen, voorzitter van de Hove van Utrecht

De lijst om het portret wordt omgeven door rolwerkornamenten, waarin aan de bovenzijde een vrouwenkopje is opgenomen. Aan de zijkanten is het ornament al wat weker van vorm. Adam van Vianen heeft de prent waarschijnlijk kort na het overlijden van Willem van Diemen in 1583 gemaakt.

Gravure; 23 x 17,7 cm; signatuur: A.D.viana ft TM 602

Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet, Amsterdam

81

Adam van Vianen

Plattegrond van de stad Utrecht met aan de boven- en onderzijde het silhouet van deze stad, 1598

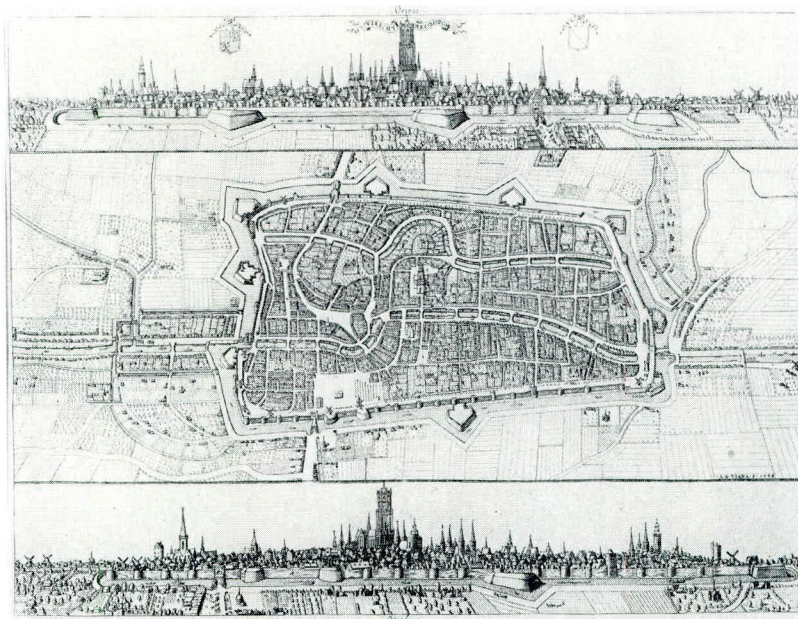
Adam van Vianen heeft deze plattegrond in opdracht van het Utrechtse stadsbestuur vervaardigd. Zijn gelijknamige kleinzoon kreeg in 1651 toestemming van de vroedschap voor het maken van nieuwe afdrukken.

Koperplaat; 39,9 x 51,8 cm; signatuur:

A.D. VIANA.F. 1598

TM 603

Centraal Museum, Utrecht

82

Plattegrond van de stad Utrecht met aan de boven- en onderzijde het silhouet van deze stad, ca. 1800

Afdruk van de koperen plaat die door Adam van Vianen in 1598 in opdracht van het Utrechtse stadsbestuur is vervaardigd [cat. nr. 81].

Ets; 39,9 x 51,8 cm (plaat)

Centraal Museum, Utrecht

83 [afb. 11]

Adam van Vianen

*Portret van Lambertus van der Burch, deken
van het kapittel van Sint Marie te Utrecht, 1609*

Dit portret is nu alleen nog bekend in een
afdruk op de achterzijde van een door
Lambertus van der Burch geschreven boekje,
dat in 1617 werd uitgegeven te Utrecht en
waarvan de titel luidt:

Aedis divae Mariae

Virginis in civitate Vltraiectensi admiranda
origo.

Gravure; 16 x 11,8 cm; signatuur: ADV.F.

TM 604

Universiteitsbibliotheek, Utrecht

Christiaen van Vianen
Schaaltje met narrenkoppen, 1627

Op de rand van het ovale schaalte zijn aan één van de korte zijden twee lachende narrenkoppen aangebracht, geflankeerd door twee honden. Hierop volgen de lichamen van een naakte man en vrouw die overgaan in pezige kwabornamenten. Uit een gleuf, onder de narrenkoppen, lijkt water in het schaalte te stromen. In het middenstuk zwemt een dolfin met een vis in zijn bek, vergelijkbaar met het motief op een in 1635 door Christiaen van Vianen vervaardigde schaal [cat. nr. 88]. Het voetstuk lijkt op een golf, versierd met kwabornamenten, en heeft aan de voorzijde een geitekop. Op het schaalte zijn de initialen CVB gegraveerd.

Zilver; h. 8,8 cm, schaalte l. 15,7 cm, b. 12,1 cm; merken: stadskeur Utrecht, jaarletter K (1627), meesterteken AV dooreen (Christiaen van Vianen)
 TM 605
 Rijksmuseum, Amsterdam

Christiaen van Vianen

85

Christiaan van Vianen
Schaaltje met Bacchus, 1628

Op de rand van het ovale schaalje is aan één van de korte zijden een liggende Bacchus aangebracht. Wingerdranken en druiventrossen hangen in zijn haar en op zijn schouders. Zijn linkerarm leunt op een wijnavat en zijn rechterarm is om de hals van een geit geslagen, terwijl hij in zijn rechterhand een lege drinknap heeft. De rand is verder versierd met kwabornamenten. Op de bodem van het schaalje zijn symmetrische motieven aangebracht waarin een masker herkenbaar is. Deze decoratie doet denken aan die op een soortgelijk, door Adam van Vianen in 1622 vervaardigd schaalje [cat. nr. 75]. Het voetstuk is uit kwabornamenten opgebouwd, waaruit in het midden een gehurkt grotesk wezen omhoogrijst.

Willem Kalf heeft een vergelijkbaar schaalje, echter zonder voet en onverguld, enkele malen op stillevens weergegeven [cat. nr. 117].

Verguld zilver; h. 10,2 cm, schaalje l. 17,5 cm, b. 13,2 cm; merken: stadskeur Utrecht, jaarletter L (1628), meesterteken AV dooreen (Christiaan van Vianen), herkeuring L (Amsterdam 1795)

TM 606

Particuliere collectie, via Prensela & Hamburger, Amsterdam

Christiaan van Vianen
Tazza met Ceres en Bacchus, 1631

De tazza bestaat uit een schaal, een losse dekplaat en een voetstuk. Op de schaal is de godin Ceres weergegeven. Zij draagt een grote hoed en in haar linkerarm houdt zij een korenschoof. Haar rechter wijsvinger wijst naar een brood en vruchten die op een tafel naast haar liggen. Links op de voorgrond ligt een schelpvormige wan. De achtergrond bestaat uit een landschap met bergen en korenvelden, waarin een man en een vrouw werken. De rand van de schaal wordt gevormd door lobben met maskers en kwabornamenten. Een soortgelijke rand is te zien op de door Adam van Vianen vervaardigde tazza met Apollo [cat. nr. 67] uit 1620 en de zomer- en wintertazza's [cat. nrs. 78, 79] uit 1627.

Het voetstuk wordt gevormd door Bacchus, zittend op een met maskers en kwabachtige motieven versierde verhoging. Hij draagt een pijlkoker op zijn rug en houdt met zijn rechterhand een druiventros vast die aan een naast hem groeiende wingerdstruik hangt. De uitvoering van dit figuurtje komt sterk overeen met de stam van een zoutvat dat door Michiel de Bruyn van Berendrecht in 1650 werd vervaardigd [cat. nr. 104].

Verguld zilver; h. 19 cm, Ø schaal 21 cm;
 merken: stadskeur Utrecht, jaarletter O (1631),
 meesterteken AV dooreen (Christiaan van
 Vianen), herkeuring L (Amsterdam 1795)
 TM 608/633
 Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

87

Christiaan van Vianen
Kan en schotel, 1632

De met kwabornamenten versierde kan heeft een verdikte buik en rust op een laag voetstuk. Het oor van de kan heeft de vorm van een slang. Hieronder bevindt zich een oude man, vastgeklemd door middel van een draperie die uit de bek van een monster lijkt te komen. Onder de schenklip is een oud bebaard gezicht aangebracht. Het losse deksel van de kan heeft de vorm van een slakachtig wezen met dolfinnekop. De ovale schotel wordt gevormd door negen lobben en heeft een verhoogde, met kwabornamenten versierde rand, waarin maskers en dolfinnekoppen zijn opgenomen. Aan de achterzijde zit een draakachtig wezen dat water lijkt te slurpen uit de schaal. Rondom het middenstuk van de schaal zwemmen vier weekdieren.

In de negentiende eeuw is op de buik van de kan en op het plat van de schaal het wapen van de Duke of Sussex aangebracht. Aan de onderzijde van de schaal is in spiegelbeeld te zien dat zich onder het wapen van de Duke of

Sussex een alliantiewapen bevindt dat aan Johan van der Haer (1573-1646) en Maria van Kinschot (1589-1648) heeft toebehoord.

Waarschijnlijk hebben zij de kan en schotel oorspronkelijk in hun bezit gehad.

De vormgeving van de kan herinnert aan de door Adam van Vianen in 1619 vervaardigde schenkan met voorstellingen uit de geschiedenis van Marcus Curtius [cat. nr. 65]. Prent 13 en 41 uit de *Constighe Modellen* [cat. nr. 94, 98, TM 712] vertonen verwante dekselversieringen.

De Amsterdamse kunstenaars Willem Kalf en Willem van Aelst hebben een vergelijkbare kan op enkele van hun schilderijen afgebeeld [cat. nrs. 115 en 116].

Zilver; kan h. 25,4 cm, schotel 53,3 x 43 cm; merken: stadskeur Utrecht, jaarletter P (1632), meestersleutel AV dooreen (Christiaan van Vianen), herkeuring Z (Zierikzee 1795) TM 609

The Trustees of the Victoria and Albert Museum (bruikleen uit particulier bezit), Londen

Christiaan van Vianen
Schaal met dolfijnen, 1635

De ovale schaal heeft een gebolde rand in de vorm van twee dolfijnen. Waar de koppen van deze dieren samen komen, vormen zij een masker waaruit water lijkt te stromen naar het verdiepte middenstuk. Daarin zwemt een dolfijn met een vis in zijn bek. Een in 1627 door Christiaan van Vianen vervaardigd tazzaschaaltje heeft een vergelijkbare voorstelling [cat. nr. 84].

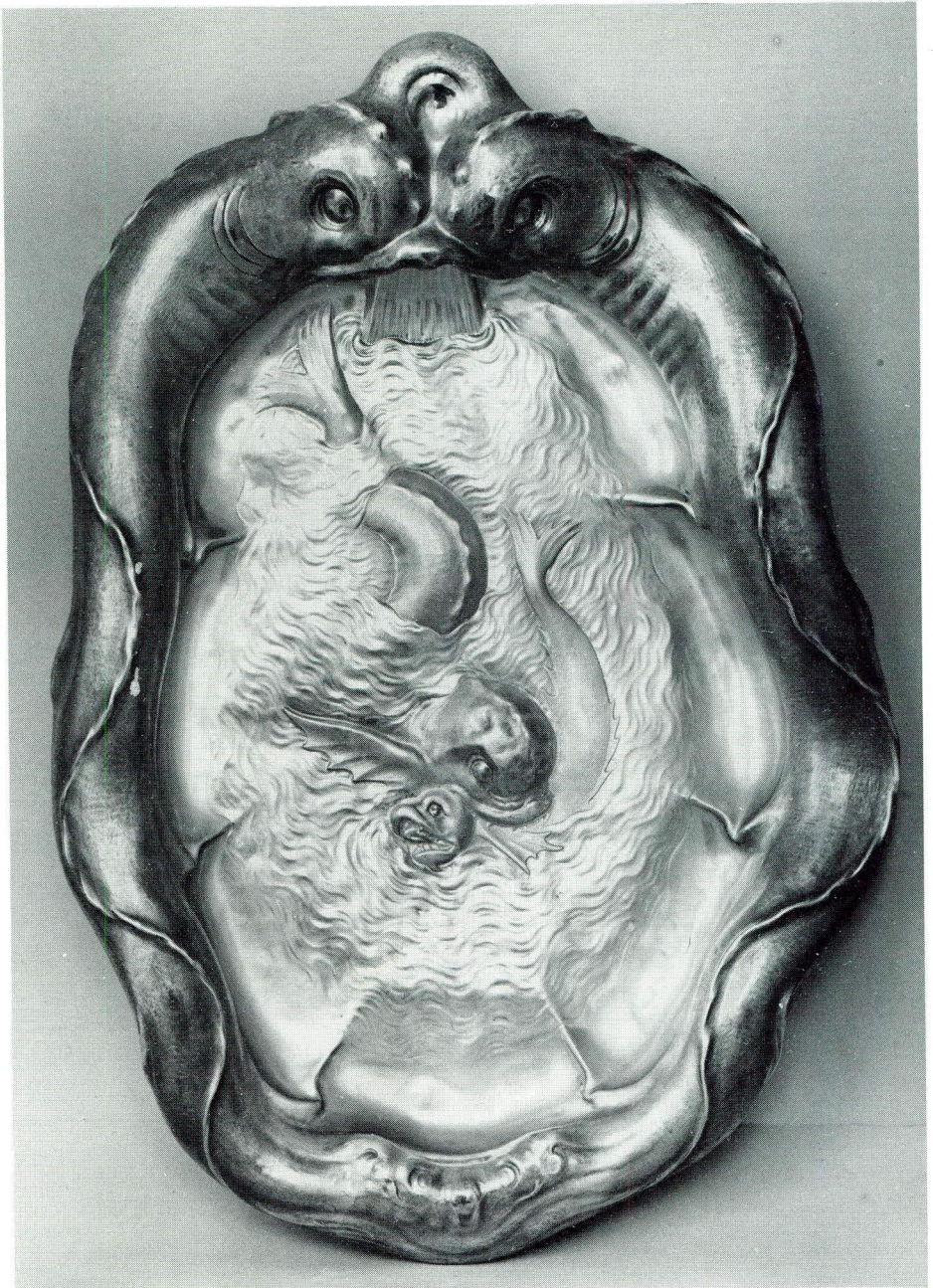
Op grond van het gewicht lijkt het niet waarschijnlijk dat deze schotel deel uitmaakte van de kan en schotel die volgens een bewaard gebleven rekening in 1635 door Christiaan van Vianen aan Charles I zijn geleverd.

Zilver; l. 48,5 cm, b. 35 cm; signatuur:

C.d. Vianen fecit. 16.35

TM 613

The Trustees of the Victoria and Albert
 Museum, Londen

89

Adam of Christiaan van Vianen
Ontwerp voor de randversiering van een schotel

Deze tekening, en de vier volgende, behoren tot een reeks bladen uit de collectie *De Ligne*, die vermoedelijk uit het atelier van de Van Vianens afkomstig is. Bij sommige exemplaren is een directe relatie met de *Constighe Modellen* aanwijsbaar [cat. nr. 94], andere zijn wellicht voorstudies voor het nooit verschenen vervolgdeel. Niet duidelijk is of de tekeningen door Adam zijn gemaakt of dat het op diens werk geïnspireerde schetsen van Christiaan zijn, die hij bij de voorbereiding van het boek heeft gebruikt.

Pen en potlood, op bruin papier; 23,4 x 36,9 cm

TM 651

Nationalmuseum, Stockholm

90

Adam of Christiaan van Vianen
*Ontwerp voor een lijst en een onderdeel van een
 kandelaar*

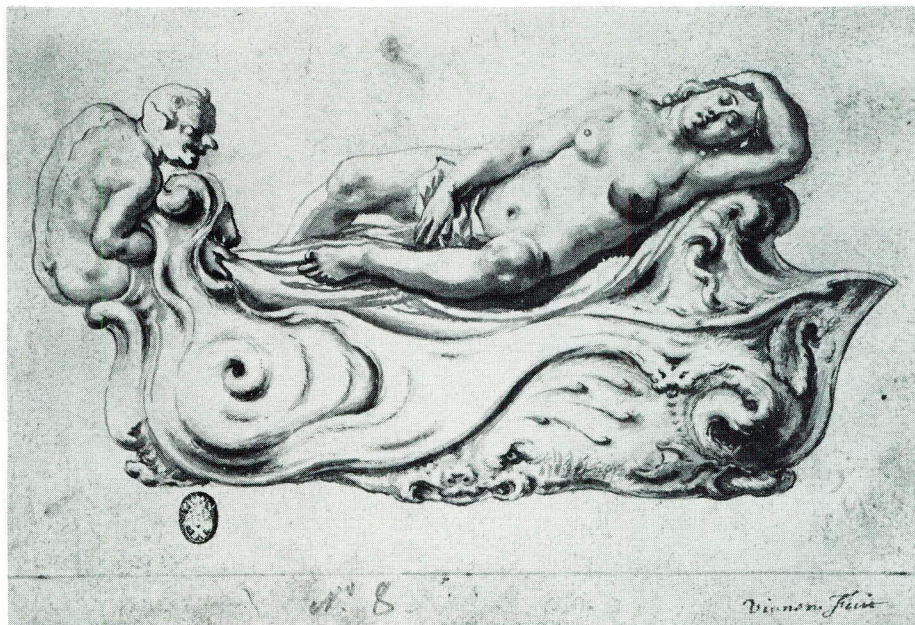
Pen en penseel, bruin gewassen; 26 x 19,8 cm
 TM 652
 Nationalmuseum, Stockholm

91

Adam of Christiaan van Vianen
*Ontwerp voor een kom met een liggende vrouw
 op het deksel*

Pen en penseel in bister; 12,2 x 18,8 cm
 TM 653
 Nationalmuseum, Stockholm

92

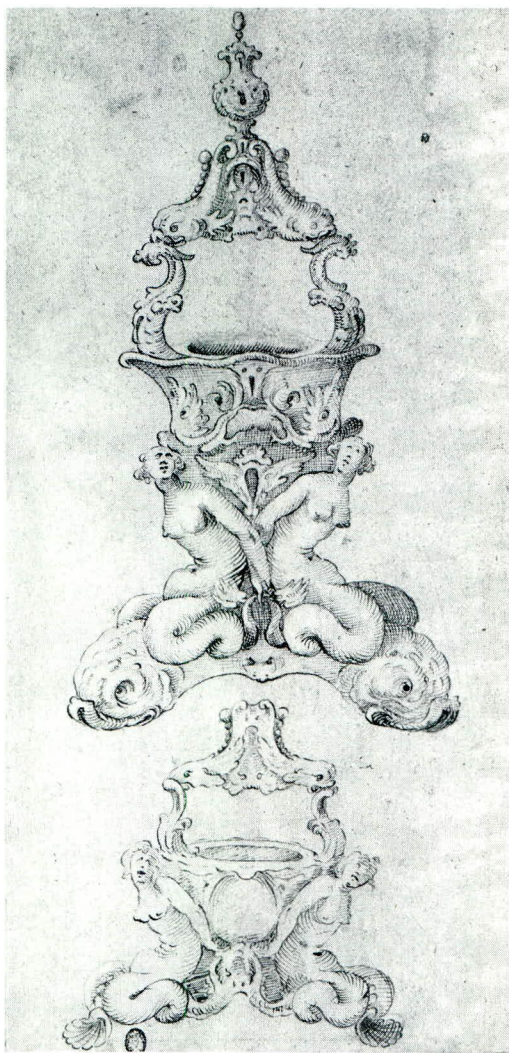
Adam of Christiaan van Vianen
Ontwerp voor twee verschillende zoutvaten

Naar het voorbeeld van het grootste zoutvat is prent 20 in de *Constighe Modellen* uitgevoerd. Een zoutvat, dat omstreeks 1900 werd vervaardigd, is op deze prent gebaseerd [cat. nr. 141].

Pen en rood krijt, op bruin papier; 38,2 x 19,5 cm

TM 654

Nationalmuseum, Stockholm

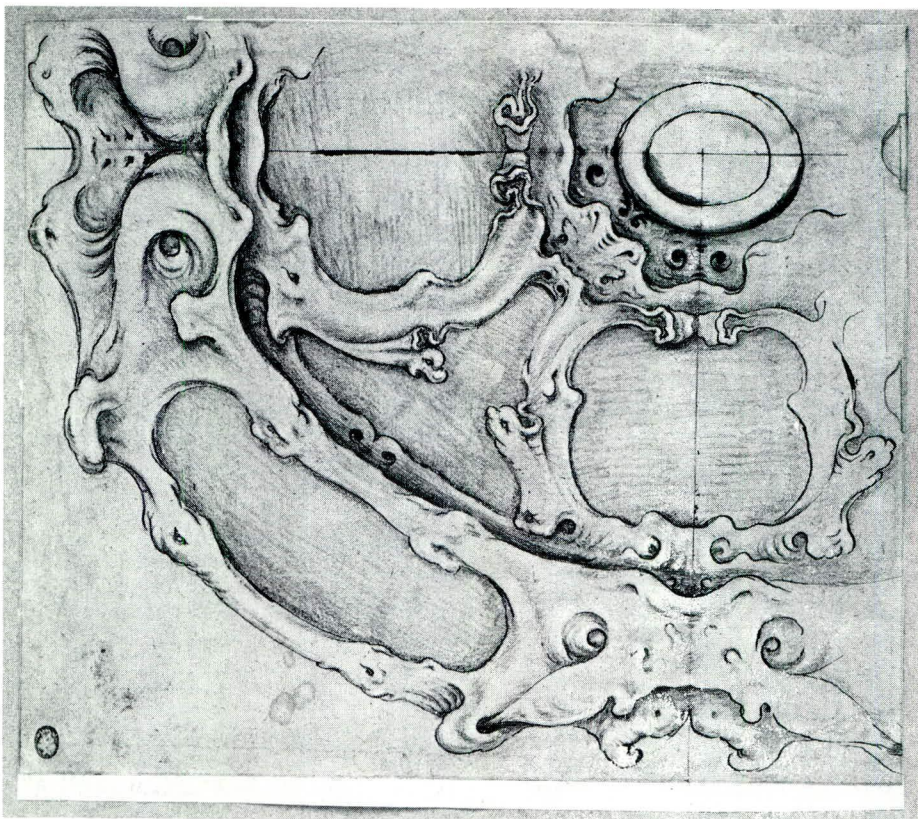
93

Adam of Christiaan van Vianen
Ontwerp voor een gedeelte van een schotel

Pen en zwart krijt, op bruin papier; 23,4 x 28,9 cm

TM 657

Nationalmuseum, Stockholm

94 [afb. 14]

Christiaan van Vianen
Constighe Modellen, Van verscheijden Silvere Vaten, en andere sinnighe wercken, gevonden ende Geteeckent door den vermaerden E. Adam van Vianen. Sijnde meerendeels door hem uyt een Stuck silvers geslagen. seer nut voor alle liefhebbers vande Conste. Uytgegeven door sijnen Soon Christiaan van Vianen Tot Uijtrecht. en in Cooper ge etst door Theodor van Kessel. verdeelt in acht deelen.

Het omstreeks 1650 te Utrecht uitgegeven prentwerk bevat in totaal 48 etsen. Het boek bestaat uit drie afzonderlijke delen met een eigen titelprent, een opdracht, een portret van Adam van Vianen en 43 bladen met ontwerpen voor zilverwerk. Adam van Vianen heeft de voorwerpen ontworpen en voor het merendeel ook in zilver uitgevoerd. Enkele etsen zijn waarschijnlijk naar tekeningen van Christiaan van Vianen vervaardigd. De *Constighe Modellen* schijnt slechts in een zeer beperkt aantal gedrukt te zijn.

Boek, in leer gebonden, 48 etsen; 36 x 24 cm
 TM 672-719
 Prentenkabinet der Rijksuniversiteit, Leiden

95

Christiaan van Vianen
Ontwerp voor een kan in de vorm van een triton, staande op een schildpad

Prent 6 uit de *Constighe Modellen*

Ets; 21 x 16,1 cm; signatuur: AV (in monogram)
 TM 677
 Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

96

Christiaan van Vianen

*Ontwerp voor een kom met op het deksel de ontvoering van Proserpina door Pluto*Prent 7 uit de *Constighe Modellen*

Ets; 16,1 x 21 cm; signatuur: AV (in monogram)

TM 678

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

97

Christiaan van Vianen

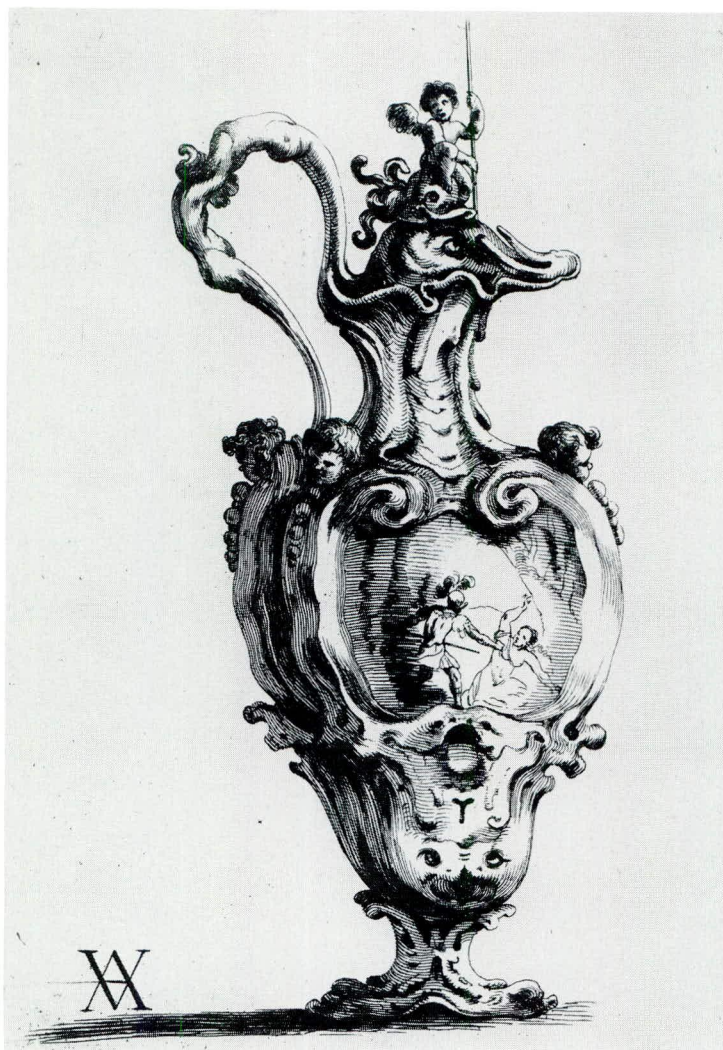
Ontwerp voor een schenkkkan met deksel

Prent 9 uit de *Constighe Modellen*. In grote trekken vertoont dit ontwerp overeenkomsten met een door Adam van Vianen omstreeks 1620 vervaardigde kan [cat. nr. 66].

Ets; 21,4 x 16,3 cm; signatuur AV (in monogram)

TM 680

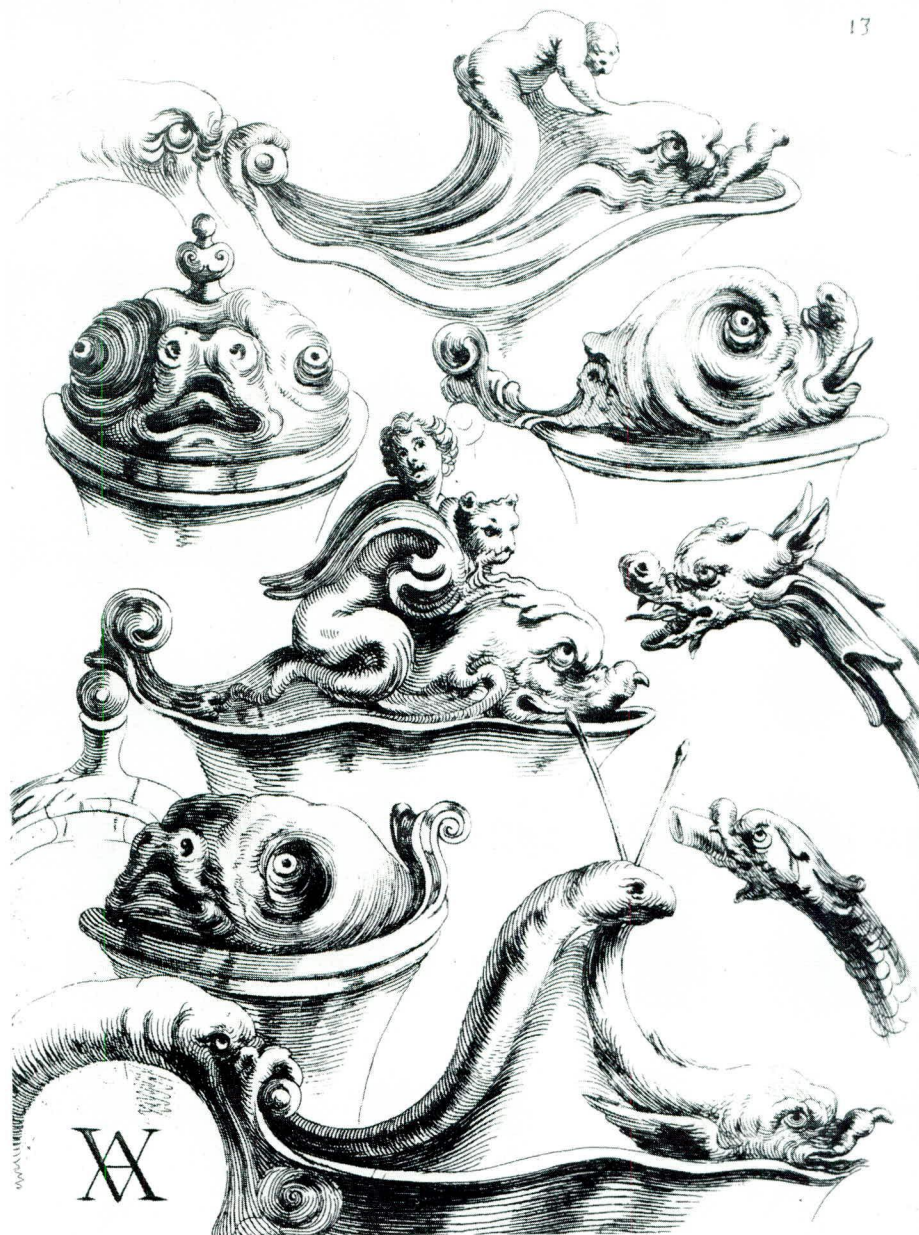
Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

Christiaan van Vianen
*Ontwerp voor een zestal deksels voor kannen en
 twee schenktuiten*

Prent 13 uit de *Constighe Modellen*. Een kan,
 door Christiaan van Vianen in 1632
 vervaardigd, heeft een dergelijk deksel (cat. nr.
 87).

Ets; 21,1 x 16,3 cm; signatuur: AV (in
 monogram)
 TM 684
 Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

Christiaan van Vianen
Ontwerp voor een tafelkandelaar

Prent 25 uit de *Constighe Modellen*

Ets; 26,2 x 19,9 cm; signatuur: AV (in monogram)

TM 696

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

25

AV

100

Christiaan van Vianen
Ontwerp voor twee kommen

Prent 10 uit de *Constighe Modellen*

Ets; 21,2 x 16,4 cm; signatuur: AV (in monogram)

TM 681

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

101

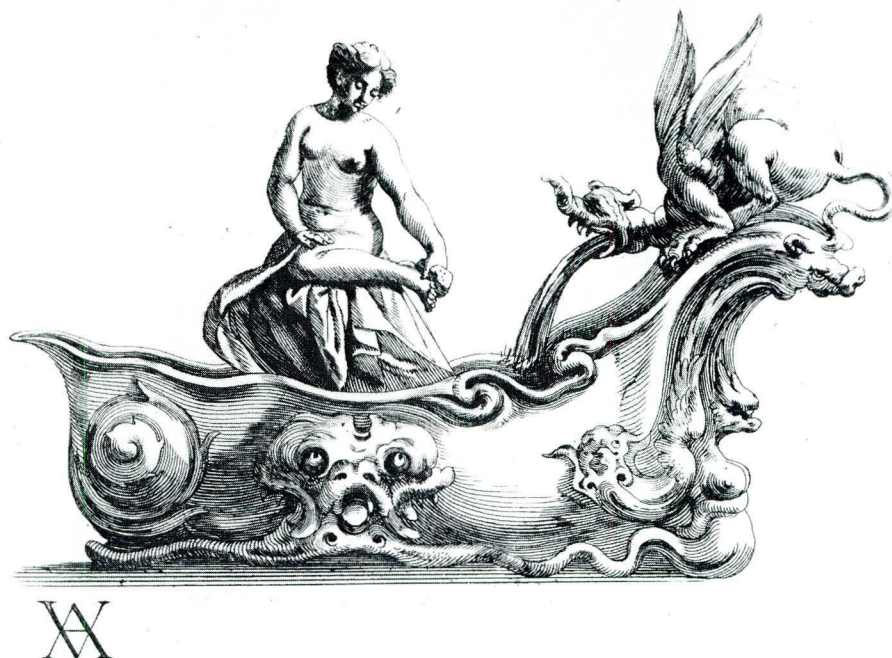
Christiaan van Vianen
Ontwerp voor een kom met op het deksel een zittende vrouw

Prent 12 uit de *Constighe Modellen*. Op een uit 1624 daterend schilderij van Gerard Honthorst, dat Solon voor Croesus voorstelt is een dergelijke kom uitgebeeld.

Ets; 16,3 x 21,2 cm; signatuur: AV (in monogram)

TM 683

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

Christiaan van Vianen, atelier van?
Zoutvat met een zittende satyr

Gezien de uitvoering is dit ongesigneerde zoutvat waarschijnlijk door Christiaan van Vianen of één van zijn medewerkers vervaardigd. Onder het bakje is een uit drie zuilen samengesteld wapen gegraveerd. Dit zou er op kunnen wijzen dat het zoutvat aan de stad Vianen heeft toebehoord of aan een lid van de familie Van Beusichem. Dorothea van Vianen, een dochter van Paulus, trouwde in 1626 met Steven Gijsbertsz. van Beusichem.

Zilver; h. 20 cm
 TM 615
 Nationalmuseum, Stockholm

Michiel de Bruyn van Berendrecht
Schaaltje met Bacchus, Ceres en Venus, 1637

Op de rand van het ovale schaalje is Bacchus, geflankeerd door Ceres en Venus met Amor weergegeven, overgaand in kwabornamentiek. De vormgeving is zeer verwant aan enkele stukken uit het oeuvre van Adam van Vianen [cat. nrs. 72, 75, 76].

Zilver; 31 x 21 cm; signatuur:
 MBruyn fecit Año 1637
 Collectie Cl. D'Allemagne, Laarne

Invloed op andere edelsmeden

104

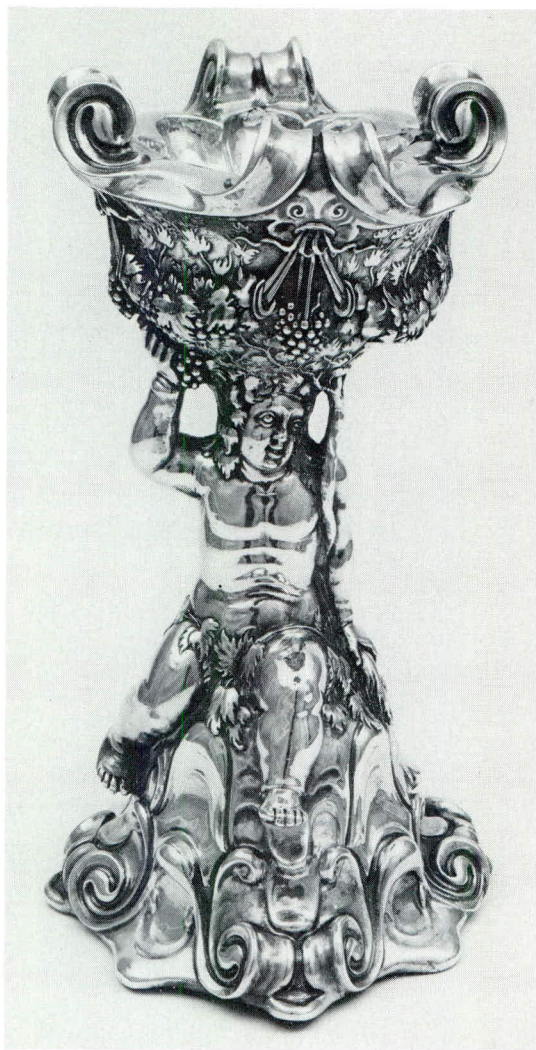
Michiel de Bruyn van Berendrecht
Zoutvat met Bacchus, 1650

Het object bestaat uit een met kwabornamentiek versierd voetstuk. Hierop zit een Bacchusfiguur, die als drager van het zoutbakje fungeert. Hij leunt tegen de stam van een boom, waarvan de takken en de bladeren de onderzijde van het bakje bedekken. Hieromheen zijn aan maskers opgehangen guirlandes met druiventrossen bevestigd. Het zoutvat vormt een stel met een exemplaar, waarvan de stam Ceres voorstelt [cat. nr. 105]; samen symboliseren zij de herfst en de zomer. Stilistisch sluit het zoutvat aan bij werk uit het atelier van Adam van Vianen, zoals onder meer blijkt uit een vergelijking met de stam van een door Christiaan van Vianen in 1631 vervaardigde tazza [cat. nr. 86].

Zilver; h. 20,2 cm; signatuur: MBruyn Fecit
 An° 1650

TM 623

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

105

Michiel de Bruyn van Berendrecht
Zoutvat met Ceres, 1650

Het object bestaat uit een met kwabornamentiek versierd voetstuk. Hierop zit een geknielde Ceresfiguur, met een sikkels en een hoorn des overvloeds, die als drager voor het zoutbakje fungeert. Aan de achterzijde is de in een laurierboom veranderende Daphne weergegeven. De uit haar hoofd en opgeheven arm groeiende takken bedekken de onderzijde van het bakje. Hieromheen zijn aan maskers opgehangen guirlandes met druiventrossen bevestigd.

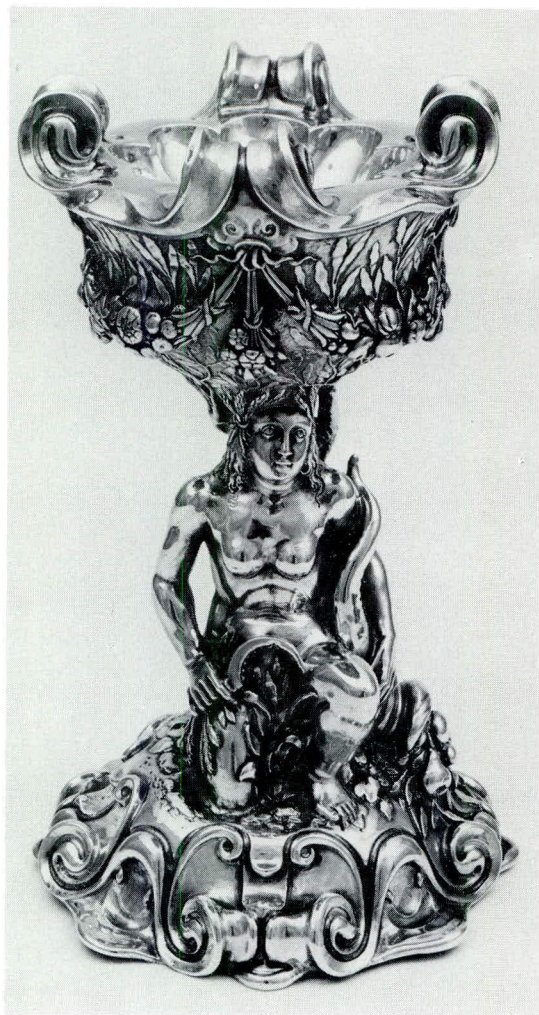
Het zoutvat vormt een stel met een exemplaar, waarvan de stam Bacchus voorstelt [cat. nr. 104]; samen symboliseren zij de herfst en de zomer.

De metamorfose van Daphne is op een vrijwel identieke wijze weergegeven aan de achterzijde van een in 1621 door Adam van Vianen vervaardigd zoutvat met een doedelzakspeler als stam [cat. nr. 70].

Zilver; h. 20,8 cm;
 signatuur: MDBruyn Fecit (eerste drie letters
 Año 1650 als monogram)

TM 624

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

106

John Cooqus
Twee wijnkannen

De beide peervormige kannen zijn voorzien van een handvat en een scharnierend deksel met een duimrust. De tuit heeft de vorm van een kop van een zeewezen. Op het gladde oppervlak zijn in laagrelief maskers en kwabornamenten aangebracht. Het deksel wordt bekroond door een bizar uitgevoerde knop. Aan de ene zijde van de buik is het wapen van de familie Bridgeman gegraveerd en aan de andere kant een helmteken. De kannen sluiten in stilistisch opzicht nauw aan bij het werk van Christiaan van Vianen, terwijl de vorm meer verwant is met Engels zilver.

Toen het stel in 1956 werd geveild was onder de bodem een merk te zien, dat bestond uit de initialen IC met daarboven een bolletje en daaronder een Franse lelie. Dit meesterteken, dat vrijwel zeker aan John Cooqus heeft toebehoord, is nadien verwijderd, waarschijnlijk om een toeschrijving aan de meer bekende Van Vianens mogelijk te maken.

Zilver; h. 28 cm
 TM 720
 Rijksmuseum, Amsterdam

107

Johannes Lutma (Emden 1587 - 1669
Amsterdam)

*Doos met op het deksel een voorstelling van
Diana en Actaeon, 1654*

De rand van deze ovale doos is versierd met bloemornamentiek. De voorstelling van Diana en Actaeon op het deksel heeft Johannes Lutma ontleend aan Paulus van Vianen, die deze compositie een aantal keren heeft toegepast, onder meer op de beroemde zilveren schotel uit 1613 [cat. nr. 32].

Zilver; 5,5 x 12,5 x 10 cm; merken: stadskeur Amsterdam, jaarletter B (vermoedelijk 1654), meestersken hart (Johannes Lutma I)
Particuliere collectie

108

Johan Hermensz. Gramey (Arnhem ? - 1667
Nijmegen)

*Hostiedoos met op het deksel een
Caritasvoorstelling, ca. 1660*

De voorstelling op het deksel is gebaseerd op een plaquette van Paulus van Vianen uit 1611 [cat. nr. 27], door Johan Gramey op sterk vereenvoudigde wijze overgenomen.

Zilver, gedeeltelijk verguld; h. 4,5 cm, Ø 9 cm;
meestersken IHG dooreen (Johan Hermensz.
Gramey)
Schatkamer Kathedrale Basiliek Sint Bavo,
Haarlem

109

Rintie Jans (werkzaam in Leeuwarden, derde kwart 17de eeuw)
Schotel, 1671

Op de rand van de ronde schotel zijn acht cartouches omgeven door kwabornament aangebracht, waarin mythologische voorstellingen zijn weergegeven: Syrinx vluchtend voor Pan, Coronis wordt gedood door Apollo, Battus verandert in een steen, Hermes betreedt de kamer van Hera, de ontvoering van Europa, Kadmus bij het orakel van Delphi, Semele en Hera, Daphne verandert in een laurierboom. Op het plat bevinden zich vier cartouches omgeven door kwabornament, waarin eveneens mythologische voorstellingen zijn opgenomen: Zeus en Io, Argus bewaakt Io, Hermes fluit

Argus in slaap, Hermes met het afgehouwen hoofd van Argus. De eerste acht voorstellingen zijn gebaseerd op prenten van Hendrick Goltzius, de andere vier op plaquettes uit het atelier van Paulus van Vianen (TM 127, 128, 129, 130). Een tekening door Paulus van Vianen sluit hierbij aan [cat. nr. 39]. In het midden van de schotel is het wapen van Popta te zien.

De schotel en de bijbehorende kan maken deel uit van het zilver van het dr. H. Popta Gasthuis te Marssum.

Zilver; Ø 62,5 cm; merken: stadskeur Leeuwarden, jaarletter V (1671), meestersteken beker (Rintie Jans)
 Fries Museum, Leeuwarden

110

'Hafner' keramiek

Plaque met Venus en Adonis, 17de eeuw?

De compositie is ontleend aan een vroege plaque door Paulus van Vianen [cat. nr. 5]. Op dit reliëf van geglazuurd aardewerk zijn de figuren en wolken in wit met groen uitgevoerd, het landschap in bruin en de gebouwen en bergen in blauw.

Veelkleurig geglazuurd aardewerk; Ø 15,1 cm
Österreichisches Museum für angewandte Kunst, Wenen

111 [afb. 20]

William Chaffers, vermoedelijk atelier van,
Liverpool

Plaque met Suzanna en de ouderlingen,
begin 19de eeuw

De compositie van dit porseleinen reliëf is ontleend aan een door Paulus van Vianen in 1612 vervaardigde zilveren plaque [cat. nr. 29], die in 1821 in Engels bezit was.

Wit geglazuurd porselein; 19,7 x 20,4 cm
The Trustees of the Victoria and Albert Museum, Londen

Navolgingen in ander materiaal

112 [afb. 17]

Pieter Pietersz. Lastman (Amsterdam 1583 - 1633 Amsterdam)

Bewening bij het kruis, 1615

Dit stuk is het vroegste, bekende schilderij waarop een toen nog onvergulde kan van Adam van Vianen uit 1614, voorkomt [cat. nr. 61].

Paneel; 50 x 39 cm; signatuur: 1615 PL
(gemonografeerd ineen)
Particuliere collectie

113 [afb. 19]

Pieter Claesz. (Burg-Steinfurt 1597/98 - 1660 Haarlem)

Stillevens met de beker van het Sint Maartens- of Brouwersgilde te Haarlem, 1641

Dit schilderij kan een portret genoemd worden van de in 1604 door Ernst Jansz. van Vianen vervaardigde beker voor het Sint Maartensgilde te Haarlem [cat. nr. 3].

Paneel; 66 x 48,5 cm
H.P. Buchen Kunsthandel, West Berlijn

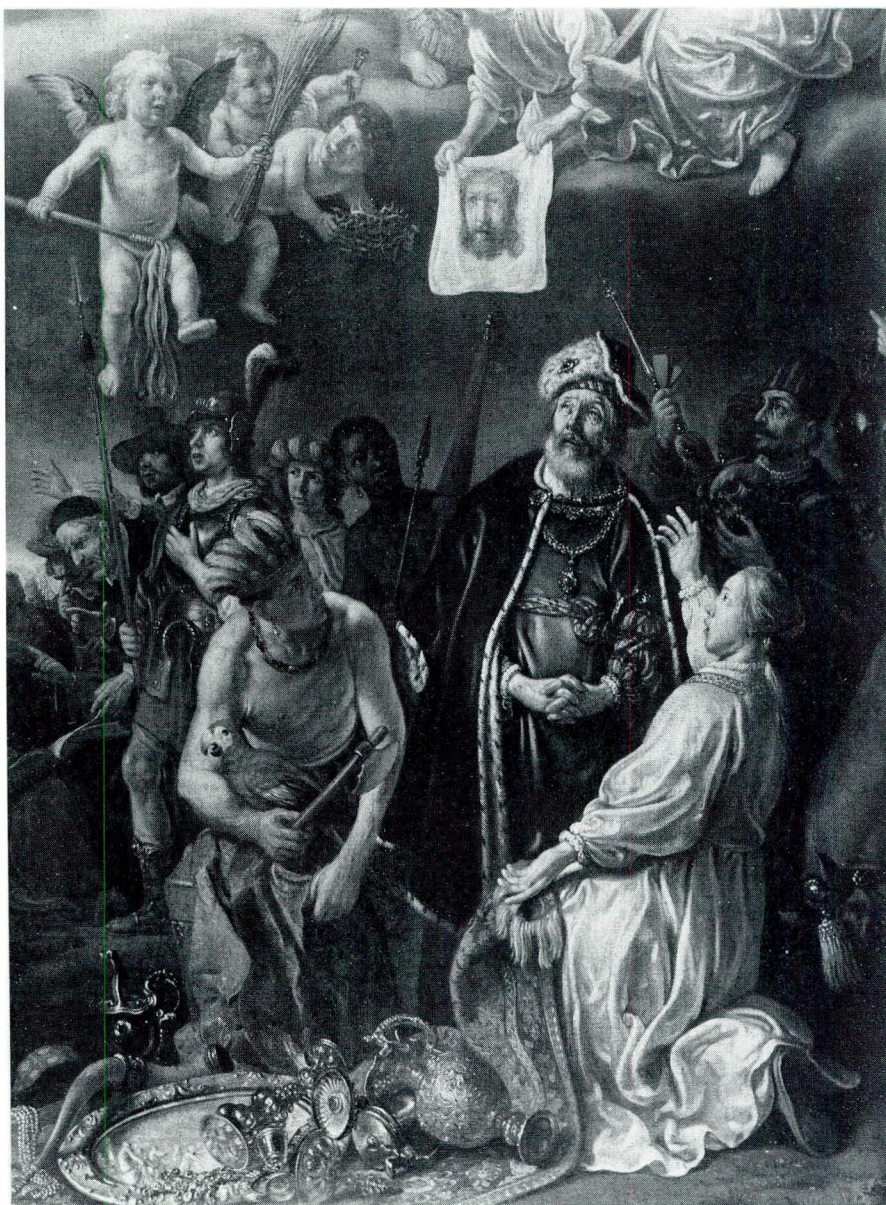
114

Claes Moeyaert (Durgerdam 1590/91 - 1655 Amsterdam)

De verheerlijking van het Christelijk Geloof, 1651 of later

Op dit schilderij zijn twee bekende Van Vianen stukken weergegeven: de schotel met Diana en Actaeon van Paulus van Vianen uit 1613 [cat. nr. 32] en een door Adam van Vianen in 1614 gemaakte kan [cat. nr. 61].

Doek; 197 x 175,5 cm
R.K. parochie H. Jacobus de Meerdere,
's-Gravenhage

Schilderijen met zilver van
de Van Vianens

115

Willem van Aelst (Delft 1627 - 1683
Amsterdam)
Stilleven met zilveren schenkan, 1657

De kan op dit stilleven is verwant aan een in 1632 door Christiaan van Vianen vervaardigd exemplaar [cat. nr. 35], dat weer gebaseerd is op een door zijn vader Adam in 1619 uitgevoerde schenkan [cat. nr. 65].

Doek; 58 x 46 cm
Statens Museum for Kunst, afdeling
Schilderijen en Beeldhouwkunst, Kopenhagen

116 [afb. 18]

Willem Kalf (Rotterdam 1619 - 1693
Amsterdam)
Stilleven met zilveren schenkan, ca. 1655

De op dit schilderij weergegeven kan heeft hetzelfde model als het in 1632 door Christiaan van Vianen vervaardigde exemplaar [cat. nr. 35], dat in opbouw en decoratie weer verwant is aan een kan van Adam van Vianen uit 1619 [cat. nr. 65].

Doek; 71,5 x 62 cm
Rijksmuseum, Amsterdam

117

Willem Kalf (Rotterdam 1619 - 1693
Amsterdam)
Stilleven met zilveren schaalje met Bacchus,
1658

Dit zilveren schaalje wordt door Willem Kalf
enkele malen op stillevens weergegeven. Een
dergelijk schaalje, maar dan met een voet en
tegenwoordig verguld, is door Christiaan van
Vianen in 1628 vervaardigd [cat. nr. 85].

Doek; 48,5 x 59 cm
Particulier bezit, West-Duitsland

118 [afb. 12)

Giovanni da Bologna (Douai 1529 - 1608
Florence)
Doedelzakspeler, ca. 1600

Van dit beeldje bestaan verschillende afgietsels.
Eén daarvan werd door Adam van Vianen
gebruikt als voorbeeld voor de stam van een
zoutvat dat hij in 1621 vervaardigde [cat. nr.
70].

Brons; 9,5 x ca. 6 cm (sokkel h. 4 cm, grootste
Ø 7 cm)

Museum Boymans-van Beuningen (bruikleen
uit de collectie Mr J.W. Frederiks), Rotterdam

Aernout van Buchell (Utrecht 1565 - 1641
Utrecht)
Genealogische aantekeningen

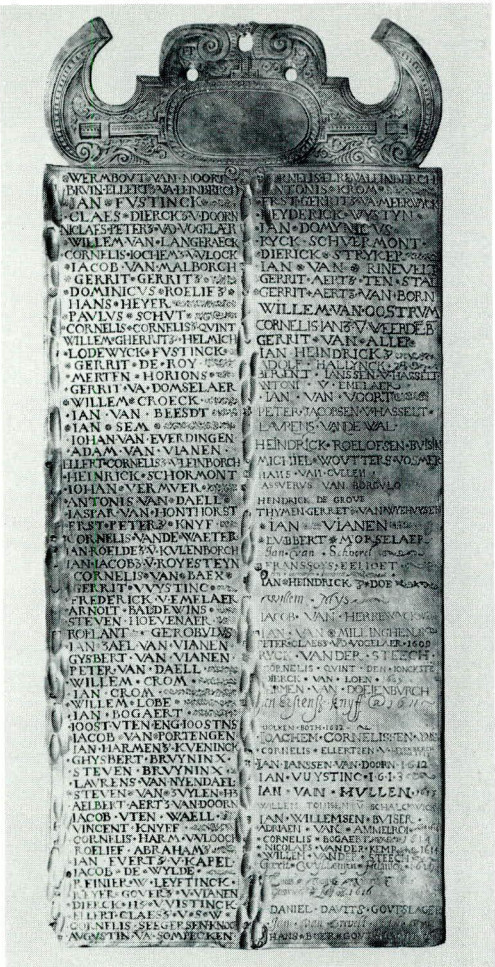
In deze notities komt een stamboom met de namen van enkele leden van de familie Van Vianen voor, onder wie Adam en Paulus. De eerste noemt Van Buchell 'een fraye constich drijver in gout ende silver', terwijl de tweede 'oock een constich goutwerker ende drijver' was. Op het blad is ook het wapen van de zilversmedenfamilie getekend.

A. Buchell, *Genealogieën*, dl 1 (handschrift)
Universiteitsbibliotheek, Utrecht

Gildeplaat met de namen en merken van de edelsmeden uit de jaren 1598-1616

De merken van de meesters zijn bij hun dood uitgeslepen, maar meestal nog voldoende zichtbaar. Eén van de ingegrifte namen is die van Adam van Vianen.

Koper; 51 x 22 cm; 1598
Centraal Museum, Utrecht

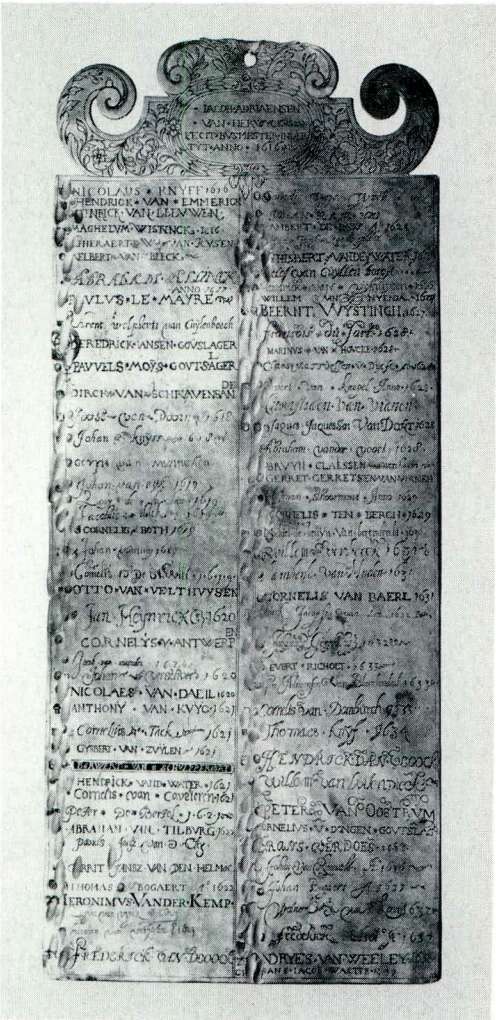

121

Gildeplaat met de namen en merken van de edelsmeden uit de jaren 1616-1639

Naast de merken, die soms zijn uitgeslepen, bij de dood van een gildelid, vindt men bij vele namen ook een doodshoofd met twee gekruiste beenderen ten teken van zijn overlijden. Eén van de ingegrifte namen is die van Christiaan van Vianen. Hij gebruikte nagenoeg hetzelfde merk als zijn vader Adam van Vianen.

Koper; 51 x 22 cm; 1616
Centraal Museum, Utrecht

122

Verklaring betreffende de leertijd van Paulus van Vianen en diens verblijf in het buitenland, opgesteld te Utrecht op 3 mei 1599

In deze akte verklaart de zilversmid Bruno Eilardszoon van Leyenberch op verzoek van de vader van Paulus van Vianen, dat Paulus vier jaar bij hem in de leer is geweest, vervolgens het ambacht twee jaar bij zijn broer heeft uitgeoefend, toen naar Frankrijk, Duitsland en Italië is gereisd en nu nog steeds in het buitenland verblijft. Deze verklaring heeft Paulus waarschijnlijk aan het gilde van München moeten overleggen, als bewijs van zijn genoten opleiding.

2e afd. no. 174 (Minuten van procuratiën en certific.) 3-5-1599
Gemeentelijke Archiefdienst, Utrecht

123

Overeenkomst tussen de zilversmeden Christiaan van Vianen en Michiel de Bruyn van Berendrecht, inzake hun voorgenomen compagnonschap in Londen, opgesteld te Utrecht 12 november 1660

In dit contract worden onder meer de werkzaamheden, de verdeling van de kosten en de baten, en de afrekening na overlijden van één der partijen geregeld. Christiaan van Vianen was toen de overeenkomst werd opgemaakt al in dienst van koning Charles II van Engeland.

Not. arch. 231 (Not. J. v. Snelderweert)
12-11-1660
Gemeentelijke Archiefdienst, Utrecht

124 [afb. 1]

Theodor van Kessel (Holland ca. 1620 - na 1660 Antwerpen), naar Johan Smith
Portret van Adam van Vianen

Dit portret komt als prent 18 voor in de *Constighe Modellen* [cat. nr. 94] en volgt na het titelblad van het tweede deel.

Ets; 26 x 19,1 cm;
signatuur:
Johan Smith pinxit
Theodor van Kessel fecit in aqua fort
Christiaan van Vianen excudit
TM 689
Particuliere collectie

125 [afb. 2]

Abraham Lutma (werkzaam ca. 1650), naar Paulus van Vianen
Portret van Paulus van Vianen, ca. 1650

De signatuur onder deze prent wekt de indruk dat Abraham Lutma een zelfportret van Paulus van Vianen als voorbeeld heeft gebruikt.

Gravure; 28,3 x 22,7 cm;
signatuur: Paulus Van Vianen Pinxit
Abraham Lutma Sculpsit
TM 398
Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

126 [afb. 15]

Hans van Aken (Keulen 1552 - 1615 Praag)
Portret van Paulus van Vianen, Hans van Aken en Adriaen de Vries, ca. 1613

Hans van Aken legt de laatste hand aan een portret van Paulus; Adriaen de Vries bevindt zich op de achtergrond. Wellicht heeft Hans van Aken dit schilderij als aandenken aan zijn overleden vriend Paulus gemaakt. Ook Adriaen de Vries behoorde tot hun vriendenkring. Zij werkten alle drie aan het hof van keizer Rudolf II in Praag. De Utrechtse verzamelaar Willem Vincent van Wytttenhorst heeft dit schilderijtje waarschijnlijk gekocht van de weduwe van Paulus van Vianen jr.

Koper; Ø 9,5 cm
Particuliere collectie, West-Duitsland

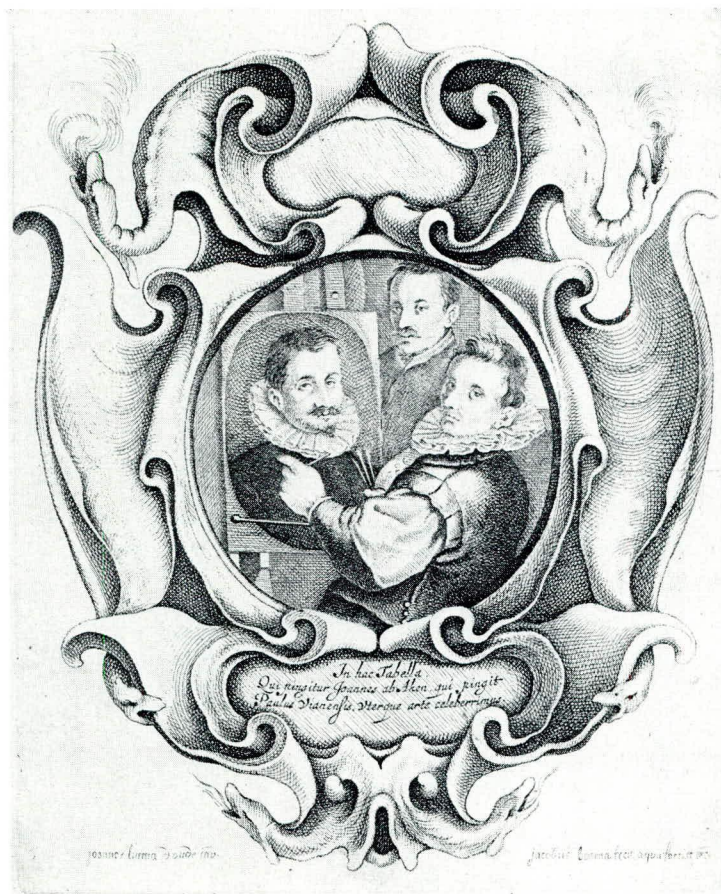
127

Jacobus Lutma (? - 1654 Amsterdam), naar Johannes Lutma sr. (Emden 1587 - 1669 Amsterdam)
Portret van Paulus van Vianen, Hans van Aken en Adriaen de Vries

Voor deze prent heeft Jacobus Lutma de tekening als voorbeeld gebruikt, die zijn vader Johannes Lutma sr. naar het schilderij van Hans van Aken had vervaardigd. Onder de voorstelling staat in een kwabcartouche het volgende opschrift: In hac Tabella Qui pingitur Joannes ab Aken, qui pingit Paulus Vianensis, Vterque arte celeberrimus

Ets; 22,7 x 18,5 cm; signatuur: joannes lutma d oude inv jacobus lutma fecit aqua fort exc.

Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet, Amsterdam

Vrienden, collega's en
bewonderaars

128 [afb. 16]

Gerrit Pietersz. Sweelinck (Deventer 1561 - ca. 1616 Amsterdam)

Mercurius

De tekening is door Sweelinck aan Adam van Vianen opgedragen. Het opschrift luidt: 'Sr vianen laet u desen mercurius inde engelen banck leijden'. Op de keerzijde van het blad staat: 'Aende Eersamen Jongman Adam van Vianen tot Vtrecht'.

Gezien de aanduiding 'jongman' is de tekening waarschijnlijk voor 1593, toen Adam van Vianen voor de eerste maal trouwde, ontstaan.

Pen in bruin, geel/groen gewassen; 24,2 x 19,5 cm

Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

129

Jan Saenredam (Zaandam ca. 1565 - 1607 Assendelft), naar Cornelis Cornelisz. van Haarlem

Adam en Eva in het paradijs, ca. 1605

Deze prent is opgedragen aan de bekende kunstverzamelaar J. Razet en aan de 'uitzonderlijke kunstminnaar' Adam van Vianen. Deze laatste wordt in het Latijnse opschrift aangeduid als: 'sing: art amic.'.

Gravure; 33,5 x 22,5 cm;
signatuur: Corn. Corn Harlem: invē.

I Saenred: Sculps:

Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet,
Amsterdam

130

Pieter Cornelisz. Hooft (Amsterdam 1581 - 1647 's-Gravenhage)
'Op een drink-scheepjen, Adam van Vianen werk', 1608

In: P.C. Hooft, *Dichtkunstige werken*, Amsterdam 1657
TM 431
Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage

132

Jan Vos (1615-1620? Amsterdam - 1667 Amsterdam)
*'Hier leit Vianen die het goudt een ziel wou geeven:
Dit speet de Doodt, en dreef, eer hy 't door kunst deedt leeven,
De drijver in het graf, daarz' hem gekerkert houdt.
Hy daalt vergeefs in d'aardt, zijn geest verrijst in goudt'.*

Dit grafddicht op 'Adam van Vianen, beroemt goudt en zilverdrijver' is opgenomen in de uitgave van *Alle de gedichten van den poët Jan Vos*, Amsterdam 1662

Instituut De Vooy voor Nederlandse Taal en Letterkunde der Rijksuniversiteit, Utrecht

134

Joost van den Vondel (Keulen 1587 - 1679 Amsterdam)
'Op Paulus van Vianen, Door Joannes Lutma den Jonge geschildert'

Dit gedicht op een portret van Paulus van Vianen dat door Johannes Lutma jr. zelf geschilderd was en bij hem thuis hing, is opgenomen in de bundel: J. v.d. Vondels, *Poëzy of verscheide gedichten*, Franeker 1682.

Particuliere collectie

131

Balthazar Gerbier (Middelburg 1592 - 1667 ?)
Eer ende claght dicht, 's-Gravenhage 1620

Na het overlijden van de Haarlemse kunstenaar Hendrick Goltzius heeft Balthazar Gerbier dit dichtwerk ter ere van zijn nagedachtenis geschreven.
Hierin besteedt hij ook aandacht aan talrijke andere bekende schilders en graveurs uit die tijd. Adam van Vianen wordt als enige zilversmid genoemd en geroemd.

Stadsbibliotheek, Haarlem

133

Brief van Joost van den Vondel aan Constantijn Huygens over een gedicht op Paulus van Vianen, 3-1-1668

Vondel schrijft aan Huygens dat hij op verzoek van enkele Amsterdamse goudsmeden een gedicht had gewijd aan de nagedachtenis van Paulus van Vianen 'wiens gelyk de weerelt noit gedragen heeft, en misschien noit dragen zal'. Voorts nam hij de vrijheid om Huygens een aantal 'afdruxels' van de tekst toe te zenden om die in Den Haag 'te laeten uitdeelen aan kenners van de dryfkunst'.

Universiteitsbibliotheek, Amsterdam

135

Pieter Verhoek (Bodegraven 1633-1702 Amsterdam)
'Op een zilveren drinkbeker, Verbeeldende een Paert, Konstigh uitgedreven door Adam van Vianen'

Dit gedicht, opgedragen aan een gelijknamige neef van de dichter, de koopman Pieter Verhoek, komt voor in: Pieter Verhoek, *Poëzy*, Amsterdam 1726

TM 461
Particuliere collectie

136 [afb. 22]

Willem J. Martens (Amsterdam 1839 - 1895
Schöneberg)

De Van Vianens in hun atelier, 1864

De Van Vianens bespreken in hun atelier een zojuist voltooide beker. Deze beker en de andere weergegeven zilveren voorwerpen vertonen overigens nauwelijks overeenkomst met het werk van de van Vianens en zijn voor het merendeel typerend voor de renaissancistische edelsmeedkunst uit een eerdere periode.

Het stuk behoort tot een reeks van 102 schilderijen die tussen 1861 en 1864 werd vervaardigd door de leden van de Amsterdamse kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae, waarop de glorie van het Nederlandse verleden werd uitgebeeld. De serie werd geplaatst in de galerij van het sociëteitsgebouw aan het Rokin.

Doek; 72,5 x 62 cm; signatuur: W Martens.
'64

Gemeente Vianen

137

Hendrik Sluyter (Amsterdam 1839 - 1931
Abcoude)

De Van Vianens in hun atelier

Deze prent naar het schilderij van W. Martens is gemaakt voor het boek van J. van Lennep, W. Moll en J. ter Gouw, *Nederlands Geschiedenis en volksleven in schetsen*, Leiden z.j.

Staalgravure; 29 x 23 cm

Particuliere collectie

138

Hubert Ponscarne (Belmont-les-Monthureux
1827 - 1903 Malakoff)

*Bronzen erepenning van de in 1867 in Parijs
gehouden wereldtentoonstelling*

De stad Haarlem ontving deze penning voor de inzending van de Sint Maartensbeker van Ernst Jansz. van Vianen [cat. nr. 3]. Het opschrift luidt: EXPOSITION-UNIVERSELLE-DE-MDCCCLXVII-A-PARIS
VILLE DE HARLEM
HISTOIRE-DU-TRAVAIL
POUR-SERVICES-RENDUS; NAPOLEON III
EMPEREUR (keerzijde)

Brons; Ø 6,8 cm; signatuur: H. PONSCARME
Frans Halsmuseum, Haarlem

Waardering in de negentiende
en begin twintigste eeuw

139

Firma Elkington, Birmingham
*Galvanokopie van de Sint Maartensbeker door
Ernst Jansz. van Vianen [cat. nr. 3], 1881*

De firma Elkington, een van de grootste producenten van 'electro-pleet', had in haar assortiment vier galvanoplastische reproducties van objecten door één van de Van Vianens vervaardigd: de tazza met de dood van Meleager uit 1602 [cat. nr. 2] en de Sint Maartensbeker uit 1604 door Ernst Jansz. [cat. nr. 3], de beker met Diana en Actaeon uit 1610 door Paulus [cat. nr. 24] en de tazza met het oordeel van Salomo uit 1612 door Adam [cat. nr. 58].

Het eerste en het laatste stuk werden in die tijd niet als zodanig herkend en respectievelijk aan een Franse en een Duitse meester toegeschreven. Bij de galvanokopie hoort een kastje gefineerd met mahoniehout en van binnen bekleed met rozerood fluweel.

kast: mahoniefineer;
64 x 22,5 x 25,5 cm
Frans Halsmuseum, Haarlem

140

*Adam van Vianen, Modelles Artificiels,
Martinus Nijhoff La Haye 1892*

Aan het eind van de negentiende eeuw verscheen een in een oplage van 200 exemplaren gedrukte heruitgave van de *Constighe Modellen* [cat. nr. 94]

Centraal Museum, Utrecht

141

Adam van Vianen (vroeger toegeschreven aan)
Zoutvat met drie nereïden, ca. 1900

Het ronde zoutbakje rust op een voetstuk dat gevormd wordt door drie nereïden, gezeten op dolfijnen. Zij houden elkaars hand vast. Tussen de figuren zijn kwabmaskers aangebracht. Het object werd omstreeks 1900 vervaardigd naar prent 20 uit de *Constighe Modellen* [cat. nr. 92; TM 691], waarschijnlijk door de Haagse zilversmid T. Saakes. Onder de voet zijn twee valse merken geslagen: een jaarletter R, die als 1612 werd geïnterpreteerd en het 'meesterteken' van Adam van Vianen.

Zilver; h. 17,7 cm

TM 521

Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
 Kunstgewerbemuseum, Berlijn

142 [afb. 21]

Adam van Vianen (vroeger toegeschreven aan)
Schenkkan met kreeften, tritonen en schelpen

Op de gegoten kan zijn aan de voorzijde twee zwemmende tritonen aangebracht, terwijl zich aan de zijkanten een grote kreeft bevindt met daarover een draperie. De figuur van een triton fungeert als handvat. Op de voetrand zijn twee valse merken geslagen: een Utrechtse stadskeur en een 'meesterteken' van Adam van Vianen.

Verguld zilver; h. 29,8 cm

TM 522

Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
 Kunstgewerbemuseum, Berlijn

Eduard Telcs (Baja 1872-1948 Boedapest)
Beeld van Adam van Vianen, 1921

Deze staande figuur met een drijfhamer en een schaalje in de hand werd door de Hongaar Telcs in opdracht van de Kon. Ned. Edelmetaalbedrijven Van Kempen, Begeer en Vos vervaardigd voor de winkel van de firma in Den Haag, die in 1921 werd geopend. Het beeld stond bovenaan een palissanderhouten trap samen met een pendant voorstellende Johannes Lutma.

Brons; h. 97 cm
 Koninklijke Van Kempen en Begeer,
 Voorschoten

Stamboom van de familie Van Vianen

Gijsbrecht van Vianen

x
.....

Ernst van Vianen
x
Jannichgen Ysbrandtsdr. van Diemen

Willem van Vianen

x
Elisabeth Paulusdr. Pelser

Adam van Vianen
x
1 Aeltgen Aertr.
Verhorst
2 Catharina
van Wapenvelt

Paulus van Vianen
x
Christina Kauffman

Gijsbrecht van Vianen
x
Willemken Jans.

Jannichgen van Vianen

Catharina van Vianen
x
Willem Cornelisz.
van Portengen

1 Mr. Johan
x
Barbara
van Batesteyn

2 Aertgen
x
Roelof Aerts.
van der Eem

Christiaen
x
Aletta
van Hardincxvelt

Elisabeth
x
Cornelis
van Raveswaey

Maria

Adam

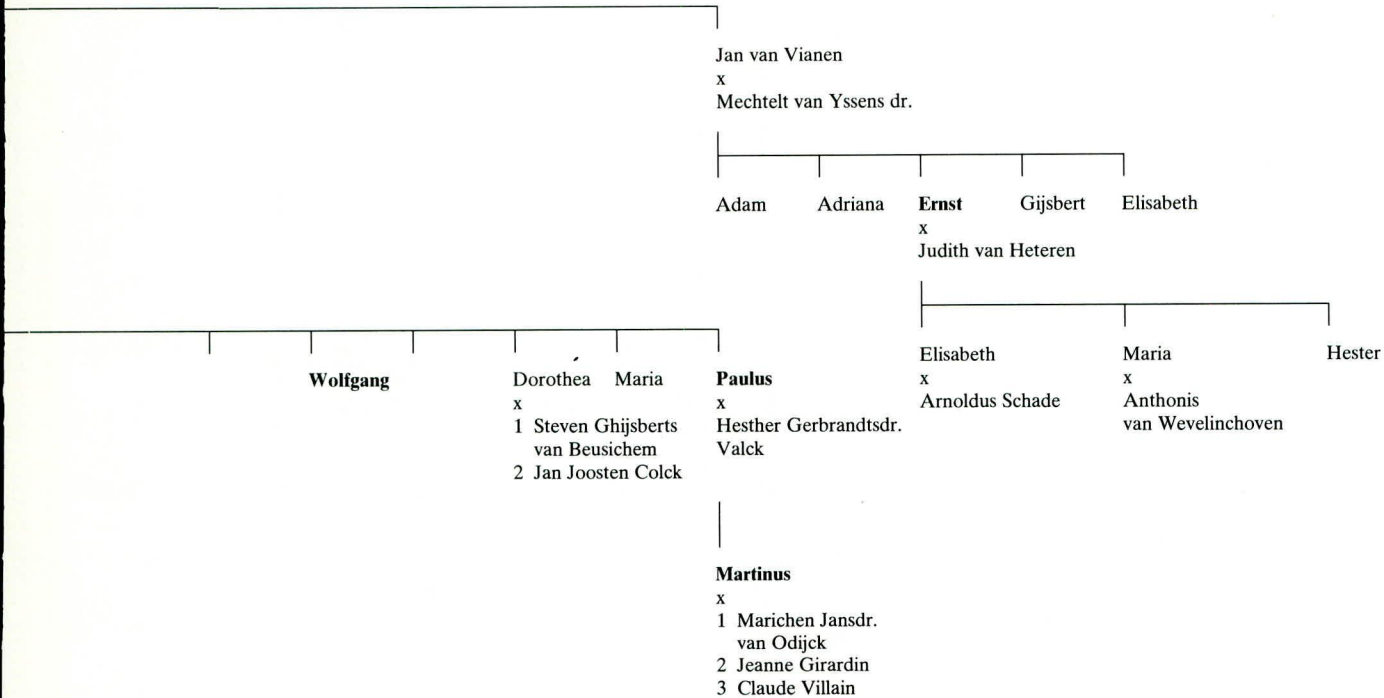
Cornelia
x
1 Peter Verblackt
2 Johan
van Fockenberg

Aletta
x
Nicolaas de Bruyn

Geertruyd
x
John Cooqus

Margriet

Gijsbrecht van Vianen
leefde aan het begin van de 16de eeuw
Willem van Vianen
overleden 1603, deurwaarder
Adam van Vianen
1568/69-1627, edelsmid
Paulus van Vianen
ca 1570-1613, edelsmid
Gijsbrecht van Vianen
overleden 1632, in dienst van de V.O.C.
Christiaan van Vianen
1600/1605-1667, edelsmid
Adam van Vianen
1629/30-1657/59, landmeter
Nicolaas de Bruyn
juwelier
John Cooqus
geboren in het tweede kwart van de 17de eeuw-1697, edelsmid
Ernst Jansz. van Vianen
geboren in het derde kwart van de 16de eeuw — overleden tussen 1637/40, edelsmid
Wolfgang van Vianen
geboren 1602
Paulus van Vianen
ca 1607-1652, kunstschilder
Martinus van Vianen
1643-kort na 1704, edelsmid

Bruikleengevers

Amsterdam

Rijksmuseum
Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet
Rijksmuseum (bruikleen Stad Amsterdam)
Rijksmuseum (bruikleen uit particulier bezit)
Particuliere collectie via Premisela & Hamburger
Universiteitsbibliotheek
Verzameling J.Q. van Regteren Altena

Berlijn (BRD)

H.P. Buchen Kunsthandel
Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
Kunstgewerbemuseum
Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz,
Kupferstichkabinett

Braunschweig

Herzog Anton Ulrich-Museum

Brussel

Koninklijke Bibliotheek Albert I, Penningkabinet

Delft

Stedelijk Museum 'Het Prinsenhof' (bruikleen Ned.
Hervormde Gemeente van Rijswijk)

Donaueschingen

S.D. Joachim Fürst zu Fürstenberg

Gotha (DDR)

Museen der Stadt Gotha

's-Gravenhage

Koninklijke Bibliotheek
R.K. parochie H. Jacobus de Meerdere

Haarlem

Frans Halsmuseum
Schatkamer Kathedrale Basiliek Sint Bavo
Stadsbibliotheek

Kopenhagen

Statens Museum for Kunst, afdeling Prenten en Tekeningen
Statens Museum for Kunst, afdeling Schilderijen en
Beeldhouwkunst

Laarne

Collectie Cl. D'Allemagne

Leeuwarden

Fries Museum

Leiden

Prentenkabinet der Rijksuniversiteit

Londen

Cyril Humpris
The Trustees of the Victoria and Albert Museum

Neuwied

S.D. Friedrich Wilhelm Fürst zu Wied

Parijs

Fondation Custodia (coll. F. Lugt), Institut Néerlandais
Musée du Louvre, Cabinet des Dessins

Rotterdam

Museum Boymans-van Beuningen
Museum Boymans-van Beuningen (bruikleen uit de collectie
Mr J.W. Frederiks)

Stockholm

Nationalmuseum

Utrecht

Gemeentelijke Archiefdienst
Instituut De Vooy voor Nederlandse Taal en Letterkunde der
Rijksuniversiteit
Rijksmuseum Het Catharijneconvent
Universiteitsbibliotheek

Vianen

Gemeente Vianen

Voorschoten

Koninklijke Van Kempen en Begeer

Weimar (DDR)

Kunstsammlungen zu Weimar

Wenen

Graphische Sammlung Albertina
Kunsthistorisches Museum, Sammlung für Plastik und
Kunstgewerbe
Österreichisches Museum für angewandte Kunst

Particuliere collecties

Fotoverantwoording

Kunsthistorisch Instituut Gemeente Universiteit, Amsterdam	- 42 (verso)
Lichtbeelden Instituut, Amsterdam	- 42
Rijksmuseum-Stichting, Amsterdam	- 1 - 3 - 5 - 6 - 7 - 9 - 10 - 12 - 13 - 15 - 18 - 20 - 21 - 26 - 28 - 32 - 36 - 49 - 53 - 55 - 57 - 59 - 60 - 61 - 64 - 66 - 68 - 69 - 70 - 72 - 73 - 76 - 77 - 84 - 106 - 112 - 116 - 127 - 129
Fotohaus Stoll, Arnsberg	- 126
Kunstgewerbemuseum SMPK, Berlijn	- 141 - 142
Kupferstichkabinett, SMPK, Berlijn	- 35
W. Steinkopf, Berlijn	- 33 - 43
Helmut Peter Buchen, Kunsthandel, Berlijn	- 113
Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig	- 39 - 40
Commissie voor Numismatiek, Brussel	- 8 - 56
Stedelijk Museum Het Prinsenhof [Foto: W. Schoenmakers], Delft	- 19
Georg Goerlipp, Donaueschingen	- 17
Museen der Stadt, Gotha	- 22
Dienst	
Stadsontwikkeling-Grondzaken van de gemeente 's-Gravenhage	- 114
Foto Studio Frans Popken, Leeuwarden	- 107 - 109
Cyril Humphris, Londen	- 14
Sotheby & Co, Londen	- 85 - 87
Victoria and Albert Museum, Londen	- 2 - 11 - 58 - 62 - 88 - 111
Statens Museen for Kunst, Kopenhagen	- 38 - 115
Tom Haartsen, Ouderkerk a/d Amstel	- 75
Dick Wolters, Ovezande (Zld)	- 27 - 29 - 74 - 86 - 104 - 105 - 108 - 143
Fondation Custodia, Institut Néerlandais, Parijs	- 46 - 50
Musée du Louvre, Cabinet des Dessins, Parijs	- 47 - 48
Nationalmuseum, Stockholm	- 89 - 90 - 91 - 92 - 93 - 102
Centraal Museum, Utrecht	- 4 - 30 - 31 - 37 - 52 - 65 - 67 - 78 - 79 - 80 - 82 - 83 - 94 - 95 - 96 - 97 - 98 - 99 - 100 - 101 - 103 - 120 - 121 - 136 - 138 - 139
Stichting Het Catharijneconvent, Utrecht	- 63
Frequin Photos, Voorburg	- 41 - 117 - 124 - 125 - 128
Klaus G. Beyer, Weimar	- 25
Graphische Sammlung Albertina, Wenen	- 34
Kunsthistorisches Museum, Wenen	- 23
Photoabteilung Österreichisches Museum für angewandte Kunst (I. Schindler), Wenen	- 44 - 110

Uitgave

Centraal Museum, Utrecht, 1984

Ontwerp Catalogus

Reynoud Homan, Total Design,
Amsterdam

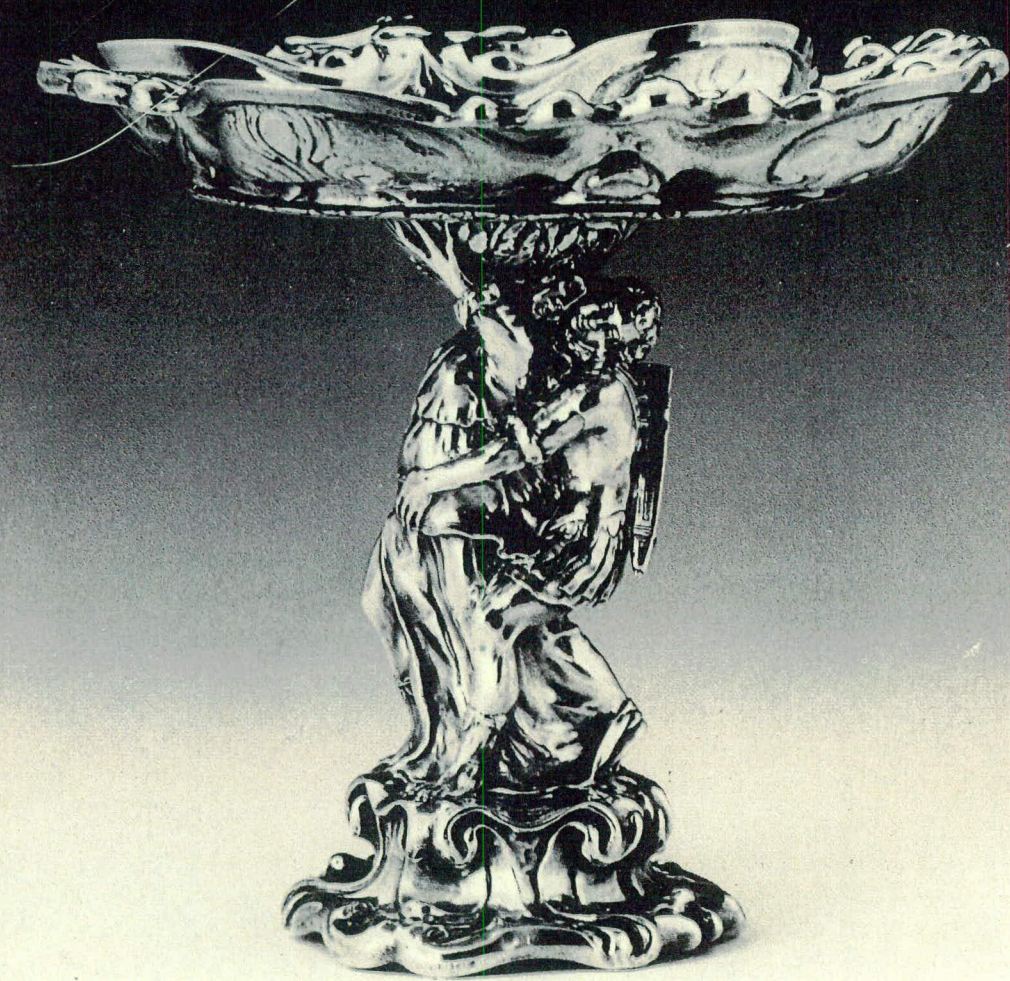
Druk

Drukkerij Elinkwijk BV, Utrecht

Tot onze spijt zijn de
bruikleenaanvragen voor de
catalogusnummers 16, 45 en 51 op
het laatste moment afgewezen.

Ontwerp inrichting tentoonstelling

Marijke van der Wijst,
Bureau Bauer BNI, Amsterdam

14 december 1984 t|m 10 februari 1985

